

T.C.

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SAĞLIK TURİZMİ ANABİLİM DALI

**SAĞLIK TURİZMİNDE WELLNESS LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK
ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Burcu ÖZBAY

**Danışman
Doç. Dr. İshak Suat ÖVEY**

**ALANYA
2025**

T.C.
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SAĞLIK TURİZMİNDE WELLNESS LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK
ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Burcu ÖZBAY
Anabilim Dalı: Sağlık Turizmi
Program Adı: Sağlık Turizmi

Danışman
Doç. Dr. İshak Suat ÖVEY

ALANYA
(2025)

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Burcu ÖZBAY

Bu tez, varlıklarıyla güç veren, yokluklarıyla iz bırakan; benliğimin oluşumunda belirleyici olan kıymetlilerim Zekiye Akar ve Mehmet Akar'a ithaf edilmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması süresince bilgi ve tecrübesiyle desteğini esirgemeyen, teşvik ve incelikli rehberliğiyle bu tezin şekillenmesine büyük katkı sağlayan, kıymetli danışmanım Doç. Dr. İshak Suat ÖVEY' e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın oluşum sürecinde gösterdiği ilgi, sabır ve tüm akademik katkılar için Dr. Öğr. Üyesi Merve TÜRKEGÜN ŞENGÜL gönülden teşekkür ederim.

Tez yolculuğumun en belirsiz ve en zor zamanlarında yanımda durarak yükümü hafifleten, varlıklarıyla bana güç veren; gösterdikleri sabır ve devam etmem için sundukları sarsılmaz destek, bu çalışmanın görünmeyen ama en değerli yapı taşlarını oluşturdu. Bu tezin her satırında, dostluklarının bana kattığı cesaret, huzur ve dayanma gücü saklıdır. Kıymetli dostlarım Emre Yürekli ve Fazilet Uluhan' a minnetle teşekkür ederim.

Son olarak, her daim yanımda olan biricik süper aileme ve can yoldaşım eşime teşekkür ederim. Üzerimde emeği bulunan ve ismini burada anmadığım herkese teşekkür ederim.

ÖZET

SAĞLIK TURİZMİNDE WELLNESS LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Burcu ÖZBAY

Sağlık Turizmi Anabilim Dalı

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Aralık, 2025 (80 sayfa)

Bu tez, sağlık turizmi alanında son on yılda sağlık turizmi kapsamında wellness literatüründe ortaya çıkan akademik eğilimleri görünür kılmak ve wellness' in sağlık turizmi dinamikleri üzerindeki etkisini bütüncül bir yaklaşımla incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada, 2015–2025 yılları arasında Web of Science (WoS) ve Scopus veri tabanlarında yayımlanan araştırmalar bibliyometrik yöntemle değerlendirilmiştir. Tarama sonucunda ulaşılan 1.786 yayından uygunluk kriterlerini karşılayanlar temizlenerek tekilleştirilmiş ve analiz sürecinde kullanılmıştır.

Analiz bulguları, sağlık turizmine ilişkin bilimsel üretimin özellikle son yıllarda belirgin ölçüde arttığını göstermektedir. Wellness turizmi, yaşlanma ve üçüncü yaş turizmi, dijitalleşme, COVID-19'un sağlık hareketliliğine etkileri, maliyet odaklı tedavi seyahatleri, destinasyon rekabeti ve pazarlama stratejileri öne çıkan temalar arasında yer almaktadır. ABD, Çin, Almanya, Hindistan ve Türkiye yayın üretiminde dikkat çeken ülkeler olurken, farklı disiplinlerin alana daha fazla katkı vermesi sağlık turizmi literatürünün kapsamının genişlediğini ortaya koymaktadır.

Tezin kuramsal kısmında turizmin genel çerçevesi, sağlık kavramının çok boyutlu niteliği, sağlık turizminin tarihsel gelişimi ve medikal, rehabilitasyon, termal, spa ve wellness gibi alt alanlar ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Wellness turizmine ilişkin bölümde ise iyilik hâli kavramının tarihsel gelişimi, modern wellness anlayışının temelleri ve spa/ termal uygulamaların fizyolojik ve psikolojik etkileri literatür desteğiyle incelenmiştir.

Araştırmanın uluslararası karşılaştırma bölümünde Almanya, İsviçre, İtalya, Macaristan, Japonya, Çin, Hindistan, Tayland, Güney Kore, Malezya, ABD ve Kosta Rika gibi ülkelerin sağlık ve wellness turizmine ilişkin yapı ve politikaları değerlendirilmiştir. Bu ülkelerin sektörde öne çıkmasında teknoloji düzeyi, uzman sağlık

personeli, doğal kaynak çeşitliliği, güçlü wellness gelenekleri, uygun maliyetler, devlet desteği ve akreditasyon uygulamaları belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmanın ikinci kısmında Türkiye bağlamı ayrıntılı olarak ele alınmış; sağlık turizminin gelişim süreci, yetki belgesi uygulaması, coğrafi avantajlar, termal kaynak zenginliği, nitelikli sağlık insan gücü, maliyet avantajı ve dijital pazarlama uygulamalarının sektöre yansımaları sistematik biçimde değerlendirilmiştir.

Genel olarak bu çalışma, sağlık turizminde wellness' a ilişkin akademik eğilimleri kapsamlı biçimde analiz ederek literatürdeki güncel yönelimleri açıklığa kavuşturmuştur. Elde edilen bulgular, hem ulusal hem uluslararası sağlık turizmi çalışmalarına kuramsal ve uygulamalı katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi, Wellness, Termal turizm, Spa, Rehabilitasyon turizmi, İyilik hali, Bibliyometrik analiz.

ABSTRACT

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE WELLNESS LITERATURE IN HEALTH TOURISM

Burcu ÖZBAY

Department of Health Tourism

Graduate School of Alanya Alaaddin Keykubat University

December, 2025 (80 pages)

This thesis has been prepared to reveal the academic trends that have emerged in the wellness literature within the scope of health tourism over the last decade and to examine the influence of wellness on the dynamics of health tourism through a holistic approach. In this study, research articles published between 2015 and 2025 in the Web of Science (WoS) and Scopus databases were evaluated using bibliometric methods. From a total of 1,786 publications identified through the screening process, those meeting the eligibility criteria were cleaned, deduplicated, and included in the analysis.

The analytical findings indicate that scientific output related to health tourism has increased significantly, particularly in recent years. Prominent themes include wellness tourism, aging and senior tourism, digitalization, the impacts of COVID-19 on health mobility, cost-oriented medical travel, destination competitiveness, and marketing strategies. The United States, China, Germany, India, and Türkiye stand out as the most productive countries, and the increasing contribution of multiple disciplines demonstrates the expanding scope of the health tourism literature.

The theoretical section of the thesis discusses the general framework of tourism, the multidimensional nature of health, the historical development of health tourism, and its sub-fields such as medical, rehabilitation, thermal, spa, and wellness tourism. The chapter on wellness tourism examines the historical evolution of the concept of well-being, the foundations of the modern wellness paradigm, and the physiological and psychological effects of spa and thermal practices, supported by relevant literature.

In the international comparison section, the structures and policies related to health and wellness tourism in countries such as Germany, Switzerland, Italy, Hungary, Japan, China, India, Thailand, South Korea, Malaysia, the United States, and Costa Rica are evaluated. Factors such as technological capacity, specialized healthcare professionals, natural resource diversity, strong wellness traditions, cost advantages,

government support, and accreditation practices are identified as key determinants contributing to these countries' prominence in the sector.

The second part of the study focuses extensively on the context of Türkiye, addressing the development process of health tourism, the authorization certificate system, geographical advantages, richness of thermal resources, qualified health workforce, cost advantages, and the reflections of digital marketing practices on the sector.

Overall, this study comprehensively analyzes academic trends related to wellness within the field of health tourism and clarifies current orientations in the literature. The findings offer theoretical and practical contributions to both national and international health tourism research.

Keywords: Health tourism, Wellness, Thermal tourism, Spa, Rehabilitation tourism, Well-being, Bibliometric analysis.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	i
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
2.1. Turizm Kavramı	3
2.2. Kitle Turizmi ve Alternatif Turizm.....	4
2.3. Sağlık	5
2.4. Wellness	6
2.4.1. Wellness kavramına ilişkin boyutsal yaklaşımlar ve kuramsal modeller.....	8
2.4.2. Wellness'ın beş temel boyutu.....	10
2.4.2.1. Fiziksel wellness (fiziksel iyilik hali)	10
2.4.2.2. Duygusal wellness (duygusal iyilik hali).....	10
2.4.2.3. Sosyal wellness (sosyal iyilik hali).....	10
2.4.2.4. Bilişsel wellness (bilişsel iyilik hali)	10
2.4.2.5. Yaşamı anlamlandırma ve hedef odaklılık (manevi wellness)	11
2.5. Sağlık Turizmi.....	11
2.6. Sağlık Turizminin Gelişimi ve Tarihçesi	12
2.7. Sağlık Turizmi Çeşitleri	14
2.7.1. Medikal turizm	14
2.7.2. Rehabilitasyon turizmi	15
2.7.2.1. Engelli turizmi	16
2.7.2.2. Üçüncü yaş turizmi	17
2.7.3. Wellness turizmi.....	18
2.7.3.1. Termal (kaplıca) turizmi	20
2.7.3.2. SPA uygulamaları ve etkileri.....	21

2.8. Dünya Sağlık Turizmi	22
2.8.1. Dünyada wellness turizmi	23
2.8.2. Avrupa ülkelerinde sağlık ve wellness turizmi	24
2.8.2.1. İsviçre’de sağlık ve wellness turizmi.....	24
2.8.2.2. Macaristan’da sağlık ve wellness turizmi.....	25
2.8.2.3. Almanya’da sağlık ve wellness turizmi.....	25
2.8.2.4. İtalya’da sağlık ve wellness turizmi	27
2.8.3. Asya Ülkelerinde Sağlık ve Medikal Turizm.....	28
2.8.3.1. Japonya’da sağlık ve wellness turizmi	28
2.8.3.2. Çin’de sağlık ve wellness turizmi.....	29
2.8.3.3. Hindistan’da sağlık ve wellness turizmi.....	29
2.8.3.4. Tayland’da sağlık ve wellness turizmi	30
2.8.3.5. Güney Kore’de sağlık ve wellness turizmi.....	31
2.8.3.6. Malezya’da sağlık ve wellness turizmi.....	32
2.8.4. Amerika Kıtasında Sağlık Turizmi.....	33
2.8.4.1. Amerika Birleşik Devletleri’nde sağlık ve wellness turizmi.....	33
2.8.4.2. Meksika’da sağlık ve wellness turizmi.....	34
2.8.4.3. Kosta Rika’da sağlık ve wellness turizmi.....	34
2.9. Türkiye’de Sağlık Turizmi.....	36
2.9.1. Türkiye’de sağlık ve wellness turizmi.....	37
3. YÖNTEM	40
3.1. Araştırma Problemi	40
3.1.1. Ana problem	40
3.1.2. Alt problemler	40
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	41
3.3. Anahtar Kelimeler ve Arama Stratejisi	42
3.4. Veri Analizi.....	42
3.5. Geçerlik ve Güvenirlik.....	42
4. BULGULAR.....	44
4.1. Tanımlayıcı (Betimsel) Analiz Sonuçları	44
4.1.1. Sağlık turizmi çalışmalarının yıllara göre yayın dağılımı	44
4.1.2. Sağlık turizmi çalışmalarının yayın dillerine göre dağılımı	45
4.1.3. Sağlık turizmi çalışmalarının ülkelere göre dağılımı	47
4.1.4. Sağlık turizmi çalışmalarının konu alanlarına göre dağılımları	48

4.1.5. Sağlık turizmi çalışmalarının yayın yapan yazarlara göre dağılımları.....	50
4.1.6. Sağlık turizmi çalışmalarının yayın yapan kurumlara göre dağılımları	51
4.1.7. Sağlık turizmi çalışmalarının anahtar kelimelere göre haritalanması (co-occurrence of author keywords)	53
4.1.8. Sağlık turizmi çalışmalarında atıf alan yazarlar	58
4.1.9. Sağlık turizmi çalışmalarında iş birliği yapan yazarlar (co-authorship)	59
4.1.10. Sağlık turizmi çalışmalarında atıfların ülke bazlı dağılımları	61
4.1.11. Sağlık turizmi çalışmalarında ülkelerin iş birliği ağları (collaboration network).....	62
4.1.12. Yazarların anahtar kelimelerine göre tematik haritalar	64
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	67
5.1. Tartışma	67
5.2. Sonuç.....	68
5.3. Öneriler	69
5.3.1. Akademik araştırmalar için öneriler.....	69
5.3.2. Sektörel ve politik öneriler.....	70
5.3.3. Uygulayıcılara (hastaneler, aracı kuruluşlar) yönelik öneriler.....	70
KAYNAKÇA.....	71
ÖZGEÇMİŞ	81

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Yıllık yayın üretimi.....	44
Tablo 4.2. WoS veri tabanı yayın dillerine göre dağılımı.....	45
Tablo 4.3. Scopus veri tabanı yayın dillerine göre dağılımı	46
Tablo 4.4. WoS veri tabanında çalışmanın yapıldığı ülkelere göre dağılımı (ilk 10 ülke)	47
Tablo 4.5. Scopus veri tabanında çalışmanın yapıldığı ülkelere göre dağılımı (ilk 10 ülke)	47
Tablo 4.6. WoS veri en çok yapılan konu alanlarına göre dağılımları (ilk 10 alan)	48
Tablo 4.7. Scopus veri tabanında konu alanlarına göre dağılımları (ilk 10 alan)	49
Tablo 4.8. WoS veri tabanında yayın yapan yazarlara göre dağılım (ilk 10 yazar).....	50
Tablo 4.9. Scopus veri tabanında yayın yapan yazarlara göre dağılım (ilk 10 yazar) ...	51
Tablo 4.10. WoS veri tabanında yayın yapan kuruma göre dağılım (ilk 10 kurum)	51
Tablo 4.11. Scopus veri tabanında en çok yayın yapan kuruma göre dağılım (ilk 10 kurum).....	52
Tablo 4.12. WoS yazarların kullandığı anahtar kelimeler	54
Tablo 4.13. Scopus yazarların kullandığı anahtar kelimeler.....	56
Tablo 4.14. WoS veri tabanında atıf alan yazarlar (ilk 10 yazar)	58
Tablo 4.15. Scopus veri tabanında atıf alan yazarlar (ilk 10 yazar).....	59
Tablo 4.16. WoS veri tabanında atıfların ülke bazlı dağılımları (ilk 10 ülke)	61
Tablo 4.17. Scopus veri tabanında atıfların ülke bazlı dağılımları (ilk 10 ülke)	61

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. WoS veri tabanı yazarların anahtar kelimeleri bulut analizi	53
Şekil 4.2. Scopus veri tabanı yazarların anahtar kelimeleri bulut analizi.....	55
Şekil 4.3. WoS yazar kelime ağ haritası	57
Şekil 4.4. Scopus yazar kelime ağ haritası	57
Şekil 4.5. WoS veri tabanında iş birliği ile atıf alan yazarlar	60
Şekil 4.6. Scopus veri tabanında iş birliği ile atıf alan yazarlar	60
Şekil 4.7. WoS veri tabanında ülkelerin iş birliği ile çalışmaları dağılımları	62
Şekil 4.8. Scopus veri tabanında ülkelerin iş birliği ile çalışmaları dağılımları	63
Şekil 4.9. WoS veri tabanına göre yazarların kullandığı anahtar kelimelere göre tematik harita	64
Şekil 4.10. Scopus veri tabanına göre yazarların kullandığı anahtar kelimelere göre tematik harita	65

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
GWI	Global Wellness Institute (Küresel Sağlık Enstitüsü)
SPA	Sanus (Selus) Per Aquam (Su ile Gelen Sağlık)
UNWTO	United Nations World Tourism Organization (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü)
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
WoS	Web of Science

1. GİRİŞ

Küreselleşme, ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler ve ülkeler arasındaki sağlık hizmeti maliyetlerinin giderek farklılaşması, bireylerin tedavi ve iyilik hâli arayışlarını ulusal sınırların dışına taşıyarak sağlık turizmini çok boyutlu bir yapıya dönüştürmüştür. Sağlık turizmi yalnızca ekonomik getirisi yüksek bir sektör olarak değil, aynı zamanda ülkelerin sağlık sistemleri, uluslararası görünürlüğü ve destinasyon imajı açısından stratejik bir alan olarak değerlendirilmektedir. Medikal turizm, rehabilitasyon turizmi ve wellness turizmini kapsayan bu geniş yapı, dünya turizm hareketliliği içinde en hızlı büyüyen Pazar kesimlerinden biri haline gelmiştir.

Son on yılda sağlık turizminde gözlenen dikkat çekici artış, alanın disiplinli yapısının güçlendiğine işaret etmektedir. Son yıllarda araştırmacılar, sektörün hangi temalar etrafında şekillendiğini ve ülkelerin üretim yoğunluklarını daha yakından incelemeye başlamıştır. Bunun yanında dijital dönüşüm, destinasyon rekabeti ve COVID-19 gibi küresel kırılmaların sektöre etkileri de çalışmalarda öne çıkan konular hâline gelmiştir. Bu genişleyen üretim hacmi, sağlık turizmi literatürünü anlamaya yönelik kapsamlı, sistematik ve veri temelli çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın temel problemi, 2015–2025 yılları arasında sağlık turizmi kapsamında wellness alanında yayımlanan akademik yayınların eğilimlerini, tematik yapısını, üretim yoğunluğunu ve uluslararası katkı düzeyini bütüncül biçimde ortaya koymaktır. Araştırmanın amacı, WoS ve Scopus veri tabanlarında konuya ilişkin yayımlanan makaleleri bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemektir. Ayrıca yıllara göre üretim eğilimini ortaya koymak, en üretken ülkeleri, yazarları ve dergileri belirlemek ve alanın öne çıkan temaları ile alt disiplinlerdeki yönelimleri görünür kılmak hedeflenmektedir.

Pandemi, literatürde yeni bir kırılma noktası yaratmıştır. COVID-19 sonrası dönemde sağlık güvenliği, dijital sağlık uygulamaları, seyahat davranışlarındaki değişim ve iyilik hali temalarının belirginleştiği görülmektedir. Medikal turizm araştırmaları halen ağırlıklı olsa da; wellness ve termal turizm hızla yükselen trendler arasındadır. Bu durum, sağlık turizmini yalnızca tedavi odaklı değil, yaşam kalitesi odaklı bir yapıya dönüştürmüştür. Türkiye, uluslararası literatürde öne çıkan ülkeler arasında yer almakta; özellikle maliyet avantajı, hizmet kalitesi, termal kaynak zenginliği ve akreditasyonlu hastaneleri sayesinde bazı alt disiplinlerde bölgesel bir lider olarak görülmektedir.

Sonuç olarak giriş bölümü; sağlık turizminin küresel ve ulusal ölçekte artan stratejik önemini, wellness'ın sektörün dönüşümündeki belirleyici rolünü ve bu çalışmanın literatüre sağladığı analitik katkıyı ortaya koymaktadır. Bu yönüyle araştırma, sağlık turizmi kapsamında wellness' ın güncel akademik eğilimlerini sistematik bir bakış açısıyla değerlendiren ve Türkiye'deki uygulamaları uluslararası literatürle karşılaştırarak açıklayan bütüncül bir çerçeve sunmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Turizm Kavramı

Turizm, bireylerin sürekli ikamet ettikleri yerin dışına, belirli bir süre için yaptıkları seyahatleri kapsamaktadır. Turizm kavramı, bu seyahatlerin beraberinde ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve kültürel etkinlikleri kapsayan geniş bir kavramdır. Bu yönüyle, yalnızca bir yer değişikliği eylemi olarak değil; insanların dinlenme, eğlenme, yeni kültürlerle tanışma ve farklı deneyimler kazanma gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan çok boyutlu bir faaliyet alanı olarak değerlendirilmektedir. Dünya Turizm Örgütü (WTO) de turizmi, gelir elde etme amacı taşımayan zamanlarda gerçekleştirilen seyahatler ve bu seyahatler sırasında sunulan konaklama, ulaşım, yeme-içme ve dinlenme hizmetlerinin bütünü şeklinde tanımlamaktadır (Haberal, 2018).

Turizmin gelişimi tarihsel açıdan incelendiğinde, başlangıçta insanların boş zamanlarını değerlendirme motivasyonu olarak ortaya çıkan bir uğraş olduğu düşünülebilir. Bu durumun, zamanla ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri nedeniyle ülkelerin kalkınma politikalarında önemli bir yere sahip stratejik bir sektöre dönüştüğü görülmektedir. Günümüzde turizm sektörü, döviz girdisi sağlaması, istihdam oluşturmaları ve bölgesel kalkınmayı desteklemesi gibi işlevleriyle ekonomik büyümenin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu nedenle pek çok ülke, turizmi kalkınma stratejilerinin merkezine yerleştirmekte ve sektörün sürdürülebilir gelişimini hedefleyen çeşitli politikalar yürütmektedir (Çakır ve Çetinsöz, 2019).

Turizmin etkileri ekonomik katkıların ötesine geçmekte; sosyal ve kültürel yaşam üzerinde de güçlü sonuçlar doğurmaktadır. Turistik hareketlilik, toplumlar arasında kültürel etkileşimi artırmakta, karşılıklı anlayış ve hoşgörüyü desteklemekte; aynı zamanda yerel kültürlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bununla birlikte turizm faaliyetlerinin doğal çevre üzerindeki baskıları da göz ardı edilmemektedir. Bu nedenle modern turizm anlayışı, çevrenin korunmasını ve yerel halkın refahını gözeterek sürdürülebilirlik ilkelerine dayanmaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramı; ekonomi, politika ve turizm gibi pek çok alanı içine alan, çok boyutlu bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşımın özünde toplumsal adalet anlayışı yer almakta olup, toplumların dengeli ve sağlıklı biçimde gelişebilmesi için bugünkü gereksinimleri karşılarken gelecekteki kuşakların haklarını gözetmeyi temel almaktadır. Doğal ve çevresel varlıkların bilinçsizce tüketilmesine karşı çıkarak, bu

kaynakların uzun vadeli planlama ve akılcı kullanım ilkeleri doğrultusunda korunmasını hedeflemektedir.

Turizm bağlamında sürdürülebilirlik ise, çevresel duyarlılığı ön plana çıkaran yeni bir turizm anlayışı ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, yenilenemeyen kaynakların daha tasarruflu kullanılması ve gelecek nesillere aktarılması esastır. Yenilenebilir nitelikteki su, toprak ve doğal ekosistemler gibi varlıkların ise taşıma kapasitesi sınırları dikkate alınarak kontrollü şekilde kullanılması gerektiği belirtilmektedir (Tıraş, 2012).

Bu çerçevede sürdürülebilirlik ilkeleri turizm sektöründe giderek daha belirleyici hale gelmiştir. Son yıllarda dijitalleşme ve teknolojik yeniliklerde yaşanan hızlı gelişmeler de turizmin dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. İnternet tabanlı uygulamaların ve çevrimiçi platformların yaygınlaşması, turistlerin bilgiye erişim biçimlerini, destinasyon tercihlerini ve seyahat planlama süreçlerini köklü biçimde değiştirmiştir. Günümüzde bireyler, seyahat öncesi araştırmalarını büyük ölçüde çevrimiçi ortamlarda yürütmekte; konaklama rezervasyonları, ulaşım planlaması ve gezi rotası oluşturma gibi birçok adımı dijital sistemler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Teknolojik gelişmelerin sağladığı bu kolaylıklar yalnızca turizmin erişilebilirliğini artırmakla kalmamış, aynı zamanda sağlık turizmi, ekoturizm ve kültür turizmi gibi alternatif turizm türlerinin güçlenmesine de desteklemektedir.

2.2. Kitle Turizmi ve Alternatif Turizm

Batı toplumlarında kapitalizmin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan turizm olgusu, küresel ekonomik ilişkilerin yaygınlaşması ve bireylerin yaşam tarzlarında meydana gelen değişimlerle birlikte önemli bir evrim geçirmiştir. Bu süreçte uzun yıllar “deniz-kum-güneş” odaklı kitle turizmine dayanan model, zamanla değişmiş ve daha çeşitlenmiş turizm türlerine yönelim kaçınılmaz hale gelmiştir (Roney, 2002).

Kitle turizminin yoğun kaynak kullanımı ve çevresel baskılarına karşıt olarak gelişen alternatif turizm; ekonomik açıdan önemli katkılar sağlamakla birlikte çevresel ve toplumsal açıdan ideal bir turizm anlayışı olarak değerlendirilmektedir (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008).

Doğal kaynakların yanlış ve plansız kullanımı, çevresel değerlerin giderek azalması, kıyı ve doğal alanların tahrip edilmesi, kültürel mirasın yeterince korunamaması gibi sorunlar, turizm sektöründe sürdürülebilirlik anlayışını ön plana çıkartmıştır. Ayrıca, turizmin yılın farklı dönemlerine yayılması yönündeki arayışlar, geleneksel kitle turizmine olan ilginin azalmasına neden olmuştur. Turistlerin daha özgün

ve deneyim odaklı tatil arayışına girmesi ise; yeni ve farklı turizm ürünlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler, alternatif turizmin ortaya çıkış nedenleri arasında gösterilmektedir.

Zamanla turist profilleri ve beklentileri değişmiş; daha özgün, deneyim odaklı, çevresel duyarlılığı yüksek turizm anlayışları ile sürdürülebilirlik arayışlarının ön plana çıktığı görülmüştür. Bu yönelim, klasik kitle turizmine yönelik alternatif arayışları güçlendirmiş; kırsal turizm, dağ ve yayla turizmi ile trekking gibi doğa temelli turizm türlerinin hızla değer kazanmasına katkı sağlamıştır (Kozak, 2021; Sharpley ve Roberts, 2004). Söz konusu gelişmeler, alternatif turizm kategorisinin güçlenmesine zemin hazırlamış olup, bu dönüşüm turizmin geleceğini şekillendiren temel trendler arasında değerlendirilmektedir.

Türkiye sahip olduğu doğal çeşitlilik, köklü kültürel miras ve stratejik coğrafi konumunun sağladığı avantajlar sayesinde hem geleneksel hem de alternatif turizm türlerinde güçlü bir potansiyele sahiptir (Honey, 2008; Timothy ve Olsen, 2006).

Ülkedeki turizm çeşitliliği, turistlerin farklı beklenti ve ilgi alanlarına sahip turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde giderek daha fazla genişlemektedir. Ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel alanlarda önemli katkılar üretmektedir. Türkiye'nin doğal ve kültürel zenginliği, turizm türlerinin çeşitlenmesine olanak sağlayarak ülkeyi uluslararası turizm pazarında rekabet gücü yüksek destinasyonlardan biri haline getirmektedir.

2.3. Sağlık

Literatürde sağlığı ve boyutlarını ele alan çalışmalara bakıldığında, sağlık tanımının geçmişte çoğunlukla hastalıkla ilişkilendirildiği ve vücuttaki fizyolojik bulgulara dayandırıldığı görülmektedir (McSherry ve Draper, 1998; Panelli ve Tipa, 2007). Sağlık kavramı, tarihsel süreçte uzun süre yalnızca hastalık ya da sakatlığın yokluğu olarak değerlendirilmiş olsa da, bütüncül bir perspektifle iyilik, esenlik ve sağlıklı yaşam arayışları doğrultusunda çok daha geniş bir anlam kazanmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization [WHO]), 1948 yılında kabul ettiği “Sağlık Anayasası”nda sağlığı, “sadece hastalık veya sakatlığın olmaması değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan tam bir iyilik hali” olarak tanımlamıştır (WHO, 1948). Bu tanım, sağlığın biyolojik bir durumdan ibaret olmadığını; bireyin yaşam kalitesi, sosyal ilişkileri ve psikososyal dengesiyle birlikte değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir olgu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (İstek, 2016).

WHO'nun bu yaklaşımı, sağlık politikalarının yalnızca hastalıkların tedavisine odaklanmaması gerektiğini; aynı zamanda bireylerin yaşam kalitesini koruyan ve geliştiren uygulamaların da daha fazla önem taşıdığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla sağlık, bireyin bedensel, zihinsel ve sosyal yönden dengede olmasının yanı sıra, bu dengeyi destekleyen çevresel ve toplumsal koşulların da uygunluğunu gerektiren geniş kapsamlı bir kavramdır (Tengilimoğlu, 2019). Bu yönüyle sağlık, sadece bireysel bir özellik değil, toplumun genel refah düzeyini yansıtan temel göstergelerden biridir.

Bir ülkede sunulan sağlık hizmetlerinin kalitesi ve erişilebilirliği, toplumsal kalkınmanın ve sosyal refahın en önemli belirleyicileri arasında yer almaktadır. Sağlık sektörü; yaşam kalitesinin yükseltilmesi, üretkenliğin artırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması açısından kritik bir rol üstlenmektedir (Karataş ve Doğan, 2020). Sağlık düzeyi yüksek toplumların eğitim, ekonomi ve sosyal istikrar gibi alanlarda daha güçlü gelişim göstermesi de bu önemi pekiştirmektedir. Bu nedenle her bireyin eşit koşullarda nitelikli sağlık hizmetlerine ulaşabilmesi, sosyal adalet ve toplumsal refahın temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir (İstek, 2016).

Modern sağlık anlayışında artık yalnızca tedavi edici hizmetler değil, aynı zamanda hastalıkların önlenmesi ve sağlıklı yaşamın teşvik edilmesi de büyük önem taşımaktadır. Eğitim düzeyi, beslenme alışkanlıkları, çevresel koşullar, yaşam tarzı ve sosyal destek mekanizmaları gibi etkenler, bireylerin sağlık durumunu doğrudan etkilemektedir (Ersoy ve Aydın, 2018). Bu nedenle günümüz sağlık sistemleri, koruyucu sağlık hizmetlerine ve toplum temelli uygulamalara ağırlık vererek bireylerin sağlığını sürdürülebilir biçimde iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Böylece sağlık, yalnızca bireye yönelik bir hizmet olmaktan çıkarak toplumun genel refahını artırmayı hedefleyen çok yönlü bir yapıya dönüşmüştür.

2.4. Wellness

Wellness (iyilik hâli) kavramı, bireyin yalnızca hastalık durumundan uzak olmasını değil; fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal, mesleki ve manevi alanlarda dengeli, uyumlu ve işlevsel bir yaşam sürdürmesini ifade eden bütüncül bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Bu yönüyle wellness, klasik biyomedikal sağlık anlayışının ötesine geçerek bireyin yaşam kalitesini artırmaya yönelik aktif, bilinçli ve sürdürülebilir bir yaşam süreci olarak tanımlanmaktadır (Myers, Sweeney ve Witmer, 2000; Ardell, 2005; Kol, 2019). Modern literatürde kavram; “esenlik”, “iyi oluş” ve “bütüncül sağlık” gibi ifadelerle

karşılık bulmakta ve sağlığı yalnızca hastalıkların yokluğu ile sınırlamayan bir perspektif sunmaktadır (Dunn, 1959; WHO, 1948; Smith ve Puczkó, 2022).

Wellness kavramının bilimsel temelleri ilk kez Dr. Halbert L. Dunn tarafından 1959 yılında ortaya konulmuştur. Dunn (1959; 1961), wellness'ı yalnızca hastalık yokluğu ile sınırlı olmayan; bireyin yaşam koşulları içinde fiziksel ve psikolojik esenliğini geliştirme ve sürdürme çabası olarak tanımlamış ve “yüksek düzeyde wellness” kavramını literatüre kazandırmıştır. Dunn’a göre modern yaşam koşulları; artan stres, hızlanan yaşam temposu, nüfusun yaşlanması ve teknolojik dönüşümler nedeniyle bireyleri sağlıklarını bilinçli biçimde korumaya ve geliştirmeye yöneltmektedir. Bu çerçevede wellness, pasif bir durumdan ziyade bireyin kendi sağlığının ve iyilik hâlinin sorumluluğunu üstlendiği aktif bir yaşam süreci olarak ele alınmaktadır (Dunn, 1959; Ardell, 2005).

Dunn’ın yaklaşımını izleyen Travis (1972) ve Ardell (1977), wellness’ı bireyin yaşam tarzına ilişkin bilinçli seçimleriyle şekillenen dinamik bir süreç olarak tanımlamış; sağlık davranışlarının uzun vadeli etkilerine dikkat çekmiştir. Hettler (1980) ise wellness kavramını sistematik bir yapıya kavuşturarak fiziksel, duygusal, sosyal, zihinsel, mesleki ve spiritüel boyutlardan oluşan çok boyutlu bir model önermiştir. Bu yaklaşımda birey, kendi iyilik hâlinin temel sorumlusu olarak konumlandırılmaktadır.

Wellness kavramının psikolojik temelleri hümanistik ve bütüncül kuramlarla desteklenmiştir. Jung (1958), insan doğasında sağlıklı olma ve bütünlüğe ulaşma yönünde içsel bir eğilim bulunduğunu ifade ederken; Adler, bireyi beden, zihin ve sosyal çevre bütünlüğü içinde ele almıştır. Adler’e göre iyilik hâli, bireyin yalnızca içsel süreçleriyle değil; çalışma, arkadaşlık ve sevgi gibi temel yaşam görevleriyle ve toplumsal bağlamla doğrudan ilişkilidir (Dreikurs, 1951; Sweeney, 2009). Maslow’un (1943) kendini gerçekleştirme kuramı da wellness literatürüne önemli katkılar sunmuş; potansiyelini gerçekleştiren bireylerin yaratıcı, bağımsız düşünebilen, kendini ve başkalarını kabul eden ve sağlıklı ilişkiler kurabilen kişiler olduğunu ortaya koymuştur (Myers vd., 2000). Bu özellikler, yüksek düzeyde iyilik hâline sahip bireylerin temel nitelikleri olarak değerlendirilmektedir.

Wellness düşüncesinin tarihsel kökleri, Ayurveda’dan Antik Yunan ve Roma uygarlıklarına uzanan geniş bir sürece dayanmaktadır. Yaklaşık beş bin yıl önce Hindistan’da ortaya çıkan Ayurveda öğretisi, insan bedenini yalnızca biyolojik bir yapı olarak değil; zihinsel ve ruhsal boyutlarıyla birlikte ele alan bütüncül bir sistem sunmuştur. Dengeli yaşam, uygun beslenme, nefes teknikleri, bitkisel uygulamalar ve

meditasyon bu yaklaşımın temel unsurları arasında yer almakta; beden–zihin–ruh bütünlüğü fikrinin tarihsel öncüllerini oluşturmaktadır (Lad, 2002; Sharma vd., 2007).

Benzer bir bütüncül sağlık anlayışı Antik Yunan tıbbında da görülmektedir. Hipokrat'ın hastalıkların önlenmesine dayalı görüşleri, modern koruyucu sağlık yaklaşımının temelini oluşturmuş; sağlık ile yaşam tarzı arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır (Hippocrates, trans. 2001; Porter, 1997). Roma döneminde ise sağlık anlayışı kamusal yaşamla bütünleşmiş; özellikle hamam kültürü aracılığıyla bedenin arındırılması, zihinsel dinginlik ve sosyal etkileşim bir arada ele alınmıştır. Bu dönemde sağlık, bireysel bir durumdan ziyade yaşam biçimine dayalı bir halk sağlığı yaklaşımı olarak şekillenmiştir (Scullard, 1981; Jackson, 2015). Bu tarihsel çerçeve, wellness kavramının klinik tıptan daha geniş bir alanı kapsadığını ve kültürel bir yaşam pratiği olarak geliştiğini göstermektedir.

21. yüzyılda wellness, toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerin etkisiyle küresel ölçekte yaygınlaşan bir olgu hâline gelmiştir. Küreselleşme, dijitalleşme, hızlanan çalışma yaşamı ve artan stres düzeyleri, bireylerin yaşamlarında denge ve bütünlük arayışını daha görünür kılmıştır (Bauman, 2007; Rosa, 2013). Bu bağlamda wellness, modern toplumlarda yalnızca bireysel bir tercih değil; çağdaş yaşamın yarattığı baskılara verilen kültürel bir yanıt olarak değerlendirilmektedir (Global Wellness Institute [GWI], 2021).

Spa ve wellness mekânları bu dönüşümün somut göstergeleri arasında yer almaktadır. Gustavo'nun (2010) Portekiz spa kültürü üzerine yaptığı çalışma, wellness merkezlerinin modern toplumda bireylerin zihinsel ve duygusal denge arayışlarını sembolize eden mekânlara dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Günümüzde wellness; psikolojik iyi oluş, performans artışı, stres yönetimi, estetik kaygılar ve yaşam kalitesi gibi çok boyutlu hedeflerle ilişkilendirilen; bireyin kendilik algısını ve yaşam pratiklerini yeniden yapılandıran bütüncül bir yaşam yaklaşımı olarak ele alınmaktadır (Kabat-Zinn, 2018; Smith ve Puczkó, 2022).

2.4.1. Wellness kavramına ilişkin boyutsal yaklaşımlar ve kuramsal modeller

Wellness kavramı, zaman içinde farklı kuramsal çerçeveler içerisinde ele alınmış ve çeşitli boyutlar temelinde modellenmiştir. Bu doğrultuda Hettler (1980), iyilik halini fiziksel, duygusal, sosyal, entelektüel (bilişsel), mesleki ve spiritüel (ruhsal) olmak üzere altı boyutta tanımlamıştır. Bireyin kendi iyilik haline yönelik sorumluluk üstlenmesini

merkeze alan bu yaklaşım, uygulanabilir yapısı nedeniyle wellness literatüründe erken dönemden itibaren yaygın biçimde kullanılmıştır.

Wellness'ı daha yalın bir çerçevede ele alan bazı yaklaşımlar ise iyilik halini beden, zihin ve ruh bütünlüğü temelinde açıklamış; bilişsel, fiziksel, duygusal ve sosyal alanlar arasındaki etkileşimi ön plana çıkarmıştır. Hatfield ve Hatfield (1992), bu alanların karşılıklı etkileşiminin bireyin iyilik halini güçlendirdiğini belirtirken; Donatelle, Snow ve Wilcox (1999), wellness'ı yalnızca hastalık yokluğu ile sınırlamayan, beden, zihin ve ruhu kapsayan genişletilmiş bir sağlık anlayışı olarak tanımlamıştır. Greenberg (1985) ise iyilik halini sağlık ile yüksek düzey esenlik arasında konumlanan, aşamalı ve gelişimsel bir süreç olarak ele alarak kavramın dinamik yapısına dikkat çekmiştir. Bu yaklaşımlar kavramın bütüncül yönünü güçlendirmekle birlikte, ölçme ve uygulamaya aktarım açısından belirli sınırlılıklar içermektedir.

Modern yaşamın çok yönlü taleplerini dikkate alan bazı modellerde wellness, daha kapsamlı bir yapı içerisinde ele alınmış ve boyut sayısı artırılmıştır. Horton ve Snyder (2009), fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel boyutlara ek olarak çevresel ve mesleki alanları da modele dâhil ederek özellikle iş-yaşam dengesi ve çevresel koşulların iyilik hali üzerindeki etkilerine vurgu yapmıştır. Bununla birlikte, boyut sayısının artması, ölçme-değerlendirme ve müdahale süreçlerinin uygulanabilirliğini zorlaştırabilmektedir.

Alanyazında güncel uygulamalarda öne çıkan yaklaşım ise wellness'ı beş boyut üzerinden ele alan modellerdir. Myers, Sweeney ve Witmer (2000; 2005) tarafından geliştirilen Wellness Çarkı Modeli; fiziksel, duygusal, sosyal, bilişsel ve yaşamı anlamlandırma/hedef odaklılık boyutları çerçevesinde iyilik halini açıklamaktadır. Model, bireyin günlük yaşamda ihmal edebileceği alanları görünür kılmayı ve öz değerlendirme yoluyla iyilik haline yönelik farkındalık geliştirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'de geliştirilen İyilik Hali Yıldızı Modeli de benzer biçimde wellness'ı beş temel boyut altında ele almakta ve kültürel bağlamla uyumlu, uygulanabilir bir yapı sunmaktadır (Korkut-Owen ve Owen, 2012; Korkut-Owen, 2016).

Farklı modeller birlikte değerlendirildiğinde, wellness boyutlarının sayısının dört ile yedi arasında değiştiği; ancak fiziksel, duygusal, sosyal ve manevi alanların tüm yaklaşımlarda ortak olarak yer aldığı görülmektedir. Günümüzde wellness, bireyin aktif katılımını gerektiren, yaşam boyu sürdürülen ve çok boyutlu bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede beş boyutlu modeller, hem kuramsal bütünlük sağlaması hem de ölçme, değerlendirme ve uygulama süreçlerinde işlevsel bir yapı sunması nedeniyle çağdaş çalışmalarda ön plana çıkmaktadır.

Bu tez kapsamında wellness kavramının beş boyutlu bir yapı üzerinden ele alınması, hem kuramsal açıklık hem de uygulamaya dönük işlevsellik açısından uygun görülmüştür. Dört boyutlu yaklaşımlar açıklamada yalınlık sağlamakla birlikte, özellikle bilişsel süreçler ve yaşamı anlamlandırma gibi alanları yeterince ayırtırmakta yetersiz kalabilmektedir. Yedi boyutlu modeller ise daha kapsamlı bir çerçeve sunsa da, değerlendirme ve müdahale süreçlerinde karmaşıklığı artırabilmektedir. Beş boyutlu wellness modelleri, bireyin iyilik halini açıklamak için gerekli temel alanları dengeli biçimde temsil etmekte; ayrıca Türkiye’de geliştirilen İyilik Hali Yıldızı Modeli ile de kuramsal uyum göstermektedir. Bu gerekçeler doğrultusunda, tez kapsamında wellness kavramı beş boyutlu bir yapı olarak ele alınmıştır.

2.4.2. Wellness’ın beş temel boyutu

2.4.2.1. Fiziksel wellness (fiziksel iyilik hali)

Fiziksel wellness, bireyin bedensel sağlığını koruma ve sürdürmeye yönelik davranışlarını kapsamaktadır. Dengeli beslenme, düzenli fiziksel aktivite, yeterli uyku, sağlık kontrollerine katılım ve riskli davranışlardan kaçınma bu boyutun temel unsurlarıdır. Fiziksel iyilik hali, diğer wellness boyutları için temel bir zemin oluşturmaktadır (Myers ve Sweeney, 2004).

2.4.2.2. Duygusal wellness (duygusal iyilik hali)

Duygusal wellness, bireyin duygularını tanıma, düzenleme ve uygun biçimde ifade edebilme kapasitesiyle ilişkilidir. Stresle başa çıkma, öz yeterlik algısı, duygusal denge ve olumlu benlik algısı bu boyutun temel göstergeleri arasında yer almaktadır (Roscoe, 2009).

2.4.2.3. Sosyal wellness (sosyal iyilik hali)

Sosyal wellness, bireyin diğer insanlarla kurduğu ilişkilerin niteliğini ve sosyal destek sistemlerini ifade etmektedir. Anlamlı ilişkiler kurabilme, aidiyet duygusu, etkili iletişim ve yardım alma-verme dengesi bu boyutun temel bileşenleridir. Sosyal ilişkilerin kalitesi, bireyin genel iyilik hali üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir (Deniz, 2017).

2.4.2.4. Bilişsel wellness (bilişsel iyilik hali)

Bilişsel wellness, bireyin öğrenmeye açıklığı, düşünsel esnekliği, problem çözme becerileri ve entelektüel etkinliklere katılımını kapsamaktadır. Yaşam boyu öğrenme, eleştirel düşünme ve bilgiyi işlevsel biçimde kullanabilme bu boyutun öne çıkan özellikleridir (Korkut-Owen ve Owen, 2012).

2.4.2.5. Yaşamı anlamlandırma ve hedef odaklılık (manevi wellness)

Bu boyut, bireyin yaşamına anlam yüklemesi, değerler sistemi geliştirmesi ve yaşam amaçları belirlemesiyle ilişkilidir. İnançlar, umut, amaç duygusu ve yaşamın anlamını sorgulama süreçleri bu alanın temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Yaşamı anlamlandırma boyutu, bireyin yaşam doyumu ve psikolojik dayanıklılığı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır (Frankl, 2013; Roscoe, 2009).

2.5. Sağlık Turizmi

Sağlık turizmi, sağlığı koruma ve iyileştirme ya da mevcut hastalıklara yönelik tedavi hizmeti alma gereksinimiyle, yaşanılan yerleşim alanı dışına seyahat ve gidilen destinasyonda asgari bir gün süreyle konaklayarak sağlık hizmetleri ile turistik imkânlardan birlikte yararlanılmasıdır (Sağlık Bakanlığı, 2013). Sağlık turizmi, bireylerin tedavi olma, rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma, sağlığını koruma ya da yaşam kalitesini yükseltme amacıyla ortaya çıkan özel bir turizm türüdür. Sağlık merkezli hizmetlerin mekansal hareketlilikle farklı destinasyonlarda sunulan olanaklarla birleşmesi, bireylerin sağlık ve sağlıkla ilgili tüm arayışlarını, tedavi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri disiplinlerarası bir faaliyet alanı oluşturmanın yanı sıra bir seyahat deneyimi de sağlar.

Wellness turizmini de kapsayan sağlık turizmi; kişinin beden, zihin, ruh ya da sosyal yönleriyle kendisini geliştirme, dengeyi koruma ve iyilik hâlini sürdürülebilir kılma amacıyla ihtiyaç duydukları hizmetlere erişmek için sürekli ikame edilen yer dışındaki turizm merkezlerine yönelmeleriyle ortaya çıkan tüm ilişki, etkileşim ve yapısal unsurlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Smith ve Puczko, 2009). Bu bağlamda sağlık turizmi; salt tıbbi tedavi amaçlı seyahatlerin ötesine geçerek, termal kaynaklara dayalı tesisler ve spa gibi wellness, sağlıklı yaşamı geliştirmeyi amaçlayan çeşitli uygulamaları bünyesinde barındıran geniş bir alanı ifade eder (Eryılmaz ve Şengül, 2020).

Küreselleşme ile birlikte artan hareketlilik, teknolojik ilerlemeler ve ülkeler arasındaki nitelikli sağlık personeli ve hizmetlerine erişim farkı, sağlık turizminin hızlı bir şekilde büyümesine zemin hazırlamıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde sağlık hizmetlerinin maliyetlerinin yüksek , bekleme sürelerinin uzun olması hastaların daha uygun fiyatlarla kaliteli tedavi sunan ülkelere yönelmesine neden olmaktadır. Bu durum sağlık turizmini uluslararası ölçekte rekabetin en yoğun yaşandığı alanlardan biri haline getirmiştir. Türkiye ise güçlü sağlık altyapısı, deneyimli sağlık personeli, coğrafi konumu

ve maliyet avantajı sayesinde bu rekabet ortamında öne çıkan önemli destinasyonlardan biri olarak görülmektedir (Kılıç, 2021).

Sağlık turizmi, yalnızca ekonomik getirisi yüksek bir sektör olmakla kalmayıp, aynı zamanda ülkelerin sağlık sistemlerinin uluslararası alanda tanınırlığını artıran stratejik bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle birçok ülke sağlık turizmini destekleyen politikalar geliştirmekte, hizmet kalitesini artırmak için çeşitli düzenlemelere gitmektedir. Türkiye’de de Sağlık Bakanlığı tarafından verilen “Sağlık Turizmi Yetki Belgesi”, uluslararası hastalara hizmet sunacak kurumların belirli kalite standartlarını karşılamasını zorunlu kılarak sektörün güvenilirliğini ve sürdürülebilirliğini güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, günümüzde giderek daha fazla talep gören sağlık turizmi; ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel, teknolojik ve politik boyutları ve çok katmanlı yapısıyla kapsamı hızla büyüyen, dinamik ve stratejik önem kazanan küresel bir sektör hâline gelmiştir. Türkiye’nin gelişmiş sağlık ve turizm altyapısı, deneyimli sağlık personeli, geniş hizmet yelpazesi ve stratejik coğrafi konumu; ülkenin sağlık turizmi alanında uluslararası ölçekte güçlü bir konuma ulaşmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

2.6. Sağlık Turizminin Gelişimi ve Tarihçesi

Sağlık turizmi, bireylerin sadece tatil yapmak için değil; sağlıklarını korumak, tedavi görmek, rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmak ya da yaşam kalitesini artırmak amacıyla kendi yaşadıkları yerin dışına seyahat etmeleriyle ortaya çıkan çok boyutlu bir turizm türüdür. Sanayileşme, şehirleşme ve küreselleşmenin etkisiyle değişen yaşam koşulları, bireylerin sağlık ihtiyaçlarını farklı coğrafyalarda karşılamasına zemin hazırlamış ve böylece sağlık hizmetlerini merkeze alan yeni bir turizm pazarı oluşmuştur (Holden, 2004).

Günümüzde sağlık turizmi, yalnızca medikal tedavi ve tıbbi müdahalelerden oluşan bir alan olmaktan çıkarak; bireyin bütüncül iyilik halini koruyan ve destekleyen daha geniş kapsamlı bir yapıya dönüşmüştür. Bu kapsamda rehabilitasyon hizmetleri, termal ve spa merkezlerinde sunulan wellness uygulamaları, tamamlayıcı ve alternatif sağlık yaklaşımları gibi çok çeşitli hizmet alanları bir araya gelerek çok boyutlu bir turizm türü oluşturmuştur. Sağlık turizmi geniş hizmet yelpazesi ve disiplinler arası yapısı sayesinde bireysel sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasının ötesinde; ekonomik, sosyal ve turistik alanlarda da çok boyutlu katkılar sunmaktadır. Aynı zamanda ekonomik büyüme

ve uluslararası rekabet gücünün artması gibi makro düzeyde etkiler oluşturarak stratejik bir sektör niteliği kazanmıştır.

Bireylerin sağlık turizmine yönelik tercihlerinin şekillenmesinde hizmet maliyetlerinin uygunluğu, erişilebilirlik düzeyi ve sunulan hizmetin kalitesi belirleyici unsurlar arasında yer almakta ve bu unsurlar sektördeki rekaberi önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle uluslararası sağlık hizmetlerinin maliyetindeki artış ve bazı ülkelerde hizmete erişim için bekleme sürelerinin uzaması, tatil ve tedavi imkanlarını birlikte sunan destinasyonlara olan ilgiyi artırmıştır. Bu eğilim, sağlık turizmini uluslararası ölçekte hızla büyüyen ve ekonomik sürdürülebilirliği yüksek bir sektör haline getirmiştir (Barca vd., 2013).

Sağlık turizminin tarihsel kökeni oldukça eskilere dayanmaktadır. Sümerler döneminden başlayarak Antik Yunan ve Roma uygarlıklarında insanlar şifalı su kaynaklarını, özel banyo tesislerini ve sağlık merkezlerini ziyaret ederek iyileşme arayışında bulunmuşlardır (Lunt vd., 2011; Kozak vd., 2013). Orta Çağ ve Rönesans'ta Avrupa ve Japonya'daki maden suyu kaynakları ve termal merkezler hem tedavi hem de dinlenme amacıyla tercih edilmiştir. Aynı dönemde İslam coğrafyasında kurulan modern hastaneler ve tıp okulları, sağlık hizmetlerine erişimi artırmış ve toplum refahına önemli katkılar sağlamıştır (Zengingönül vd., 2012).

1980'lerden sonra sağlık hizmeti maliyetlerindeki artış, birçok hastayı uygun fiyatlı ve kaliteli tedavi sunan ülkelere yöneltmiştir. Bu süreçte Tayland, Hindistan ve Singapur gibi ülkeler uluslararası akreditasyon sistemleri (örneğin JCI) aracılığıyla sağlık hizmetlerinde kalite standartlarını yükselterek dikkat çeken destinasyonlar haline gelmiştir (Gündüz, 2015).

Modern sağlık turizmi, günümüzde yalnızca tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin sunulduğu bir alan olmaktan çıkarak, konaklama, ulaşım, danışmanlık, boş zaman etkinlikleri ve kültürel deneyimlerin bir araya geldiği çok yönlü bir seyahat sürecine dönüşmüştür. Uygun maliyetli ya da yüksek nitelikli sağlık hizmeti sunan ülkeler, bireylerin tedavi ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda ülke ekonomisine de önemli katkılar sağlamaktadır (Lunt vd., 2011). Sağlık turizminin kapsayıcı yapısı, estetik ve kozmetik uygulamalardan termal ve spa hizmetlerine kadar geniş bir yelpazede hizmet sunulmasını mümkün kılmaktadır. Bu nedenle sağlık turizmi, bireylerin yalnızca tedavi olmalarını değil, yaşam kalitesini artırmaya yönelik bütüncül bir deneyim yaşamalarını da sağlamaktadır (Bayın, 2015).

Sağlık turizmi, farklı sağlık gereksinimlerine göre çeşitli alt kategorilerden oluşan geniş bir hizmet alanına sahiptir. Medikal turizm, teşhis, tedavi veya cerrahi müdahale amacıyla yapılan uluslararası seyahatleri kapsamaktadır. Rehabilitasyon turizmi ise fiziksel veya zihinsel sağlık sorunlarına ve işlev kayıplarının giderilmesine yönelik iyileştirici hizmetleri ya da destekleyici uygulamaları içermektedir. Bu kapsam içinde Engelli Turizmi ve Üçüncü Yaş Turizmi de özel bakım ve erişilebilir hizmet ihtiyacı duyan bireyler için önemli alt alanlar arasında yer almaktadır. Wellness turizmi ise tıbbi bir zorunluluktan ziyade bireyin yaşam kalitesini artırmaya, fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel iyilik halini desteklemeye yönelik seyahatleri kapsamaktadır. Bu nedenle termal turizm, spa turizmi, detoks programları ve bütüncül sağlık uygulamaları gibi alt türlere ayrılmaktadır.

Sağlık turizminin bu çeşitliliği, hem bireylerin sağlık ve iyilik halini güçlendirmekte hem de sunulan hizmetlerin çeşitlenmesi yoluyla yerel ekonomilere önemli katkılar sağlayan çok boyutlu bir yapı ortaya koymaktadır.

2.7. Sağlık Turizmi Çeşitleri

2.7.1. Medikal turizm

Medikal turizm, bireylerin kendi ülkelerinde sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları zorluklar veya yüksek maliyetler nedeniyle, daha uygun fiyatlı ve kaliteli tedavi sunan ülkelere seyahat etmeleriyle ortaya çıkan bir turizm türüdür. Bu kapsamda verilen sağlık hizmetleri; cerrahi operasyonlar, ileri teknoloji gerektiren tıbbi uygulamalar ve uzmanlık düzeyi yüksek tedavi süreçlerini içermektedir (Yalkın, 2020).

Günümüzde medikal turizm, yalnızca tedaviye yönelik bir seyahat biçimi olmaktan uzaklaşmış; rehabilitasyon, tatil ve rekreasyon unsurlarını da bünyesinde barındıran uluslararası bir endüstri niteliği kazanmıştır. Hastalar, tedavi planlarını oluştururken sağlık kuruluşlarının teknolojik altyapısını, hizmet maliyetlerini, sağlık personelinin niteliğini ve uluslararası akreditasyon düzeyini dikkate almaktadır. Bu kriterler destinasyon tercihlerini belirleyen temel ölçütler haline gelmiştir (Imison ve Schweinsberg, 2013).

Asya ülkeleri, son yıllarda medikal turizm alanında dikkat çeken önemli destinasyonlardan biri haline gelmiştir. 1970'li yıllarda Tayland'ın estetik cerrahi alanında uluslararası tanınırlık kazanmasıyla başlayan süreç, bölgedeki diğer ülkeleri de etkilemiştir. Tayland'ın yüksek tedavi maliyetleri karşısında Malezya, daha düşük maliyetli sağlık hizmetleri sunarak rekabet avantajını artırmıştır. Singapur ise sektöre

daha geç dahil olmasına rağmen ulaşım kolaylıkları, fiyat düzenlemeleri ve havaalanlarında sunduğu bilgilendirme hizmetleriyle sağlık turistlerinin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bu stratejik uygulamalar Singapur'un bölgesel ölçekte önemli bir sağlık destinasyonu haline gelmesinde etkili olmuştur (Newman, 2006).

Medikal turizm, hastalara plastik cerrahi, kardiyovasküler tedaviler, tüp bebek uygulamaları, göz ve diş operasyonları gibi çok çeşitli sağlık hizmetlerinden yararlanma imkanı sunmaktadır. Asya ülkeleri kadar bazı Avrupa ülkeleri de gelişmiş sağlık altyapıları, uygun maliyetli tedavi seçenekleri ve başarı oranlarının yüksekliği nedeniyle bu alanda öne çıkmaktadır (Budiawan vd., 2020; Tengilimoğlu, 2013).

Türkiye de medikal turizm alanında güçlü bir konuma sahiptir. Özellikle estetik cerrahi, organ nakli, eklem protezi ve göz sağlığı gibi alanlarda uluslararası düzeyde tercih edilen bir destinasyon haline gelmiştir. Türkiye'nin modern sağlık tesisleri, uluslararası standartlara uygun altyapısı ve nitelikli sağlık personeli, ülkeyi güvenilir bir medikal turizm merkezi haline getiren başlıca unsurlardır (Özgül, 2014; Cooks vd., 2012).

Küresel sağlık turizmi pazarının büyümesinde yalnızca hastaneler değil; seyahat acenteleri ve tur operatörleri gibi aracı kuruluşlar da önemli rol oynamaktadır. Bu kurumlar, hastaların tedavi süreçlerini kolaylaştırmak amacıyla ulaşım, konaklama, refakat hizmetleri ve ameliyat planlaması gibi unsurları bir araya getiren paket programlar sunmaktadır. Böylece sağlık turistleri hem ekonomik açıdan avantaj elde etmekte hem de süreci daha güvenli ve planlı bir şekilde yönetebilmektedir. Newman'a (2006) göre, bazı destinasyonlarda sağlık hizmetlerinin maliyetleri gelişmiş ülkelere kıyasla %80'e kadar daha düşük olabilmektedir. Örneğin ABD'de yaklaşık 250.000 dolara mal olan bir kalp ameliyatı, Hindistan'da benzer tıbbi standartlarla yaklaşık 50.000 dolar seviyesinde gerçekleştirilebilmektedir. Bu belirgin maliyet farkı, medikal turizmin küresel ölçekte hızla büyümesinin en temel nedenlerinden biridir (Çalışkan, 2009).

Tüm bu unsurlar değerlendirildiğinde medikal turizm, hem bireylerin sağlık ihtiyaçlarını karşılayan hem de ülkelerin ekonomik kalkınmasına katkı sağlayan stratejik bir sektör olarak önemini artırmaktadır. Sağlık ve turizmin birleştiği bu alan, artan rekabet ve kalite odaklı hizmet anlayışıyla birlikte uluslararası ölçekte sürdürülebilir bir gelişim göstermektedir.

2.7.2. Rehabilitasyon turizmi

Rehabilitasyon turizmi, bireyin kaybolmuş ya da sınırlanmış fiziksel, bilişsel ve psikososyal işlevlerini yeniden kazanmasını merkeze alan; tedavi, bakım ve iyileştirme

süreçlerinin turizm bağlamı içerisinde bütüncül bir yaklaşımla sunulduğu özgün bir sağlık turizmi alanı olarak ele alınmaktadır (Smith ve Puczkó, 2022). Bu alan, turizm faaliyetlerini yalnızca dinlenme veya boş zaman değerlendirme çerçevesinde ele almakla sınırlı kalmamakta; klinik rehabilitasyon uygulamalarını doğal ve destekleyici çevresel koşullarla bütünleştirerek iyileşme sürecini çok boyutlu biçimde ele almaktadır (Pomfrett ve Koon, 2023).

Son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar, doğal çevrede yürütülen rehabilitasyon programlarının bireylerin yalnızca fiziksel toparlanma düzeylerini değil, aynı zamanda motivasyonlarını, tedaviye katılım ve uyumlarını da olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Hartig vd., 2021). Doğal çevreyle kurulan temasın, stres düzeylerini ve stresle ilişkili fizyolojik göstergeleri azaltarak iyileşme sürecini desteklediği; zihinsel yenilenmeyi kolaylaştırdığı ve duygusal dengeyi güçlendirdiği vurgulanmaktadır (Bratman vd., 2021). Bu bağlamda doğal çevre, rehabilitasyon sürecini hızlandıran ve klinik uygulamaları tamamlayan işlevsel bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Frumkin vd., 2021).

Rehabilitasyon sürecinin turizm ortamında yapılandırılması, bireyin pasif bir hasta rolü yerine aktif bir katılımcı olarak sürece dâhil olmasını desteklemekte; bu durum öz yeterlilik algısının ve baş etme becerilerinin güçlenmesine zemin hazırlamaktadır (Zhang ve Chen, 2022). Tüm bu yönleriyle iyileşme, yeniden işlev kazanımı ve yaşam kalitesinin sürdürülebilir biçimde artırılması hedeflerine odaklanan; klinik temelli, planlı ve sonuç odaklı bir sağlık turizmi alanı olarak konumlanmaktadır (Smith ve Puczkó, 2022).

2.7.2.1. Engelli turizmi

Engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmayı ve toplumsal hayata daha aktif biçimde katılmalarını sağlamayı amaçlayan turizm uygulamaları, günümüzde “erişilebilir turizm” ya da engelli turizmi olarak adlandırılmaktadır. Bu kapsamda sunulan hizmetler, bireylerin fiziksel ya da zihinsel engellerine rağmen daha bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda sosyal etkileşimlerini artırmayı ve yaşam kalitelerini desteklemeyi hedeflemektedir. Dünya Sağlık Örgütü’nün sağlığı yalnızca hastalık veya sakatlığın yokluğu değil; fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali olarak tanımlaması, engelli turizminin gerekliliğini açıkça göstermektedir. Bu tanım, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik hizmetlerin neden önemli olduğunu da ortaya koymaktadır. Dünya Turizm Örgütü, bu turizm türünü yalnızca engelli

bireylerle sınırlı görmemektedir. Yaşlılar, hamile kadınlar ve küçük çocuklar gibi özel ihtiyaçları olan grupları da kapsayan daha geniş bir çerçevede değerlendirmektedir (Littrell vd., 2004).

Güncel veriler, dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin çeşitli derecelerde engellilik durumuna sahip bireylerden oluştuğunu göstermektedir. Bu oran yalnızca doğuştan engeli olan kişileri değil, yaşam süresinin uzamasıyla birlikte yaşlılık döneminde ortaya çıkan fiziksel ve zihinsel kısıtlılıkları olanları da kapsamaktadır. Mevcut eğilimler dikkate alındığında, 2050 yılı itibarıyla dünya genelindeki engelli birey sayısının 2 milyara ulaşacağı öngörülmektedir (Oduncuoğlu, 2021). Böyle bir artış, turizm sektöründe erişilebilir hizmetlerin, uygun altyapının ve kapsayıcı planlamaların önemini her geçen gün daha da fazla artırmaktadır.

2.7.2.2. Üçüncü yaş turizmi

Yaşlı turizmi, genellikle emeklilik dönemine ulaşmış ve belirli bir yaşın üzerindeki bireylerin, yaşam alanlarından ayrılarak başka ülkelere veya bölgelere yaptıkları seyahatleri ifade etmektedir. Bu turist grubu, seyahat planlarını oluştururken iklim koşulları, ekonomik avantajlar, sağlık hizmetlerinin yeterliliği ve ulaşım kolaylığı gibi çeşitli faktörleri dikkate almaktadır (Smith, 2016).

Literatürde “Üçüncü Yaş Turizmi” olarak da adlandırılan yaşlı turizmi, sağlık ve teknoloji alanındaki ilerlemeler sayesinde artan yaşam süresi ve yaşam beklentisi ile birlikte giderek daha önemli bir turizm türü haline gelmiştir. Özellikle 65 yaş ve üzeri bireyler, sağlık hizmetlerine erişim, dinlenme, kültürel etkinlikler ve sosyal katılım fırsatlarını bir arada sunan özel programlara yönelmektedir. Bu eğilim yalnızca gelişmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan ülkelere de yaşlı turizminin hızla büyümesine katkıda bulunmaktadır (Romanova vd., 2015).

Dünya Turizm Örgütü, bu turizm türünü yalnızca engelli bireylerle sınırlı bir alan olarak görmemektedir. Aynı zamanda yaşlılar, hamile kadınlar ve küçük çocuklar gibi özel ihtiyaçları bulunan grupları da kapsayan geniş bir çerçevede ele almaktadır. Bu kapsamda dinlenme, huzur, sosyalleşme ve aile ile birlikte zaman geçirme gibi unsurlar öne çıkmaktadır (Albu vd., 2016).

Dünya genelinde artan yaşlı nüfusu ve yüksek maliyetli bakım hizmetleri, gelişmekte olan ülkeleri daha uygun maliyetli ve kaliteli yaşlı bakım hizmetleri sunabilen cazip destinasyonlar haline getirmiştir. Bu durum, söz konusu ülkelerin yaşlı turizmi açısından rekabet gücünü artırmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Yaşlı turizmini diğer turizm türlerinden ayıran temel özellikler arasında; uzun süreli tatillerin tercih edilmesi, diğer turist gruplarına göre daha yüksek harcama kapasitesi, konforlu ve kaliteli hizmetlere yönelme, tekrar eden ziyaretlerin yaygın olması ve yoğun sezonlardan kaçınma eğilimi yer almaktadır (Avcıkurt, 2009).

2.7.3. Wellness turizmi

Wellness turizminin temelinde yer alan “iyilik hali (well-being)” kavramı, bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan dengeli bir yaşam sürdürmesini ifade eder. Bu kavram yalnızca hastalığın olmaması olarak değil; kişinin kendisini bedensel, duygusal ve zihinsel olarak iyi hissetmesini sağlayan bütüncül bir süreç olarak ele alınmaktadır (World Health Organization, 1948; Diener vd., 1999; Ryff, 1989; Dodge vd., 2012). İyilik hali kavramının tarihsel gelişimi ise wellness turizmine temel oluşturan kuramsal çerçevenin anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır.

İyilik halinin kökeni, yaklaşık beş bin yıl önce Hindistan’da ortaya çıkan Ayurveda öğretilerine dayanmaktadır. En eski bütüncül sağlık sistemlerinden biri olan Ayurveda; beden, zihin ve ruh arasındaki dengeyi koruyarak sağlıklı bir yaşam sürdürmeyi hedefler ve sağlığı denge, uyum ve yaşam tarzı üzerinden açıklar (Lad, 1984; akt. Ohrt vd., 2018). Antik Yunan’da Hipokrat’ın tedaviden çok hastalıkların önlenmesine odaklanan yaklaşımı ve Roma dönemindeki yaşam tarzı temelli sağlık anlayışı, bütüncül sağlık perspektifinin tarihsel gelişimini şekillendirmiştir (Ohrt vd., 2018). Bu bakış açısı modern dönemde fiziksel, ruhsal ve sosyal boyutların uyumu üzerine kurulu bir sağlık anlayışının ortaya çıkmasına ve biyomedikal yaklaşımın sınırlarının genişlemesine katkı sağlamıştır (Myers vd., 2000).

Wellness kavramını ilk ortaya koyan bilim adamı olarak kabul edilen, Dr. Halbert Dunn, 1960’lı yıllarda iyilik hâlini sistematik bir yapıya kavuşturmuştur. Dunn (1959), iyilik hâlini bireyin potansiyelinin en üst düzeyde kullanıldığı, sağlığın optimize edildiği dinamik bir süreç olarak tanımlamış ve bu yaklaşımı bütüncül bir yaşam anlayışıyla ilişkilendirmiştir. Dunn, sağlığı yalnızca hastalık yokluğu üzerinden değerlendirmemiş; bireyin kendini gerçekleştirme kapasitesini ortaya koyabilmesiyle de ilişkilendirmiştir (Myers ve Williard, 2003). Dunn’un bu yaklaşımı daha sonra Hettler (1980), Maslow (1968), Travis (1981) ve Ryan (1988) gibi araştırmacılar tarafından geliştirilmiş; Rogers ve Jung’un hümanist görüşleri de iyilik hâli kavramının kuramsal temellerine önemli katkılar sağlamıştır (Myers vd., 2000). Bu kuramsal çerçevede ortak nokta, iyilik hâlinin

pasif bir durum olmadığı; bireyin bilinçli seçimleri ve sürekli gelişim süreciyle şekillenen aktif bir yapı olduğudur (Doğan, 2006).

Wellness turizmi, sağlık ve esenlik arayışının bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığı; bireyin hem bedensel hem de zihinsel iyilik hâlini desteklemeyi amaçlayan bir turizm türü olarak giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu turizm biçimi yalnızca fiziksel sağlığın korunmasını değil, stres yönetimi, zihinsel denge, ruhsal yenilenme ve yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik çok yönlü deneyimler sunmayı hedeflemektedir. Modern yaşamın hızlanması, stres düzeylerinin artması ve çevresel baskıların yoğunlaşması, bireyleri iyilik hâlini destekleyen uygulamalardan yararlanmak üzere farklı destinasyonlara yönlentmektedir (Armağan, Kayahan ve Yıldız Özer, 2023).

Literatürde wellness turizmine ilişkin farklı tanımlar bulunmakla birlikte, bu tanımların ortak noktasının “bütüncül sağlık arayışı” olduğu görülmektedir. Chen ve arkadaşlarına (2013) göre wellness turizmi; beden, zihin ve ruh arasında sağlıklı bir denge kurma ve bu bütüncül esenliği sürdürme amacına yönelik hizmetleri içeren bir turizm yaklaşımını ifade eder. Wellness turistlerinin sıklıkla doğal çevre, kültürel özgünlük, geleneksel pratikler ve özel wellness hizmetlerinden etkilendikleri; kırsal alanlardaki ormanlar, dağlar, çayırlar ve kaplıcalar gibi unsurların bu tercihlerde belirleyici olduğu belirtilmektedir (Wang vd., 2020). Bu kapsamda kaplıcalar, soğuk su kaynakları, spa uygulamaları, yoga, masaj, akupunktur, güzellik bakımı, modern tıbbi uygulamalar, doğa yürüyüşleri, dağcılık, bahçecilik, dövüş sanatları ve kültürel ritüeller (örneğin çay törenleri) wellness turizmi aktiviteleri arasında yer almaktadır (Xie vd., 2021). Bireylerin tedaviden ziyade önleyici sağlık yaklaşımıyla yaşam tarzını iyileştirme, iyilik halini artırma, bedensel-zihinsel-ruhsal bütünlüğü geliştirme amacıyla gerçekleştirdikleri gönüllü seyahatleri ifade eder. Bu özelliği reaktif olan medikal turizmin aksine bu proaktif bir nitelik taşır. Günümüz literatüründe de yalnızca spa hizmetleri veya termal uygulamalarla sınırlı olmadığı; çok çeşitli sağlık, psikoloji, kültür, ekoloji ve sürdürülebilirlik bileşenlerini içeren çok boyutlu bir ekosistem olduğu vurgulanmaktadır (Hartwell vd., 2018; Zhong vd., 2023).

Meuller ve Kaufmann (2001) wellness turizmini, temel amacı sağlığı korumak ya da geliştirmek olan bireylerin gerçekleştirdiği seyahatlerden doğan tüm ilişki ve etkileşimler bütünü olarak tanımlamışlardır. Benzer şekilde Voigt ve arkadaşları (2011), wellness turizmini, bireylerin fiziksel, psikolojik, ruhsal ve sosyal esenliklerini korumak ya da geliştirmek amacıyla özel olarak hazırlanmış bir ortamda en az bir gece

konaklamayı içeren ve bu süreçte yaşanan tüm deneyimleri kapsayan bir turizm türü olarak açıklamıştır.

21. yüzyılda wellness turizmi, büyük ölçekli bir küresel pazar olarak değerlendirilmektedir (Nefiodow, 2006). Bütüncül sağlık anlayışının yaygınlaşması, kişiselleştirilmiş hizmetlere yönelik talebin artması, yaşam süresinin uzaması ve toplumların giderek yaşlanması bu gelişimi destekleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. COVID-19 pandemisi de sağlığa yönelik hassasiyeti artırmış ve bireylerin iyilik hâline yönelik beklentilerini güçlendirmiştir. Özellikle COVID-19 sonrası küresel talep olağanüstü artmış; açık hava deneyimleri wellness turizminin en hızlı büyüyen segmenti hâline gelmiştir (Zhong vd., 2023). Bu eğilimlerin etkisiyle wellness turizminin yalnızca popülerlik kazanmadığı, aynı zamanda önümüzdeki yıllarda daha da büyüyeceği öngörülmektedir (Voigt ve Pforr, 2013; Lew, 2020; Wen vd., 2020).

2.7.3.1. Termal (kaplıca) turizmi

Termal turizmi, tarih boyunca insanların sağlık arayışlarının önemli bir parçası olmuş; doğal sıcak su kaynaklarından yararlanılarak gerçekleştirilen tedavi ve dinlenme amaçlı seyahatleri kapsamaktadır. Bu turizm türü yalnızca kaplıca banyolarıyla sınırlı değildir. Mineral banyoları, çamur uygulamaları, inhalasyon ve içme kürleri gibi yöntemleri bir arada sunan kapsamlı kür programlarını içermektedir. Ayrıca iklim terapisi, fizik tedavi, rehabilitasyon, psikolojik destek, beslenme planlaması ve egzersiz gibi tamamlayıcı uygulamalar da modern termal merkezlerde önemli bir yer tutmaktadır (Newman, 2011).

SPA kavramı, suyun farklı şekillerde kullanılmasıyla hem bedensel hem de zihinsel iyilik halini desteklemeye yönelik uygulamaları ifade ederken; wellness turizmi ise masaj, çamur banyosu, deniz suyuyla tedavi (talassoterapi), yosun uygulamaları ve cilt bakım programları gibi daha geniş bir hizmet yelpazesini kapsamaktadır (İldiz, 2019).

Termal suların sağlık açısından etkili kabul edilebilmesi için belirli niteliklere sahip olması gerekmektedir. Genellikle 20°C'nin üzerinde sıcaklığa sahip olmaları ve belirli bir mineral yoğunluğunu barındırmaları bu özelliklerin başında gelmektedir. Zengin mineral içerikleri sayesinde termal sular, fiziksel rahatsızlıkların tedavisinde olduğu kadar zihinsel iyilik ve stres üzerinde de olumlu etkiler sağlamaktadır (Çeliköz ve Çeliköz, 2009).

Tarih boyunca kaplıcalar hem fiziksel hem de ruhsal sağlık için önemli merkezler olarak değerlendirilegelmiştir. Günümüzde modern sağlık sistemlerinde de bu doğal

yöntemler, tamamlayıcı ve alternatif tedavi seçenekleri arasında yer almakta; kür uygulamaları pek çok ülkede hâlâ yaygın biçimde kullanılmaktadır.

Türkiye, sahip olduğu geniş jeotermal kaynak çeşitliliği ve elverişli coğrafi konumu sayesinde termal turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Ülkede sıcaklığı 20°C ile 110°C arasında değişen ve debisi 2 ile 500 litre/saniye arasında olan binin üzerinde termal su kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynaklar üzerinde 200'ün üzerinde termal tesis faaliyet göstermektedir (Özşahin ve Kaymaz, 2013). Türkiye'nin Avrupa'ya yakınlığı, zengin doğal ve kültürel mirası, iklim avantajı ve modern sağlık tesisleri, ülkeyi termal sağlık turizmi açısından cazip bir destinasyon haline getirmektedir (Global Wellness Institute, 2024).

Günümüzde termal turizm; kaplıca ve balneoterapi uygulamaları, inhalasyon ve içme kürleri, klimaterapi, hidroterapi, peloidoterapi, talassoterapi, fizyoterapi ve spa/wellness programlarını içeren geniş bir hizmet yelpazesi sunmaktadır. Bu hizmet yapısı sayesinde termal merkezler, hem tedavi hem de tatil deneyimini bir arada sunan çok yönlü bir turizm alanı olarak önemini korumaktadır (Tengilimoğlu, 2005).

2.7.3.2. SPA uygulamaları ve etkileri

SPA uygulamaları, bireylerin fiziksel ve zihinsel iyilik hallerini desteklemeyi hedefleyen kapsamlı bir sağlık ve dinlenme yaklaşımıdır. Eğitimli ve deneyimli uzmanlar tarafından yürütülen bu uygulamalar; aromaterapi, hidroterapi, farklı masaj teknikleri ve çeşitli su terapilerini içermektedir. Aromaterapi programlarında bitkisel yağlar ve doğal özlerden yararlanılarak stresin azaltılması, ruhsal dengenin desteklenmesi ve enerji akışının düzenlenmesi amaçlanırken; su terapileri kas gerginliğini azaltma, dolaşımı artırma ve eklem hareketliliğini iyileştirme gibi önemli fiziksel faydalar sağlamaktadır (Postacı ve Atay, 2021).

Spa turizmi ise mineral ve termal su kaynaklarının kullanımı yoluyla hem fiziksel hem de ruhsal sağlığın desteklenmesini amaçlayan özel bir sağlık turizmi alanıdır. Bu merkezler yalnızca dinlenme ve rahatlama olanağı sunmakla kalmaz, aynı zamanda tıbbi açıdan fayda sağlayabilecek uygulamaları da içerecek şekilde planlanmaktadır. Latince “sanus per aquam” (su ile gelen sağlık) ifadesinden türetilen spa kavramı, tarih boyunca suyun iyileştirici etkisini vurgulamış; günümüzde ise modern sağlık turizminin temel unsurlarından biri hâline gelmiştir (Dini ve Pencarelli, 2021).

SPA deneyimlerinin sunduğu faydalar yalnızca fiziksel rahatlama ile sınırlı değildir. Literatürde düzenli SPA uygulamalarının kronik ağrı, kas spazmları, yorgunluk

gibi fiziksel rahatsızlıkların hafifletilmesinde etkili olduğu; aynı zamanda stres ve kaygı düzeylerinin azaltılmasına katkı sağladığı belirtilmektedir (Bender, 2019; Smith ve Puczkó, 2014). Bu yönüyle SPA uygulamaları, modern sağlık turizminin önemli bir alt sektörü olarak hem bireysel iyilik halini güçlendirmekte hem de turizm destinasyonlarına ekonomik değeri katmaktadır.

2.8. Dünya Sağlık Turizmi

Sağlık turizmi, tarih boyunca farklı dönemlerde ve coğrafyalarda çeşitli biçimlerde gelişim göstermiş bir seyahat türüdür. Antik çağlarda özellikle Akdeniz çevresindeki uygarlıklar, şifalı termal su kaynaklarından yararlanmak amacıyla uzun yolculuklar yapmışlardır. 18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa’da bazı nehir ve kaplıca bölgeleri, hem tedavi hem de dinlenme amacıyla tercih edilen önemli merkezler hâline gelmiştir. Günümüzde ise modern sağlık turizmi; tedavi maliyetlerinin düşük olduğu, bekleme sürelerinin kısaldığı ve kaliteli sağlık hizmeti sunan ülkelere yönelmeyi içeren daha geniş kapsamlı bir yapıya dönüşmüştür (Kördeve, 2016).

Avrupa’da özellikle Almanya, wellness turizminin güçlü olduğu ülkeler arasında öne çıkmaktadır. Almanya’daki tatil anlayışı; rahatlama, zihinsel yenilenme ve esenliğe odaklanan bir yapıya sahiptir. Bu doğrultuda spa merkezleri, masaj hizmetleri, termal banyolar ve çeşitli vücut bakım uygulamaları bir araya gelerek ziyaretçilere kapsamlı bir iyileşme deneyimi sunmaktadır. Bu yaklaşım, wellness kavramının yalnızca sağlıkla sınırlı olmadığını; aynı zamanda yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıklarını da etkileyen geniş bir kavram haline geldiğini ortaya koymaktadır (Lanz-Kaufmann, 2002; Lee, 2012).

Çek Cumhuriyeti ve Slovakya da kaplıca kültürüyle bilinen ve sağlık turizmine uzun yıllardır katkı sağlayan ülkeler arasındadır. Fransa, İtalya ve İspanya, modern tesisleri ve gelişmiş termal altyapılarıyla dikkat çekerken; Rusya, çok sayıda kür merkezi aracılığıyla her yıl milyonlarca sağlık turistini misafir etmektedir. Japonya’da binlerce kaplıca tesisi faaliyet gösterirken, Macaristan hem coğrafi konumu hem de zengin termal kaynakları sayesinde Avrupa’nın önde gelen sağlık turizmi destinasyonlarından biri olarak değerlendirilmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024).

Sağlık turizminin tarihsel gelişimi yaklaşık iki yüzyıl önce Avrupa’daki kaplıca merkezlerine duyulan ilgiyle ivme kazanmış, günümüzde ise küresel bir sektör niteliği kazanmıştır. Son yıllarda Güney ve Orta Amerika ülkeleri, estetik cerrahi, obezite tedavisi ve plastik cerrahi uygulamalarında önemli bir gelişim göstererek uluslararası sağlık turistlerinin dikkatini çekmektedir. Asya kıtasında Tayland, Hindistan ve Singapur

özellikle kalp-damar cerrahisi ve ortopedi alanlarında uzmanlaşmış sağlık merkezleri ile öne çıkmaktadır. Hindistan, yüksek kaliteli hizmeti düşük maliyetlerle sunması nedeniyle sağlık turistleri için cazip bir destinasyon olmayı sürdürmektedir.

Bununla birlikte karmaşık cerrahi operasyonlar ve ileri düzey tıbbi müdahaleler gerektiren durumlarda Almanya, Belçika, İtalya ve Kanada gibi ülkeler teknik altyapıları, uzman sağlık personeli ve klinik başarı oranları sayesinde uluslararası hastalar tarafından öncelikli olarak tercih edilen destinasyonlar arasında yer almaktadır (Yazan, 2011).

2.8.1. Dünyada wellness turizmi

Günümüzde wellness turizmi, yalnızca bir tatil ya da seyahat deneyimi olmaktan çıkarak, bireyin fiziksel, zihinsel ve ruhsal iyilik halini geliştirmeye yönelik bilinçli bir yaşam yatırımı niteliği kazanmıştır. Bu kapsamda destinasyonlar, klasik turizm hizmetlerinin ötesine geçerek termal kaynaklar, spa ve terapi merkezleri, doğa temelli yenilenme programları ile teknolojik iyileşme olanaklarını bir araya getiren karma deneyimler sunmaktadır. Bu yönüyle wellness turizmi, küresel turizm pazarının en hızlı büyüyen alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır (Global Wellness Institute, 2024).

Wellness turizminin gelişiminde, destinasyonların sahip oldukları doğal, kültürel ve teknolojik imkânları etkili biçimde değerlendirmeleri belirleyici bir rol oynamaktadır. Doğal kaynaklar, iklim özellikleri, kültürel miras unsurları ve güçlü bir sağlık altyapısı; ülkelerin bu alandaki rekabet gücünü artıran başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Bir destinasyonun wellness turizminde öne çıkabilmesi, sahip olduğu potansiyeli stratejik ve bütüncül bir yaklaşımla kullanmasına bağlıdır. Jeotermal kaynaklara sahip ülkeler termal spa ve terapi altyapılarını güçlendirirken; köklü spa gelenekleri olan bölgeler gastronomi, yerel şifa uygulamaları ve doğa temelli aktivitelerle farklılaşmaktadır. Bu bütünleşik hizmet anlayışı, ziyaretçilerin yalnızca belirli bir hizmeti almak için değil, yaşam kalitelerini iyileştirmek ve dönüştürmek amacıyla seyahat etmelerini sağlamaktadır (Smith, 2023).

Öte yandan teknolojik yenilikler, sağlık ve wellness hizmetlerinin entegrasyonunu kolaylaştırarak destinasyonların rekabet gücünü artıran bir diğer önemli unsur oluşturmaktadır. Dijital sağlık çözümleri, yapay zekâ destekli terapi yöntemleri, biyometrik izleme sistemleri ve kişiselleştirilmiş iyilik programları gibi yenilikler, geleneksel spa hizmetlerinin ötesine geçerek “akıllı iyilik” (smart wellness) anlayışını ortaya çıkarmıştır. Wellness turizminin ekonomik etkisinin de hızla artması, dünya

genelinde bu alana yönelik harcamalarda sürekli bir yükseliş trendi yaratmış ve turizm sektöründe yapısal dönüşümlere yol açmıştır (Lei Jia, 2022).

Bu gelişmelere paralel olarak pek çok ülke sahip oldukları kültürel mirasları, doğal kaynakları ve teknolojik altyapıları etkin biçimde kullanarak wellness turizmi alanında güçlü bir konuma ulaşmaktadır. Japonya, Güney Kore, İtalya, İzlanda ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler, özgün wellness yaklaşımlarıyla küresel pazarda dikkat çeken başlıca destinasyonlar arasında yer almaktadır. Aşağıda bu ülkelerin wellness turizmindeki potansiyelleri ve uyguladıkları stratejiler daha ayrıntılı şekilde incelenmektedir.

2.8.2. Avrupa ülkelerinde sağlık ve wellness turizmi

2.8.2.1. İsviçre’de sağlık ve wellness turizmi

İsviçre, gelişmiş tıbbi teknolojileri, yüksek yaşam standartları ve uluslararası akreditasyona sahip sağlık kuruluşları sayesinde sağlık turizmi alanında dünya çapında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Ülkenin özellikle kardiyo­loji, onkoloji, ortopedi ve rehabilitasyon gibi uzmanlık gerektiren tıbbi alanlarda sahip olduğu güçlü klinik altyapı, İsviçre’nin “premium sağlık destinasyonu” olarak tanınmasında belirleyici rol oynamaktadır. Literatürde, İsviçre’nin sağlık turizmindeki güçlü itibarı; yüksek kaliteli hizmet anlayışı, nitelikli sağlık çalışanları ve kişiye özel tedavi yaklaşımlarının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Smith ve Puczkó, 2014). Bu özellikler, özellikle Avrupa ve Orta Doğu’daki yüksek gelir düzeyine sahip uluslararası hasta gruplarının ülkeyi tercih etmesini sağlamaktadır.

Wellness turizmi, İsviçre’nin sağlık odaklı turizm profilini tamamlayan ve güçlendiren önemli bir diğer unsurdur. Ülkenin doğal çevresi, temiz hava kalitesi, Alp Dağları’nın sunduğu eşsiz manzara, göller ve sakin yaşam tarzı wellness odaklı seyahatler için ideal koşullar yaratmaktadır. Yoga, meditasyon, detoks programları, spa terapileri ve sağlıklı yaşam eğitimleri gibi bütüncül iyilik uygulamalarını kapsayan wellness turizmi, İsviçre’de güçlü bir altyapıya sahiptir ve ülke bu tür programlara yönelik uluslararası talebi etkin şekilde karşılayabilmektedir (Global Wellness Institute, 2023). Akademik çalışmalar da doğal kaynakları ve yüksek hizmet kalitesiyle İsviçre’nin Avrupa’nın önde gelen wellness destinasyonlarından biri olduğunu göstermektedir (Bauer, 2015).

İsviçre’nin wellness turizmindeki küresel liderlik iddiasını pekiştiren en önemli unsurlardan biri, dünya çapında tanınan lüks wellness tesisleridir. Bu tesislerin başında yer alan Clinique La Prairie (Montreux), anti-aging tıp, hücresel yenilenme programları,

genetik analizler, kişiye özel beslenme planları ve detoks terapileri sunarak modern medikal wellness yaklaşımının öncülerinden biri haline gelmiştir (Clinique La Prairie, 2024). Bunun yanı sıra Gstaad, Lucerne, St. Moritz ve Zürich gibi bölgelerde bulunan medikal wellness merkezleri; ileri tıbbi uygulamaları, spa hizmetlerini ve Alp manzaralı iyileşme programlarını bir araya getirerek İsviçre'nin "luxury wellness" segmentinde dünya çapında lider bir konum edinmesine katkıda bulunmaktadır (Kelley ve Weiss, 2020).

Tüm bu özellikler ışığında İsviçre, hem tıbbi mükemmeliyete dayanan sağlık hizmetleri hem de bütüncül iyilik halini destekleyen lüks wellness deneyimleriyle, küresel ölçekte en üst seviyede konumlanan ülkelerden biri olarak değerlendirilmektedir.

2.8.2.2. Macaristan'da sağlık ve wellness turizmi

Macaristan, Orta Avrupa'da yer alan ve son yıllarda sağlık ile wellness turizmi alanlarında öne çıkan önemli destinasyonlardan biri haline gelmiştir. Avrupa Birliği üyesi olması, güçlü sağlık altyapısı, uygun maliyetli tedavi seçenekleri ve stratejik konumu, ülkeyi uluslararası hastalar açısından cazip kılmaktadır. Özellikle diş tedavileri konusunda Avrupa'nın en çok tercih edilen merkezlerinden biri olan Macaristan, implant uygulamaları, estetik diş hekimliği ve ortodonti gibi alanlarda yüksek standartlarda hizmet sunmasıyla dikkat çekmektedir.

Tıbbi tedavilerin yanı sıra ülke, termal kaynakları ve köklü kaplıca kültürü ile de tanınmaktadır. Başta Budapeşte olmak üzere birçok şehirde bulunan doğal sıcak su kaynakları, rehabilitasyon odaklı uygulamalar, stres azaltma programları ve genel iyilik halini destekleyen wellness hizmetleriyle bütünleşmektedir. Bu özellikler, Macaristan'ı yalnızca medikal tedavi arayışındaki bireyler için değil; beden-zihin dengesi, ruhsal yenilenme ve bütüncül iyilik arayışında olan ziyaretçiler için de ideal bir destinasyona dönüştürmektedir.

Uygun maliyetli ancak yüksek kaliteli hizmet sunumu, kısa bekleme süreleri, birden fazla dili konuşabilen sağlık personeli ve uluslararası akreditasyona sahip özel kliniklerin varlığı, ülkenin sağlık turizmindeki güvenilirliğini artırmaktadır. Tüm bu unsurlar, Macaristan'ı Avrupa'nın merkezinde konumlanan güçlü bir medikal ve wellness turizmi merkezi haline getirmektedir (Treatment Abroad, t.y.).

2.8.2.3. Almanya'da sağlık ve wellness turizmi

Almanya, Avrupa'nın en gelişmiş sağlık sistemlerinden birine sahip olması, ileri teknoloji ile donatılmış hastaneleri ve uluslararası akreditasyona sahip klinikleri

sayesinde sağlık turizmi alanında öne çıkan başlıca destinasyonlardan biridir (Federal Ministry of Health, 2023). lke özellikle kardiyoloji, ortopedi, nöroloji, onkoloji, rehabilitasyon ve organ nakli gibi ileri düzey tıbbi tedavi alanlarında yüksek başarı oranlarıyla dikkat çekmekte; bu nedenle uluslararası hastalar tarafından sıkça tercih edilmektedir (OECD, 2023). Almanya’da tedavi hizmeti almak isteyen yabancı hastalar, kısa bekleme süreleri, uzman hekim profili, multidisipliner tedavi anlayışı ve güçlü klinik altyapısı nedeniyle ülkeyi güvenilir bir medikal turizm destinasyonu olarak değerlendirmektedir (German National Tourist Board, 2022). Bunun yanında, ülkedeki termal bölgeler, rehabilitasyon merkezleri ve kür tesisleri sağlık turizmi ile entegre çalışarak hem tedavi hem de iyileşme süreçlerini destekleyen kapsamlı bir sağlık deneyimi sunmaktadır (Pforr ve Locher, 2012; WHO, 2024).

Wellness turizmi açısından bakıldığında Almanya, Avrupa’nın en köklü örneklerinden birine sahiptir. Ülkede tarihsel olarak güçlü olan “kür (Kur)” geleneği, zengin termal kaynaklar ve yüksek standartlara sahip modern spa–wellness otelleri, Almanya’yı uluslararası ziyaretçiler için cazip bir tercih haline getirmektedir. Sağlık sistemi reformlarıyla devlet destekli kür hizmetlerinin azalması, sektörün giderek daha fazla önleyici sağlık, yaşam kalitesinin artırılması ve bütüncül iyilik haline odaklanan wellness hizmetlerine yönelmesine yol açmıştır (Pforr ve Locher, 2012). Araştırmalar, özellikle orta ve üst yaş gruplarının stres yönetimi, detoks, termal tedavi ve zihinsel yenilenme amacıyla Almanya’daki wellness programlarını tercih ettiğini göstermektedir.

Almanya’ya gelen wellness turist profili incelendiğinde, hizmet alan kişilerin çoğunlukla 45 yaş ve üzeri, gelir ve eğitim düzeyi yüksek bireylerden oluştuğu görölmektedir. Bu turistlerin güvenlik, hijyen, tıbbi yeterlilik ve profesyonel hizmete ilişkin beklentileri oldukça yüksektir (Benhacine ve Hanslbauer, 2009). Ülkede 350’nin üzerinde termal ve wellness merkezinin faaliyet gösterdiği, wellness turizminin ise halk sağlığı politikalarıyla desteklendiği belirtilmektedir. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde Almanya’nın wellness turizmi pazarının 2022 yılında yaklaşık 46 milyar ABD dolarına ulaştığı ve 2030 yılı itibarıyla 100 milyar doların üzerine çıkmasının beklendiği ifade edilmektedir. Tüm bu veriler, Almanya’nın wellness turizmi alanında hem güçlü bir altyapıya hem de hızla büyüyen bir talep potansiyeline sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

2.8.2.4. İtalya’da sağlık ve wellness turizmi

İtalya, gelişmiş sağlık altyapısı, modern hastaneleri, uzmanlık merkezleri ve köklü termal tedavi geleneği sayesinde Avrupa’nın önde gelen sağlık turizmi destinasyonlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ülke özellikle kardiyovasküler cerrahi, ortopedi, rehabilitasyon, plastik cerrahi, fertilite tedavileri ve kanser bakım hizmetleri gibi ileri düzey tıbbi alanlarda uluslararası hastalar tarafından tercih edilmektedir (Italian Ministry of Health, 2023). Kamu ve özel sağlık sistemlerinin entegre bir şekilde çalışması, uzman hekim kadroları, düşük komplikasyon oranları ve ileri tıbbi teknolojilerin kullanılması İtalya’yı güvenilir bir medikal turizm merkezi hâline getirmektedir. Bunun yanında ülkenin zengin termal su kaynakları ve tarihsel “terme” geleneği, sağlık odaklı seyahatleri destekleyen tamamlayıcı bir unsur olarak önemli bir rol üstlenmektedir (UNWTO, 2022).

İtalya, Akdeniz coğrafyasının sunduğu doğal kaynaklar, kültürel miras ve yaşam tarzının “iyilik hâli” ile uyumlu yapısı sayesinde Avrupa’da öne çıkan bir wellness turizmi destinasyonu olarak görülmektedir. Antik Roma döneminden bu yana süregelen termal kaplıca kültürü, günümüzde modern spa merkezleri, detoks klinikleri ve wellness odaklı iyileşme programları ile birleşerek güçlü bir altyapı oluşturmuştur. Özellikle Tuscany, Veneto, Lombardy ve Emilia–Romagna bölgelerinde yer alan termal merkezler; mineralli banyo kürleri, çamur terapileri, solunum terapileri ve doğal iyileşme yöntemleriyle uluslararası ziyaretçilerin yoğun ilgisini çekmektedir (Esposito vd., 2021). İtalya’nın şarap ve gastronomi kültürü, “slow living” yaklaşımı ve doğal çevreyle bütünleşen spa otelleri de wellness turizmini destekleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Wellness turist profiline bakıldığında, İtalya’da bu hizmetleri tercih eden ziyaretçilerin çoğunlukla yüksek gelir düzeyine sahip, sağlık bilinci gelişmiş ve bütüncül iyilik arayışında olan bireylerden oluştuğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar, yabancı turistlerin İtalya’yı özellikle detoks programları, anti–aging uygulamaları, termal tedaviler ve zihin–beden yenilenmesi gibi amaçlarla tercih ettiklerini ortaya koymaktadır (Global Wellness Institute, 2023). Ekonomik göstergeler ise İtalya’nın wellness turizmi pazarının 2022 yılında yaklaşık 13–15 milyar ABD doları büyüklüğüne ulaştığını ve Akdeniz bölgesindeki en hızlı büyüyen pazarlardan biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca ülkenin UNESCO tarafından tanınan doğal alanları, sürdürülebilir turizm anlayışı ve yüksek hizmet kalitesi, İtalya’nın dünya genelinde güçlü bir wellness destinasyonu olarak konumlanmasını sağlamaktadır (UNWTO, 2022).

2.8.3. Asya Ülkelerinde Sağlık ve Medikal Turizm

2.8.3.1. Japonya’da sağlık ve wellness turizmi

Japonya, yüksek yaşam beklentisi, düşük obezite oranı ve güçlü sağlık altyapısıyla OECD ülkeleri arasında “well-being” göstergelerinde üst sıralarda yer almaktadır. Bununla birlikte yaşam memnuniyetinin orta seviyede seyretmesi, ülkedeki gelir dağılımı ve istihdam yapısının refah düzeyi üzerindeki belirleyici etkilerini göstermektedir. OECD’nin son değerlendirmeleri, Japonya’nın yaşlanan nüfus yapısı ve artan kronik hastalık eğilimleri karşısında veri temelli ve bütüncül sağlık politikalarına yöneldiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, ülkenin sürdürülebilir wellness stratejileri geliştirmesi açısından önemli bir yol gösterici niteliğindedir.

Japonya, sağlık turizmi açısından Asya’nın en gelişmiş ve güvenilir destinasyonlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ülkenin ileri teknolojiye sahip hastaneleri, yüksek hijyen standartları, nitelikli sağlık profesyonelleri ve uluslararası akreditasyona sahip sağlık tesisleri, Japonya’yı medikal turizmde güçlü bir konuma taşımaktadır. Özellikle kanser tedavisi, rejeneratif tıp, kardiyovasküler cerrahi, organ nakli ve estetik cerrahi gibi alanlarda uzmanlaşmış merkezler, Japonya’yı Çin, Güney Kore, Rusya ve Endonezya gibi ülkelere gelen sağlık turistleri için cazip bir seçenek haline getirmektedir. Japon hükümetinin yürüttüğü “Medical Excellence Japan” programı da ülkenin bölgesel sağlık hizmetlerinde lider olma hedefini desteklemektedir (ALKÜ, 2024).

Japonya yalnızca tıbbi tedavilerde değil, wellness ve yaşam kalitesi odaklı uygulamalarda da köklü bir geleneğe sahiptir. Japon wellness anlayışı, fiziksel iyilik halinin yanı sıra zihinsel denge, doğayla uyum ve sağlıklı yaşam felsefesiyle bütünleşmiş durumdadır. Geleneksel **onsen** (kaplıca) kültürü, shiatsu masajı, zen meditasyonu ve dengeli beslenme alışkanlıkları bu yaklaşımın temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Özellikle Beppu, Hakone ve Hokkaido bölgeleri; mineral bakımından zengin sıcak suları, doğal peyzajları ve huzurlu atmosferleri ile hem yerel halkın hem de uluslararası ziyaretçilerin sıkça tercih ettiği wellness merkezlerindendir.

Japon hükümetinin benimsediği “well-aging” (sağlıklı yaşlanma) politikaları ise yaşlı nüfusun yaşam kalitesini artırmayı, aynı zamanda wellness sektörünü destekleyerek ülkenin sosyal refahını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Japonya, teknolojik sağlık hizmetlerini geleneksel şifa yöntemleriyle birleştirerek modern sağlık turizmine özgün ve sürdürülebilir bir model sunmaktadır.

Tüm bu unsurlar değerlendirildiğinde Japonya, hem yüksek teknolojiye dayanan sağlık hizmetleri hem de kültürel olarak köklü sağlık ve iyilik uygulamalarıyla bütüncül bir wellness turizmi yaklaşımı geliştirmiştir. Bu birleşik yapı, ülkeyi yalnızca tedavi arayışıyla gelen hastalar için değil; bedensel ve ruhsal yenilenme arayışındaki uluslararası ziyaretçiler için de güçlü ve çekici bir destinasyon hâline getirmektedir (ALKÜ, 2024).

2.8.3.2. Çin’de sağlık ve wellness turizmi

Çin, hem sağlık turizmi hem de wellness turizmi açısından giderek önem kazanan bir pazar niteliği taşımaktadır. Ülkenin zengin doğal çevresi, temiz hava kalitesi, mineralli su kaynakları ve köklü kültürel iyileştirme gelenekleri, wellness turizmi için güçlü bir temel oluşturmaktadır (Han vd., 2018). Yapılan araştırmalar, wellness turizminin Çin’de hâlen gelişim aşamasında olmasına rağmen, bu alanın ülkenin turizm sektörünün rekabet gücünü artırabilecek önemli fırsatlar sunduğunu göstermektedir (Wang vd., 2012).

Çinli tüketicilerin sağlık amaçlı seyahat tercihlerinde stresin azaltılması, rahatlama, sağlık taraması yaptırma ve genel iyilik halini destekleme gibi motivasyonların öne çıktığı görülmektedir. Buna karşılık yüksek maliyetler, güvenilir kurumların sınırlılığı ve zaman yetersizliği gibi faktörler tüketici davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Frontiers in Psychology, 2022).

Öte yandan Çin hükümeti, “Healthy China 2030” stratejisi kapsamında wellness turizmini destekleyici politikalar yürütmekte ve bölgesel sağlık turizmi merkezlerinin gelişimini teşvik etmektedir. Bu politikalar, sektörde hem altyapının güçlenmesine hem de hizmet standartlarının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Tüm bu unsurlar değerlendirildiğinde Çin’de wellness turizmi, doğal ve kültürel kaynaklara dayanan güçlü bir potansiyele sahip olup; doğru planlama, etkili tanıtım stratejileri ve güvenilir hizmet standartları ile küresel sağlık turizmi pazarında rekabetçi bir konuma ulaşabilecek dinamikleri barındırmaktadır.

2.8.3.3. Hindistan’da sağlık ve wellness turizmi

Hindistan, Asya’da uygun maliyetli ancak yüksek kaliteli sağlık hizmetleri sunmasıyla öne çıkan önemli bir sağlık turizmi merkezidir. Ülke, gelişmiş tıbbi altyapısı, uluslararası akreditasyona sahip hastaneleri ve Batı standartlarında eğitim almış sağlık profesyonelleri sayesinde küresel ölçekte güvenilir bir sağlık destinasyonu olarak tanınmaktadır. Özellikle çok sayıda özel sağlık kuruluşunun JCI akreditasyonuna sahip olması, Hindistan’ın uluslararası sağlık turizmi pazarındaki prestijini güçlendirmiştir.

Tıbbi tedavilerin yanında Hindistan, wellness ve spiritüel iyilik hâline yönelik uygulamalarıyla da dikkat çekmektedir. Yoga, meditasyon, Ayurveda ve bitkisel tedavi yöntemleri, ülkeyi hem bedensel hem zihinsel hem de ruhsal denge arayışında olan sağlık turistleri için çekim merkezi hâline getirmektedir. Bu nedenle Hindistan, yalnızca medikal tedavi için tercih edilen bir destinasyon olmaktan öte, yaşam kalitesini artırmak, içsel dengeyi yeniden kurmak ve bütüncül bir iyilik hâli deneyimi yaşamak isteyen bireylere de hitap eden kapsamlı bir sağlık ve wellness merkezi niteliği taşımaktadır.

Ülkede yer alan Yoga, Ayurveda ve meditasyon merkezleri uluslararası düzeyde tanınırlığa sahiptir; özellikle Kerala ve Rishikesh bölgeleri, dünyanın en önde gelen wellness retreat destinasyonları arasında gösterilmektedir. Hindistan, geleneksel şifa yöntemlerini modern spa konseptiyle başarılı biçimde bütünleştirerek hem kültürel mirasını yaşatmakta hem de küresel wellness turizmine özgün bir katkı sunmaktadır (Yalçın, 2018).

2.8.3.4. Tayland'da sağlık ve wellness turizmi

Tayland, son yıllarda sağlık turizmine yönelik stratejik yatırımlarıyla Asya'nın önde gelen medikal ve wellness destinasyonlarından biri hâline gelmiştir. Modern tıbbi altyapının güçlendirilmesi, uluslararası akreditasyona sahip hastanelerin sayısının artması ve uzman sağlık personelinin yetiştirilmesi, ülkenin küresel sağlık turizmi pazarındaki konumunu belirgin biçimde güçlendirmiştir. Bu gelişmeler, yalnızca uluslararası hastalara değil, aynı zamanda yerel halka da yüksek standartlarda sağlık hizmeti sunulmasını mümkün kılmıştır.

Tayland'ın medikal turizmde uzmanlaştığı alanlar, kamuoyunda yaygın şekilde bilinen cinsiyet geçiş operasyonlarının ötesine geçmektedir. Ülke; kalp ve damar cerrahisi, estetik cerrahi, diş hekimliği, ortopedi ve doğurganlık tedavileri gibi farklı tıbbi branşlarda uluslararası standartlarda hizmet verebilen bir kapasiteye sahiptir. Uygun maliyetli tedavi seçenekleri, kaliteli sağlık hizmeti ve hasta odaklı bakım anlayışı, Tayland'ı hem Asya ülkeleri hem de Avrupa ve Amerika'daki sağlık turistleri için cazip bir alternatif hâline getirmektedir (ALKÜ, 2024).

Tayland, wellness turizmi alanında da bölgesel bir çekim merkezi konumundadır. Ülkenin tropikal iklimi, geleneksel Tay masajı, bitkisel spa terapileri, detoks ve sağlıklı yaşam programları, meditasyon merkezleri ve doğa temelli yenilenme uygulamaları, bütüncül iyilik hâlini destekleyen güçlü bir altyapı sunmaktadır. Phuket, Chiang Mai ve Koh Samui gibi destinasyonlar; yoga kampları, sağlıklı beslenme merkezleri ve

mindfulness odaklı yaşam programları ile uluslararası alanda tanınan wellness merkezleri olarak öne çıkmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Tayland, modern tıbbi hizmetleri geleneksel şifa pratikleriyle bir araya getirerek sağlık turizmini yalnızca tedaviye yönelik bir faaliyet olmaktan çıkarmış, bedensel, ruhsal ve zihinsel iyilik hâlini kapsayan geniş bir wellness deneyimine dönüştürmüştür. Bu bütünleşik yaklaşım, Tayland'ı sürdürülebilir sağlık turizmi vizyonuna sahip örnek ülkeler arasında önemli bir konuma taşımaktadır (ALKÜ, 2024).

2.8.3.5. Güney Kore’de sağlık ve wellness turizmi

Güney Kore, ileri teknolojiye dayalı sağlık sistemi, yüksek hasta memnuniyeti ve özellikle estetik tıptaki başarısıyla Asya'nın önde gelen sağlık turizmi merkezlerinden biri hâline gelmiştir. Sağlık turizmini destekleyen devlet politikaları, yabancı hastaların ülkeye erişimini kolaylaştırmış ve Güney Kore'nin küresel ölçekte bilinirliğini artırmıştır. Seul ve Busan gibi büyük şehirlerde yer alan modern hastaneler; plastik cerrahi, onkoloji, ortopedi, infertilite tedavileri ve dijital diş hekimliği gibi alanlarda dünya standartlarında hizmet sunmaktadır (Korea Health Industry Development Institute, t.y.).

Ülkenin sağlık sisteminin önemli güçlerinden biri de teknolojik yenilikleri hızlı biçimde uygulamaya alabilmesidir. Robotik cerrahi, yapay zekâ destekli tanı sistemleri, görüntüleme teknolojileri ve genetik analiz yöntemleri pek çok hastanede yaygın olarak kullanılmaktadır. Tüm bu unsurlar, Güney Kore'yi yüksek teknoloji ve uzmanlık gerektiren tedavilerde bölgesel bir çekim merkezi hâline getirmektedir.

Güney Kore, medikal turizmin yanı sıra wellness alanında da dikkat çekici bir gelişim göstermektedir. Geleneksel Kore spa kültürü, termal su kaynakları, tıbbi aromaterapi, cilt bakım uygulamaları ve mindfulness temelli yenilenme merkezleri, ziyaretçilere hem bedensel hem de zihinsel rahatlama sağlayan bütüncül deneyimler sunmaktadır. Bu uygulamalar, ülkenin wellness turizmindeki konumunu güçlendirmektedir.

Kültürel dinamikler de Güney Kore'nin sağlık ve wellness turizmine olan ilgiyi artıran önemli bir unsurdur. Dünya çapında etki yaratan “K-beauty” anlayışı, estetik uygulamalar ile wellness deneyimlerinin birleşerek özgün bir sağlık yaklaşımının oluşmasına katkı sunmuştur. Kore dramaları, K-pop kültürü ve sosyal medya etkisi ise ülkeyi özellikle genç ve orta yaş grupları arasında daha cazip hâle getirmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Güney Kore, yüksek teknolojiyle geleneksel iyileştirme yöntemlerini bir araya getiren bütüncül yapısı sayesinde, Asya'nın hem sağlık hem de wellness turizmi alanında ne çıkan destinasyonlarından biri olarak konumlanmaktadır.

2.8.3.6. Malezya'da sağlık ve wellness turizmi

Malezya, son yıllarda Asya'da sağlık turizmi alanında en hızlı yükselen destinasyonlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Ülkede gelişmiş özel sağlık sektörü, uluslararası akreditasyona sahip hastaneler ve uygun maliyetli tedavi seçeneklerinin bir arada bulunması, Malezya'yı bölgesel ve küresel ölçekte cazip bir sağlık merkezi hâline getirmiştir. Sağlık turistlerinin önemli bir kısmı Endonezya, Bangladeş ve Pakistan gibi komşu ülkelerden gelmekle birlikte, Singapur, Japonya, Orta Doğu ve Avrupa'dan da çok sayıda hasta, hizmet kalitesi ve rekabetçi fiyatlar nedeniyle Malezya'yı tercih etmektedir (Malelak ve Pryscillia, 2020).

Ülkedeki birçok hastane, Malezya Sağlık Kalite Tıp Derneği (MSQH) tarafından akredite edilmekte; ayrıca JCI ve ISO gibi uluslararası standartları karşılayan kurumların sayısı da giderek artmaktadır. Sağlık profesyonellerinin büyük çoğunluğunun İngilizce konuşması, yabancı hastalar için tedavi sürecini hem daha erişilebilir hem de güvenilir hâle getirmektedir.

Medikal tedavilerdeki bu gelişmelerin yanı sıra, Malezya wellness turizmi alanında da güçlü bir potansiyele sahiptir. Tropikal iklimi, geniş orman alanları, sahil bölgeleri ve doğal evre zenginliği, ülkeyi spa, detoks, yoga, geleneksel masaj terapileri ve bitkisel iyileştirme uygulamaları gibi bütüncül sağlık hizmetleri için cazip bir destinasyon yapmaktadır. Langkawi, Penang ve Kuala Lumpur çevresinde yer alan wellness merkezleri, modern spa konseptini Malay kültürünün geleneksel şıfa yöntemleriyle birleştirerek ziyaretçilere hem bedensel hem de ruhsal yenilenme fırsatı sunmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Malezya, tıbbi uzmanlık gerektiren tedaviler ile wellness odaklı uygulamaları bir araya getirerek hem iyileştirme hem de önleyici sağlık hizmetlerinde bölgesel bir lider konumuna ulaşmıştır. Bu bütüncül yaklaşım, ülkenin uluslararası sağlık turizmi pazarındaki rekabet gücünü her geçen gün artırmaktadır.

2.8.4. Amerika Kıtasında Sağlık Turizmi

2.8.4.1. Amerika Birleşik Devletleri’nde sağlık ve wellness turizmi

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), gelişmiş sağlık altyapısı ve ileri teknolojiye dayalı tanı–tedavi yöntemleri sayesinde küresel ölçekte sağlık turizminin en önemli destinasyonlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ülkede özellikle kanser tedavisinde immünoterapi ve proton terapi, organ ve kemik iliği nakilleri, kardiyovasküler cerrahi, nöroşirürji, genetik tanı testleri ve robotik cerrahi gibi yüksek uzmanlık gerektiren uygulamalar başarıyla yürütülmektedir. Ayrıca tüp bebek tedavileri, estetik cerrahi, rehabilitasyon hizmetleri ve diş sağlığı uygulamaları da uluslararası hastaların sıklıkla tercih ettiği alanlar arasında yer almaktadır (Patients Beyond Borders, t.y.).

ABD’nin sağlık turizmi alanındaki güçlü konumunun temelinde, dünya çapında tanınan sağlık kuruluşları önemli rol oynamaktadır. Mayo Clinic, Cleveland Clinic, Johns Hopkins Hospital ve MD Anderson Cancer Center gibi merkezler yalnızca üst düzey tedavi hizmetleri sunmakla kalmayıp, aynı zamanda tıp bilimlerine yön veren yenilikçi araştırmalar yürütmektedir. Uluslararası akreditasyonlara sahip bu hastaneler, yüksek hijyen standartları, güçlü hasta güvenliği politikaları ve multidisipliner tedavi yaklaşımlarıyla küresel ölçekte güvenilir bir sağlık sistemi imajı oluşturmaktadır.

Sağlık alanındaki uzmanlaşmasının yanında ABD, wellness turizmi açısından da önemli bir cazibe merkezidir. Kaliforniya, Arizona ve Hawaii gibi eyaletler; spa merkezleri, yoga ve meditasyon kampları, doğa temelli yenilenme programları, sağlıklı yaşam kampları ve detoks merkezleriyle öne çıkmaktadır. Özellikle Canyon Ranch ve Miraval gibi prestijli wellness resort’ları, bireylerin bedensel, zihinsel ve ruhsal iyilik halini destekleyen kapsamlı programlar sunmaktadır. Ayrıca Kaliforniya’da gelişen “wellness teknolojisi” girişimleri, dijital sağlık uygulamalarıyla kişisel gelişimi ve sürdürülebilir yaşam biçimlerini destekleyen modern bir wellness anlayışının ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde ABD, ileri tıbbi uygulamalar ile yenilikçi wellness yaklaşımlarını bir araya getirerek hem tedavi odaklı hem de önleyici sağlık hizmetlerinde küresel düzeyde güçlü bir konuma sahiptir. Bu bütüncül yapı, ülkenin modern tıbbın yenilikçi potansiyelini yaşam kalitesi ve bireysel iyilik anlayışıyla birleştiren örnek destinasyonlardan biri olarak değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır (Patients Beyond Borders, t.y.).

2.8.4.2. Meksika’da sağlık ve wellness turizmi

Meksika, son yıllarda hızla büyüyen sağlık turizmi pazarlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Ülkenin coğrafi konumu, gelişmiş tıbbi altyapısı, uygun maliyetli sağlık hizmetleri ve özellikle ABD–Kanada pazarına yakınlığı, Meksika’yı medikal turizmde güçlü bir çekim merkezi hâline getirmiştir. Tijuana, Mexicali, Monterrey ve Guadalajara gibi şehirler; estetik cerrahi, diş tedavileri, obezite cerrahisi ve rehabilitasyon hizmetlerinde uluslararası hasta hareketliliğinin yoğunlaştığı önemli destinasyonlardır. Yapılan araştırmalar, Meksika’daki sağlık turizmi faaliyetlerinin özellikle sınır kentlerinde ekonomik büyümeyi hızlandırdığını ve bölgesel kalkınmayı desteklediğini göstermektedir (Rodríguez-Blanco ve Alvarado-Sizzo, 2023; Núñez, n.d.).

Meksika’nın sağlık turizmindeki yükselişinin bir diğer önemli boyutu ise wellness turizmidir. Wellness turizmi, spa terapileri, detoks programları, sağlıklı yaşam eğitimleri, yoga ve meditasyon gibi uygulamalar aracılığıyla bireylerin hem fiziksel hem zihinsel iyilik hâlini geliştirmeyi amaçlayan bir turizm türüdür. Ülkenin doğal peyzajı, sahil bölgeleri, yıl boyunca süren ılıman iklimi ve zengin kültürel mirası, wellness odaklı seyahatler için elverişli bir ortam sunmaktadır. Nitekim güncel çalışmalar, wellness turizminin dünya genelinde hızla büyüyen bir alt sektör olduğunu ve Meksika’nın bu alanda rekabetçi bir konum kazanmaya başladığını ortaya koymaktadır (IMARC Group, 2024).

Wellness turizminin Meksika’da tarihsel olarak güçlenmesine katkı veren en önemli örneklerden biri Rancho La Puerta gibi dünyaca tanınan wellness merkezleridir. 1940’lı yıllardan itibaren yoga, meditasyon, organik beslenme ve doğa temelli iyileştirme uygulamaları sunan bu tesisler, modern wellness anlayışının şekillenmesinde öncü bir rol üstlenmiştir. Bunun yanı sıra Hidalgo gibi eyaletlerde bulunan termal kaynaklar, spa merkezleri ve geleneksel iyileştirme uygulamaları da ülkenin wellness turizmi potansiyelini artırmaktadır (Gracia Hernández, 2016).

Genel olarak değerlendirildiğinde, wellness odaklı turizmin Meksika’da ekonomik çeşitliliği artırdığı, turizm ürünlerini zenginleştirdiği ve ülkenin yalnızca medikal turizm alanında değil, bütüncül sağlık ve iyilik turizmi anlayışında da öne çıkmasına katkı sağladığı görülmektedir (National Geographic, 2025).

2.8.4.3. Kosta Rika’da sağlık ve wellness turizmi

Kosta Rika, son yıllarda Latin Amerika’nın en dikkat çeken sağlık turizmi destinasyonlarından biri hâline gelmiştir. Ülkenin gelişmiş özel hastaneleri, uygun

maliyetli tedavi seçenekleri, deneyimli uzman hekimleri ve uluslararası akreditasyonlara sahip sağlık kurumları, Kosta Rika'yı küresel sağlık turizminde rekabetçi bir konuma taşımaktadır. Özellikle diş tedavileri, estetik cerrahi, ortopedik operasyonlar, bariatrik cerrahi ve fertilite tedavileri, dünya genelinden çok sayıda hastayı ülkeye çekmektedir (Costa Rica Tourism Board, 2023). Yabancı hastalara yönelik İngilizce hizmet kapasitesi, kısa bekleme süreleri ve JCI akreditasyonuna sahip klinik sayısının artması da ülkenin medikal turizmde tercih edilme oranını yükseltmektedir. Kosta Rika'nın biyolojik çeşitlilik açısından zengin doğal çevresi, tropikal iklimi ve iyileşme sürecini destekleyen “doğayla uyumlu” yaklaşımı, sağlık amaçlı seyahatlere ek değer sunmaktadır (Global Health and Travel, 2022).

Kosta Rika, doğal güzellikleri, sürdürülebilir turizm politikaları ve tropikal ikliminin sağladığı avantajlar sayesinde Latin Amerika'nın önde gelen wellness turizmi merkezlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Volkanik jeotermal alanlar, mineralli sıcak su havuzları, çamur banyoları ve zengin termal kaynaklar, ülkenin wellness potansiyelinin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Arenal, Guanacaste ve Monteverde gibi bölgeler, yoga ve meditasyon merkezleri, spa terapileri, detoks programları ve doğa temelli mindfulness uygulamalarıyla uluslararası ziyaretçilerin öncelikli tercihlerindendir (Costa Rica Tourism Board, 2023). Kosta Rika'nın kültürel kimliğinde önemli bir yere sahip olan “pura vida” (saf yaşam) felsefesi ise ülkenin wellness imajını güçlendirerek ziyaretçilere hem fiziksel hem zihinsel yenilenme sağlayan bütüncül bir deneyim sunmaktadır (UNWTO, 2022).

Wellness turisti profiline bakıldığında, Kosta Rika'yı tercih eden ziyaretçilerin çoğunlukla doğayla uyumlu, sürdürülebilir, düşük stresli ve yenileyici bir tatil arayışında olduğu görülmektedir. Özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa'dan gelen turistler; doğal terapiler, yoga ve meditasyon kampları, retreat merkezleri ve ekolojik spa otellerini tercih etmektedir. Wellness tesislerinde sunulan aromaterapi, masaj, anti-stres terapileri ve zihin–beden–ruh dengesini hedefleyen programlar, ülkenin bu alanda istikrarlı bir büyüme göstermesini sağlamaktadır. Ekonomik verilere göre Kosta Rika'nın wellness pazarı her yıl düzenli olarak genişlemekte ve sürdürülebilirlik odaklı stratejiler sayesinde ülke Latin Amerika'nın lider wellness destinasyonlarından biri olarak konumlanmaktadır (Global Wellness Institute, 2023). Doğal çevrenin sunduğu avantajlar, sürdürülebilirlik ilkeleri ve bütüncül iyilik anlayışı, Kosta Rika'yı küresel wellness turizm pazarında kendine özgü bir yere taşımaktadır.

Küresel ölçekte bakıldığında wellness turizmi, ülkelerin doğal, kültürel ve sosyoekonomik koşulları doğrultusunda farklı biçimlerde gelişen çok katmanlı bir yapı sergilemektedir (Global Wellness Institute, 2023). Avrupa’da Almanya, İtalya ve İsviçre, köklü kür geleneği ve modern spa altyapısıyla dikkat çekerken (German National Tourist Board, 2023; Italian Ministry of Tourism, 2023); Asya’da Japonya, Çin, Hindistan ve Tayland, geleneksel şifa pratiklerini modern wellness uygulamalarıyla bütünleştirerek güçlü bir model ortaya koymaktadır (UNWTO, 2022). Amerika kıtasında ABD ve Kosta Rika, ileri tıbbi hizmetleri doğa merkezli yenilenme programlarıyla bir araya getirerek önemli bir pazar çeşitliliği sunmaktadır (Costa Rica Tourism Board, 2023). Bunun yanı sıra Bali (Endonezya), Polonya, İngiltere, İspanya, İran, İzlanda, Avustralya, Finlandiya ve Rusya gibi çok farklı coğrafyalardaki destinasyonlar da doğal kaynakları, kültürel iyileştirme gelenekleri ve gelişen spa-wellness altyapılarıyla uluslararası literatürde giderek daha fazla yer almaktadır (Tourism Australia, 2023; Visit Finland, 2022; Iceland Tourism Board, 2023; Iranian Tourism Organization, 2023; Russian Spa Association, 2023; Visit Britain, 2023; European Spa Association, 2022). Bu çeşitlilik, wellness turizminin tek bir yapıya indirgenemeyeceğini; aksine her ülkenin kendi doğal kaynakları, kültürel pratikleri ve teknolojik kapasitesi doğrultusunda farklılaşan özgün bir turizm modeli geliştirdiğini göstermektedir (Global Wellness Institute, 2023; UNWTO, 2022).

2.9. Türkiye’de Sağlık Turizmi

Türkiye, sahip olduğu stratejik coğrafi konumu, yüksek kaliteli termal ve kaplıca kaynakları, uluslararası akreditasyona sahip sağlık tesisleri, deneyimli sağlık personeli, uygun maliyetli tedavi olanakları ve zengin kültürel mirasıyla uluslararası hastalar açısından cazip bir destinasyon niteliği taşımaktadır. Elverişli iklim koşulları ile birlikte değerlendirilen bu unsurlar, Türkiye’nin yalnızca medikal turizmde değil, aynı zamanda SPA, wellness ve kaplıca turizmi gibi farklı alt sektörlerde de öne çıkmasını sağlamaktadır (Kılınç, 2017).

1990’lı yıllarda sağlık turizmi alanında sistematik adımlar atılmaya başlanması, Türkiye’nin bu alandaki gelişiminin temelini oluşturmuştur. O dönemde sosyal güvenlik alanındaki eksiklikler, sağlık personeli sayısının yetersizliği ve sınırlı altyapı, ilerlemeyi güçleştiren unsurlar olarak görülse de, sonraki yıllarda gerçekleştirilen reformlar bu zorlukları önemli ölçüde avantaja dönüştürmüştür. Özellikle 2005 sonrası dönemde kamu ve özel sektör yatırımlarının artması ve 2010 yılında Sağlık Turizmi Birimi’nin

kurulması, ülkenin sağlık turizmi alanında daha organize, planlı ve rekabetçi bir yapıya kavuşmasına katkı sağlamıştır (Kılınç, 2017).

Türkiye, güçlendirilmiş sağlık altyapısı ve uzmanlaşmış insan kaynağı ile kardioloji, organ nakli, diş sağlığı ve oftalmoloji gibi alanlarda bölgesel bir çekim merkezi hâline gelmiştir. Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) 2013 raporu, Türkiye'ye gelen uluslararası hasta sayısının düzenli olarak arttığını ortaya koymaktadır. Bu sayı bazı ileri ülkelerle karşılaştırıldığında henüz sınırlı görünse de, Türkiye'nin yükselen bir sağlık turizmi destinasyonu olarak konumlanmasını olumsuz etkilememektedir.

Son yıllarda kamu ve özel sektörde yaşanan gelişmeler, hizmet kalitesinin artmasına, nitelikli sağlık personeli sayısının yükselmesine ve operasyonel verimliliğin güçlenmesine olanak tanımıştır. Bu durum Türkiye'yi Avrupa standartlarında sağlık hizmeti sunabilen ve uluslararası hastaların güvenle tercih ettiği bir ülke konumuna taşımaktadır.

Türkiye sağlık sektöründe medikal turizm, kaplıca turizmi, yaşlı turizmi, wellness ve spor turizmi gibi birçok alt alanda faaliyet göstermekte ve bölgesel rekabette önemli bir konum edinmektedir. Orta Doğu ülkeleriyle kültürel benzerlikler ve jeopolitik yakınlık, bu bölgeden gelen sağlık turistlerinin Türkiye'yi tercih etmesini kolaylaştıran unsurlar arasındadır. Yapılan yatırımlar ve altyapı iyileştirmeleri de Türkiye'nin sağlık ve termal turizmi alanlarında güçlü bir liderlik potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Bülbül, 2015).

Özellikle Ege ve Akdeniz bölgeleri, lazer göz ameliyatları gibi belirli tıbbi uygulamalara yönelik yoğun talep görmekte ve bu talep yeni sağlık yatırımlarını teşvik etmektedir. Türkiye'de en sık tercih edilen medikal hizmetler arasında göz cerrahisi, estetik ve plastik cerrahi, diş tedavileri, tüp bebek uygulamaları ile kalp ve damar cerrahisi öne çıkmaktadır. Bu gelişmeler, Türkiye'nin sağlık turizmindeki büyüme ivmesini güçlendirerek ülkeyi uluslararası arenada rekabetçi bir sağlık destinasyonu hâline getirmektedir.

2.9.1. Türkiye'de sağlık ve wellness turizmi

Türkiye, sahip olduğu zengin jeotermal kaynaklar, gelişmiş termal tesisler ve kültürel çeşitliliği sayesinde Avrupa ile Asya arasında öne çıkan bir wellness turizmi merkezi hâline gelmiştir. Ülke genelinde bulunan doğal termal sular, tarih boyunca hem tedavi hem de dinlenme amacıyla kullanılmış; içerdiği mineraller sayesinde cilt sağlığının

desteklenmesi, kas ve eklem rahatsızlıklarının hafifletilmesi ve genel iyilik hâlinin güçlendirilmesi gibi pek çok alanda şifa kaynağı olarak görülmüştür (Çimen, 2024).

Son yıllarda Türkiye'deki modern termal tesisler, geleneksel kaplıca kültürünü çağdaş konaklama olanaklarıyla birleştirerek spa uygulamaları, masaj teknikleri, aromaterapi ve detoks programları gibi geniş bir hizmet yelpazesi sunmaktadır. Bu çeşitlilik, wellness anlayışının yalnızca fiziksel sağlığı değil, ruhsal denge, zindelik ve yaşam kalitesini kapsayan bütüncül bir yapıya evrildiğini göstermektedir. Birçok tesisin doğal çevre ve kültürel miras alanlarıyla uyumlu biçimde tasarlanmış olması, ziyaretçilere hem doğayla temas eden hem de kültürel deneyimlerle zenginleşen bir iyilik yolculuğu sunmaktadır (Yalkın, 2020).

Türkiye'nin wellness ve termal turizmde öne çıkmasını sağlayan başlıca faktörler arasında doğal kaynak çeşitliliği, uluslararası standartlara uygun tesis altyapısı, ulaşım kolaylığı ve maliyet açısından sağladığı avantajlar yer almaktadır. Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında daha uygun fiyatlarla yüksek kalitede hizmet sunulması, Türkiye'nin yabancı turistler tarafından tercih edilmesinde önemli bir etkidir. Bu ekonomik avantaj, aynı zamanda sektördeki büyümeyi desteklemekte; yerel ekonomiye ve istihdama olumlu katkı sağlamaktadır (Tengilimoğlu, 2013).

Türkiye'de wellness turizmi açısından öne çıkan iller, sundukları kaynak ve hizmet çeşitliliğiyle dikkat çekmektedir:

- **Afyonkarahisar**, Türkiye'nin en gelişmiş termal bölgelerinden biri olup, jeotermal su potansiyeli sayesinde fizik tedavi ve rehabilitasyon turizminde önemli bir merkezdir.
- **Yalova**, İstanbul'a yakınlığı ve modern spa otelleriyle hem yerli hem uluslararası ziyaretçiler tarafından sıklıkla tercih edilmektedir.
- **Bursa**, tarihi kaplıcaları ve doğal yeşil dokusuyla kültürel turizm ile wellness deneyimini bir arada sunmaktadır.
- **Denizli – Pamukkale**, travertenleriyle dünya çapında tanınan özgün bir destinasyon olup hem sağlık hem doğa turizmini birleştirmektedir.
- **Balıkesir – Gönen**, doğal termal kaynakları ve rehabilitasyon merkezleriyle özellikle yerli turistlerin ilgi gösterdiği bölgeler arasında yer almaktadır (Türkiye Termal Turizm Derneği, 2023).

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye, doğal kaynak zenginliği, kültürel çeşitlilik ve gelişmiş tesis altyapısı sayesinde wellness ve termal turizmi başarılı bir şekilde bütünleştiren güçlü bir destinasyon görünümü sergilemektedir. Sürdürülebilir

turizm politikalarının desteklenmesi, bölgesel kalkınma stratejilerinin güçlendirilmesi ve yerel halkın sektöre daha etkili biçimde dahil edilmesi durumunda, Türkiye'nin wellness turizmindeki potansiyelinin önümüzdeki yıllarda daha da artacağı öngörülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırmanın yöntemi, sağlık turizmi alanındaki akademik eğilimleri, yayın yoğunluklarını, tematik gelişmeleri ve literatürde öne çıkan konuları kapsamlı biçimde ortaya koymak amacıyla tasarlanmıştır. Çalışma, bibliyometrik analiz yaklaşımına dayalı bir literatür taramasıdır ve sağlık turizmi alanında üretilen akademik yayınların nicel olarak değerlendirilmesini hedeflemektedir. Bibliyometrik yöntem, farklı yıllarda, ülkelerde ve tematik alanlarda yayımlanan çalışmaların dağılımını inceleyerek literatürün genel eğilimlerini nesnel biçimde ortaya koyan sistematik bir analiz tekniğidir. Bu yöntem, bilimsel üretimin yapısal özelliklerini, araştırma eğilimlerini ve bilgi gelişim süreçlerini analiz etmede yaygın olarak kullanılmaktadır (Pritchard, 1969). Ayrıca bibliyometrik analiz, belirli bir araştırma alanında öne çıkan temaların, yazarların ve ülkelerin belirlenmesine olanak tanıyarak literatürün bütüncül biçimde haritalandırılmasını sağlamaktadır (Aria & Cuccurullo, 2017). Son yıllarda sosyal bilimler ve turizm alanında yapılan çalışmalarda bibliyometrik yöntemlerin kullanımı artmış olup, bu yaklaşım literatürdeki boşlukların ve gelecekteki araştırma yönelimlerinin belirlenmesinde önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Donthu vd., 2021).

3.1. Araştırma Problemi

3.1.1. Ana problem

Bu araştırmanın temel problemi, 2015–2025 yılları arasında sağlık turizmi alanında üretilen akademik yayınların genel eğilimlerinin, tematik gelişiminin, üretim yoğunluğunun ve uluslararası katkı düzeylerinin belirlenmesidir. Böylece son on yılda sağlık turizmi literatürünün hangi yönelimleri izlediği kapsamlı biçimde ortaya konmuştur.

3.1.2. Alt problemler

- Araştırmada ele alınan alt problemler aşağıda sıralanmıştır:
- 2015–2025 yılları arasında sağlık turizmi alanındaki yayınların yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Bu alanda en fazla yayın yapan ülkeler ve yazarlar kimlerdir?
- Literatürde hangi temalar öne çıkmaktadır?
- Medikal turizm, wellness, termal turizm ve spa turizmi gibi alt alanlardaki eğilimler nasıl değişmektedir?

- COVID-19 pandemisi, sağlık turizmi araştırmalarının yoğunluğunu ve içerik yönelimlerini nasıl etkilemiştir?
- Sağlık turizmi alanında en fazla yayın üreten dergiler hangileridir?

3.2. Araştırmanın Evreni ve rnekleme

Araştırmanın evreni, sağlık turizmi, wellness turizmi, termal turizm ve spa turizmi ile ilgili tüm uluslararası akademik çalışmalardan oluşmaktadır. Örnekleme ise bu geniş evrenden belirlenen kriterlere uygun makale türündeki yayınlardan oluşturulmuştur.

Evrenin temsil gücünü artırmak amacıyla Web of Science (WoS) – Core Collection ve Scopus veri tabanları taranmıştır. Bu iki veri tabanı, kapsam genişliği, yayın kalitesi ve atıf analizleri bakımından uluslararası literatürde en güvenilir kaynaklar arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmış olup yalnızca makale (article) türündeki yayınlar dikkate alınmıştır. Araştırma kapsamı, 2015–2025 yılları arasında yayımlanan, başlık, zet ve anahtar kelimeleri araştırma teması ile örtüşen çalışmalarla sınırlandırılmıştır. Literatür taraması, belirlenen anahtar kelimeler doğrultusunda WoS (Web of Science) ve Scopus veri tabanlarında gerçekleştirilmiş ve tarama işlemi 2 Kasım 2025 tarihinde tamamlanmış olup veri seti oluşturulmuştur. Tarama sonucunda WoS veri tabanında 786, Scopus veri tabanında ise 1000 makale tespit edilerek toplam 1786 yayından oluşan bir evrene ulaşılmıştır. Veri temizleme sürecinde WoS ve Scopus veri tabanları arasında tekrar eden kayıtlar ayıklanmış, araştırma kapsamı dışında kalan çalışmalar çıkarılmış ve belirlenen dahil edilme kriterlerini karşılayan yayınlar seçilerek örnekleme tekilleştirilmiştir. Bununla birlikte, zet ve anahtar kelimelerinde arama terimleri yer almayan ancak tam metin içeriğinde araştırma konusuyla ilişkili olabileceği değerlendirilen çalışmalar, araştırmacı tarafından tam metin incelemesine tabi tutulmuştur. Başlıkta arama terimleri yer almasa dahi zet bölümünde ilgili anahtar kelimeleri içeren çalışmalar veri tabanları tarafından veri setine dâhil edildiğinden, araştırma konusu ile doğrudan ilişkili olmayan yayınlar detaylı inceleme sonucunda veri setinden çıkarılmıştır. Çalışma sürecinde veri setine dâhil edilen ve çıkarılan yayınlara ilişkin kararlar için alan uzmanlarının görüşleri alınarak nihai veri seti oluşturulmuştur. Bu süreç sonunda bibliyometrik analiz için uygun, analiz edilebilir, tutarlı ve bütüncül bir veri seti elde edilmiştir.

3.3. Anahtar Kelimeler ve Arama Stratejisi

Sağlık turizmi alanının çok boyutlu yapısı dikkate alınarak kapsamlı bir anahtar kelime seti oluşturulmuştur. Literatür taramasında şu ifadeler kullanılmıştır:

- “Health Tourism”
- “Wellness Tourism”
- “Well-being Tourism”
- “Spa Tourism”
- “Thermal Tourism”
- “Medical Tourism”

Anahtar kelimeler “OR” operatörü ile birleştirilerek veri tabanı taramaları gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, sağlık turizmüne bağlı tüm alt disiplinlerin (medikal turizm, wellness, termal turizm vb.) kapsamlı biçimde incelenmesini sağlamıştır.

3.4. Veri Analizi

Veri setinin oluşturulmasının ardından bibliyometrik analizler **R programı** kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz sürecinde, **MIT Üniversitesi bünyesinde geliştirilen** ve bilimsel haritalama çalışmalarında yaygın olarak kullanılan **bibliometrix** paketi tercih edilmiştir. Söz konusu paket, Aria ve Cuccurullo (2017) tarafından geliştirilmiş olup bibliyometrik analizlerde kapsamlı ve sistematik değerlendirmelere olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmada bibliometrix paketi aracılığıyla çeşitli bibliyometrik göstergeler analiz edilmiştir.

- Yıllara göre yayın dağılımları
- Ülkelerin yayın üretimindeki payları
- En üretken yazarlar
- Dergilere göre yayın yoğunluğu
- Anahtar kelimeler arası ilişki ağları
- Temaların zaman içindeki değişimi

Elde edilen veriler hem sayısal hem de grafiksel olarak işlenmiş; sağlık turizmi literatürünün yapısı, yönelimleri ve tematik çeşitliliği bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

3.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşması için veri toplama ve analiz süreçlerinde çeşitli yöntemsel önlemler alınmıştır:

Yalnızca kapsam genişliği ve güvenilirliği yüksek olan WoS ve Scopus veri tabanları kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler literatürle uyumlu biçimde belirlenmiş ve tarama stratejisi açık şekilde tanımlanmıştır.

Dahil edilme ve hariç tutma kriterleri net biçimde ortaya konmuş; veri seti sistematik olarak filtrelenmiştir.

Yinelenen kayıtlar titizlikle ayıklanarak veri setinin tekilleştirilmesi sağlanmıştır.

Analizlerde kullanılan R ve bibliometrix paketleri, bibliyometrik çalışmalarda uluslararası geçerliliği en yüksek araçlar arasında yer almaktadır.

Elde edilen bulgular tematik bütünlük açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve sonuçların güvenilirliği desteklenmiştir.

Bu yöntemsel süreçler, araştırmanın bilimsel geçerliliğini güçlendirmiş; bulguların tutarlı, tekrar edilebilir ve akademik açıdan güvenilir bir nitelikte olmasını sağlamıştır.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde 2015-2025 yılları arasında literatürünü kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Alanın kapsamlı bir analizini sağlamak amacıyla, literatür taraması hem Web of Science (WoS) hem de Scopus veri tabanları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Anahtar kelime seti olarak ("Health Tourism" OR "Wellness Tourism" OR "Well-being Tourism" OR "Spa Tourism" OR "Thermal Tourism") ifadeleri kullanılmış olup, bu geniş kapsamlı strateji, sağlık turizminin çeşitli alt disiplinlerini yakalamayı amaçlamıştır. Yapılan tarama sonucunda WoS veri tabanında 786 ve Scopus veri tabanında 1000 olmak üzere toplam 1786 çalışmaya ulaşılmıştır. Analize dahil edilen veriler, bilimsel yüksekliğini korumak amacıyla yalnızca makale türündeki yayınlardan oluşmakta olup, elde edilen bu birleşik veri seti üzerinde R programı kullanılarak ileri düzey bibliyometrik analizler gerçekleştirilmiştir.

4.1. Tanımlayıcı (Betimsel) Analiz Sonuçları

4.1.1. Sağlık turizmi çalışmalarının yıllara göre yayın dağılımı

2015-2025 yılları arasında WoS ve Scopus veri tabanında sağlık turizmi kavramıyla ilgili toplamda 1786 çalışmaya ulaşılmıştır.

Tablo 4.1. Yıllık yayın üretimi

Yıl	WoS Makale	Scopus Makale
2015	49	37
2016	43	52
2017	48	44
2018	46	49
2019	61	77
2020	68	93
2021	76	99
2022	82	113
2023	98	135
2024	91	139
2025	124	162

2015–2025 yılları arasında sağlık turizmi alanında yayımlanan makale sayılarında hem Web of Science (WoS) hem de Scopus veri tabanlarında belirgin bir artış eğilimi gözlenmiştir. Pandemi öncesi dönem (2015–2019) ile pandemi sonrası dönem (2020–2025) karşılaştırıldığında, yayın üretiminde dikkate değer bir artış olduğu görülmektedir.

Pandemi öncesi dönemde (2015–2019), WoS veri tabanında makale sayıları 43 ile 61 arasında değişmekte olup ortalama yaklaşık 49,4 makale üretilmiştir. Benzer şekilde, Scopus veri tabanında bu dönemde makale sayıları 37 ile 77 arasında seyretmiş ve ortalama 51,8 olmuştur. Bu veriler, sağlık turizmi alanında COVID-19 öncesinde göreceli olarak istikrarlı fakat sınırlı bir yayın eğiliminin bulunduğunu göstermektedir. Pandemi sonrası dönemde (2020–2025), sağlık turizmi konusundaki akademik üretimin hızla arttığı görülmektedir. WoS veri tabanında yayın sayısı 2020’de 68 iken 2025 yılında 124’e yükselmiştir. Benzer biçimde Scopus verilerinde de 2020’de 93 olan makale sayısı 2025’te 162’ye çıkmıştır. Bu bulgu, pandemiyle birlikte sağlık turizmi alanına olan akademik ilginin belirgin biçimde arttığını, özellikle 2020 sonrasında bu alanda çok daha yoğun araştırma faaliyetlerinin yürütüldüğünü göstermektedir. Genel olarak her iki veri tabanında da benzer eğilimler gözlenmiştir; ancak Scopus veri tabanındaki artış oranı, WoS’a kıyasla daha yüksek olmuştur. Bu durum, Scopus’un daha geniş kapsama alanı ve çok disiplinli içerik yapısından kaynaklanabilir. Özellikle 2022 yılından itibaren Scopus verilerinde kaydedilen keskin artış, sağlık turizmi alanının pandemi sonrası dönemde dijital sağlık hizmetleri, güvenli seyahat ve COVID-19 sonrası sağlık davranışları gibi yeni alt temalarla genişlediğini göstermektedir. Sonuç olarak, pandemi öncesi döneme kıyasla pandemi sonrası dönemde sağlık turizmi literatürünün zenginleştiği, araştırmacı ilgisinin küresel ölçekte arttığı ve bu alandaki akademik üretimin sürdürülebilir biçimde yükseldiği söylenebilir.

4.1.2. Sağlık turizmi çalışmalarının yayın dillerine göre dağılımı

Bu çalışmanın veri seti kapsamında bölümünde belirtilen, Web of Science ve Scopus veri tabanları üzerinden 2015-2025 yılları arasında belirlenen toplam 1786 akademik makalenin, yayınlandığı dilleri gösteren tablolar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.2. WoS veri tabanı yayın dillerine göre dağılımı

Yayın Dili	WoS Makale
İngilizce	706
İspanyolca	39
Almanca	11
Portekizce	7
Rusça	7
Türkçe	7
Lehçe	5
İtalyanca	3
Litvanyaca	1

Tablo incelendiğinde, WoS veri tabanında yapılan toplam 9 yayın dili içerisinde sağlık turizmi alanında yayımlanan makalelerin dil dağılımının belirgin biçimde İngilizce ağırlıklı olduğu görülmektedir. Toplam 786 makale içerisinde 706'sı (%89,8) İngilizce olarak yayımlanmıştır. Bu durum, sağlık turizmi alanında yürütülen bilimsel araştırmaların büyük ölçüde uluslararası akademik iletişim dili olarak İngilizcenin kullanıldığını göstermektedir. Sonuç olarak, sağlık turizmi alanındaki akademik üretimin büyük çoğunluğu İngilizce dilinde gerçekleşmekte; diğer diller, genellikle yerel bağlamlara odaklanan sınırlı sayıdaki çalışmalar ile temsil edilmektedir. Bu durum hem uluslararası erişim hem de bibliyometrik etki açısından İngilizce dilinin alan üzerindeki hâkimiyetini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Tablo 4.3. Scopus veri tabanı yayın dillerine göre dağılımı

Yayın Dili	Scopus Makale
İngilizce	902
Rusça	30
İspanyolca	23
Farsça	10
Portekizce	7
Çince	7
Almanca	5
Türkçe	4
Diğer	12

Tablo incelendiğinde, Scopus veri tabanında yapılan toplam 19 yayın dili içerisinde sağlık turizmi alanında Scopus veri tabanında yayımlanan makalelerin büyük çoğunluğunun İngilizce dilinde olduğu görülmektedir. Toplam 1.000 makale içinde 902'si (%90,2) İngilizce olarak yayımlanmıştır. Bu sonuç, sağlık turizmi literatürünün küresel ölçekte İngilizcenin hâkim olduğu bir bilimsel iletişim ortamında üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, sağlık turizmi konulu araştırmaların uluslararası görünürlüğe sahip dergilerde ve İngilizce dilinde yayımlanma eğiliminin belirgin biçimde baskın olduğunu göstermektedir. Ayrıca, İngilizce dışındaki yayınların çoğunlukla yerel turizm politikaları, bölgesel sağlık hizmetleri veya ülke bazlı vaka analizlerine odaklandığı söylenebilir.

4.1.3. Sağlık turizmi çalışmalarının ülkelere göre dağılımı

Web of Science ve Scopus veri tabanları üzerinden 2015-2025 yılları arasında taranan toplam 1786 akademik çalışmanın uluslararası üretim yoğunluğunu ortaya koymak amacıyla, literatüre en fazla katkıyı sağlayan ilk 10 ülke detaylı olarak incelenmiştir.

Tablo 4.4. WoS veri tabanında çalışmanın yapıldığı ülkelere göre dağılımı (ilk 10 ülke)

Ülke	WoS Makale
Çin	139
İspanya	62
Amerika	58
İran	41
Avustralya	40
Hindistan	38
Güney Kore	38
Polonya	36
İngiltere	35
Türkiye	35

WoS veri tabanında yapılan toplam 86 yayının yapan ülke içerisine sağlık turizmi alanında en fazla akademik üretim yapan ilk 10 ülkenin ağırlıklı olarak **Asya ve Avrupa ülkeleri** olduğu görülmektedir. Çin, 139 makale ile lider konumda olup, sağlık turizmi alanındaki yoğun araştırma ve yatırım faaliyetlerinin akademik çıktılara yansıdığını göstermektedir. İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri, sırasıyla 62 ve 58 makale ile ikinci ve üçüncü sıradadır. Özellikle Türkiye'nin ilk 10 ülke içinde yer alması, ülkenin sağlık turizmi stratejilerinin akademik yansımalarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Genel olarak, sağlık turizmi araştırmalarının Asya ülkelerinin liderliği ve Avrupa ülkelerinin istikrarlı katkıları ile şekillendiği söylenebilir.

Tablo 4.5. Scopus veri tabanında çalışmanın yapıldığı ülkelere göre dağılım (ilk 10 ülke)

Ülke	Scopus Makale
Çin	119
Hindistan	75
Tayland	71
Amerika	68
Türkiye	67
İspanya	66
İran	64
Rusya	53
İngiltere	51
Polonya	48

Scopus veri tabanında yapılan toplam 106 yayın yapan ülke içerisinde sağlık turizmi alanında Scopus veri tabanına göre en fazla akademik üretim yapan ilk 10 ülke belirgin bir biçimde Asya ve Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri'nin katkılarını göstermektedir. Lider ülke Çin (n = 119) olup, sağlık turizmi araştırmalarında güçlü bir akademik üretim sergilemektedir. Çin'i, Hindistan (n = 75) ve Tayland (n = 71) izlemektedir; bu ülkeler özellikle Asya'daki sağlık turizmi destinasyonları ve maliyet-etkin sağlık hizmetleri bağlamında literatüre önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye'nin ilk 10 ülke içinde yer alması, ülkenin sağlık turizmi alanındaki akademik ve stratejik gelişimini göstermesi açısından önemlidir.

4.1.4. Sağlık turizmi çalışmalarının konu alanlarına göre dağılımları

Web of Science ve Scopus veri tabanları üzerinden 2015-2025 yılları arasında taranan toplam 1786 akademik çalışmanın uluslararası üretim yoğunluğunu ortaya koymak amacıyla, literatüre en fazla çalışılan 10 alan detaylı olarak incelenmiştir.

Tablo 4.6. WoS veri en çok yapılan konu alanlarına göre dağılımları (ilk 10 alan)

Çalışılan Alan	WoS Makale
Hospitality Leisure Sport Tourism	301
Environmental Sciences	101
Environmental Studies	85
Green Sustainable Science Technology	70
Management	49
Public Environmental Occupational Health	42
Economics	37
Business	29
Geography	24
Health Policy Services	21

WoS veri tabanında yapılan toplamda 114 konu alanı içerisinde sağlık turizmi alanında yapılan çalışmaların büyük ölçüde turizm ve hizmet sektörü odaklı olduğu görülmektedir. “Hospitality, Leisure, Sport ve Tourism” alanı 301 makale ile açık farkla ilk sırada yer almakta ve toplam yayınların yaklaşık %38’ini oluşturmaktadır. Bu durum, sağlık turizmi konusunun temel olarak turizm endüstrisiyle ilişkilendirildiğini ve araştırmaların önemli bir kısmının turistik deneyim, hizmet kalitesi, destinasyon yönetimi ve müşteri memnuniyeti temalarına odaklandığını göstermektedir. İkinci ve üçüncü sırada yer alan Environmental Sciences (n = 101) ve Environmental Studies (n = 85) kategorileri, sağlık turizminin çevresel boyutuna artan ilgiye işaret etmektedir. Bu eğilim, özellikle sürdürülebilir turizm, ekolojik sağlık hizmetleri ve yeşil hastane uygulamaları

gibi çevreyle ilişkili araştırma konularının yükselişte olduğunu göstermektedir. Bu, sağlık turizmi konusunun yalnızca turizm değil, aynı zamanda sağlık yönetimi ve politika boyutuyla da çok disiplinli bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, WoS verilerine göre sağlık turizmi araştırmalarının büyük bölümü turizm temelli, ancak giderek artan biçimde sürdürülebilirlik, çevre ve sağlık politikası perspektifleriyle zenginleşen çok disiplinli bir alan haline gelmiştir.

Tablo 4.7. Scopus veri tabanında konu alanlarına göre dağılımları (ilk 10 alan)

Çalışılan Alan	Scopus Makale
Social Sciences	502
Business, Management and Accounting	406
Environmental Science	230
Medicine	143
Computer Science	100
Earth and Planetary Sciences	88
Arts and Humanities	80
Energy	78
Economics, Econometrics and Finance	61
Engineering	59

Scopus veri tabanında yapılan toplam 27 konu alanı içerisinde sağlık turizmi alanında yapılan çalışmaların sosyal bilimler temelli bir yoğunluk gösterdiği görülmektedir. “Social Sciences” alanı 502 makale ile ilk sırada yer almakta olup, bu durum sağlık turizminin sosyal, kültürel ve davranışsal boyutlarına artan akademik ilgiyi yansıtmaktadır. İkinci sırada yer alan Business, Management and Accounting (n = 406) kategorisi, sağlık turizminin işletme, yönetim, pazarlama ve finansal sürdürülebilirlik boyutlarıyla ele alındığını göstermektedir. Bu alan, özellikle turizm yönetimi, hasta memnuniyeti, rekabet stratejileri ve sağlık hizmeti pazarlaması gibi temalarda yoğunlaşmaktadır. Üçüncü sırada bulunan Environmental Science (n = 230), sağlık turizminin çevresel sürdürülebilirlik, ekoturizm ve doğal kaynak kullanımı konularıyla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Medicine (n = 143) kategorisinin dördüncü sırada yer alması, sağlık turizminin tıbbi yönüne örneğin tedavi, estetik cerrahi, rehabilitasyon ve tıbbi hizmet kalitesi yönelik çalışmaların önemli bir alt alan oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak Scopus verilerine göre sağlık turizmi araştırmaları sosyal bilimler, yönetim ve çevre bilimleri ekseninde yoğunlaşmakta, ancak tıp, mühendislik ve bilişim teknolojileri gibi alanlarla giderek çok disiplinli bir yapıya evrilmektedir. Bu durum, sağlık turizmi konusunun yalnızca turizm değil, aynı zamanda sağlık teknolojileri,

çevresel sürdürülebilirlik ve yönetim stratejileri açısından da geniş bir araştırma alanı sunduğunu göstermektedir.

4.1.5. Sağlık turizmi çalışmalarının yayın yapan yazarlara göre dağılımları

Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen toplam 1786 makalenin akademik üretimdeki bireysel katkı yoğunluğunu incelemek üzere, literatüre en fazla katkıyı sağlayan en çok yayın yapan yazarların dağılımı detaylı olarak incelenmiştir.

Tablo 4.8. WoS veri tabanında yayın yapan yazarlara göre dağılım (ilk 10 yazar)

Yazar Adı	WoS Makale
Han, Heesup	10
Lee, Timothy	10
Dryglas, Diana	8
Pinos Navarrete, Aida	8
Lubowiecki-Vikuk, Adrian	6
Maroto-Martos, Juan-Carlos	6
Szromek, Adam R.	5
Komppula, Raija	5
Ren, Lianping	5
Konu, Henna	5

Tablo incelendiğinde, sağlık turizmi alanında en fazla yayın yapan yazarların büyük ölçüde turizm, sürdürülebilirlik ve tüketici davranışı odaklı çalışmalarıyla tanındıkları görülmektedir. Toplam 200 yayıncı üzerinden, Han, Heesup ve Lee, Timothy sırasıyla 10 makale ile en üretken yazarlar olarak öne çıkmaktadır. Her iki yazar da özellikle turizm pazarlaması, destinasyon tercihi, çevre dostu davranışlar ve sürdürülebilir turizm temalarında uluslararası düzeyde önemli katkılar sunmuştur. Dryglas, Diana ve Pinos Navarrete, Aida sekizer makale ile alanın önde gelen diğer isimleridir. Bu araştırmacıların çalışmaları genellikle termal turizm, sağlık destinasyonlarının gelişimi ve bölgesel sağlık turizmi stratejileri gibi konulara odaklanmaktadır. Lubowiecki-Vikuk, Adrian ve Maroto-Martos, Juan-Carlos gibi araştırmacılar da refah turizmi (wellness tourism), sağlık hizmeti kalitesi ve turizm tüketici davranışları konularında yaptıkları çalışmalarla dikkat çekmektedir. Genel olarak, WoS verilerine göre sağlık turizmi alanında en üretken yazarların büyük çoğunluğunun uluslararası iş birlikleri yürüttüğü ve çok disiplinli yaklaşımlar benimsediği görülmektedir.

Tablo 4.9. Scopus veri tabanında yayın yapan yazarlara göre dağılım (ilk 10 yazar)

Yazar Adı	Scopus Makale
Szromek, A.R.	9
Lee, T.J.	9
Han, H.	9
Pinos-Navarrete, A.	8
Dryglas, D.	8
Phuthong, T.	6
Maroto-Martos, J.C.	6
Xu, H.	5
Wanninayake, B.	5
Smith, M.K.	5

Tablo incelendiğinde, sağlık turizmi alanında Scopus veri tabanına göre en üretken yazarların uluslararası düzeyde tanınan araştırmacılar olduğu ve yayınlarının çoğunun turizm, sürdürülebilirlik ve tüketici davranışı temalarında yoğunlaştığı görülmektedir. Toplam 142 yayıncı üzerinden, ilk sırada yer alan Szromek, A. R., Lee, T. J. ve Han, H. üçü de 9’ar makale ile eşit sayıda yayın yapmıştır. Bu araştırmacılar, sağlık turizmi literatürüne yön veren isimler arasında yer almakta olup özellikle sağlık destinasyonlarının sürdürülebilirliği, refah (wellness) turizmi, turist davranışları, hizmet kalitesi ve turizmde çevreci tutumlar gibi konularda kapsamlı katkılar sunmaktadır. Genel olarak Scopus verileri, sağlık turizmi literatüründe en üretken yazarların farklı kıtalardan (Asya, Avrupa) geldiğini ve araştırmalarını çok disiplinli bir yaklaşım çerçevesinde yürüttüklerini göstermektedir. Bu bulgu, sağlık turizmi alanının küresel ölçekte dinamik bir araştırma ağı oluşturduğunu ve uluslararası iş birliklerinin alanın gelişiminde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

4.1.6. Sağlık turizmi çalışmalarının yayın yapan kurumlara göre dağılımları

Bu bibliyometrik analizde, Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen toplam 1786 makalenin akademik literatürdeki etkisini ve otoritesini belirlemek amacıyla, çalışmalarına en fazla yayın yapan kurumlar olarak sunulmuştur.

Tablo 4.10. WoS veri tabanında yayın yapan kuruma göre dağılım (ilk 10 kurum)

Kurum Adı	WoS Makale
Hong Kong Polytechnic University	17
State University System Of Florida	15
Islamic Azad University	14
Sun Yat Sen University	14
Sejong University	13
Macau University Of Science Technology	11
Ministry Of Education Science Of Ukraine	11
University Of Granada	10
Agh University Of Krakow	9
Griffith University	9

WoS veri tabanında yapılan toplam 200 yayın yapan kuruluş içerisinde sağlık turizmi alanında en fazla yayın üreten kurumların coğrafi olarak Asya, Avrupa ve Amerika kıtalarına yayıldığı görülmektedir. Hong Kong Polytechnic University, 17 makale ile en üretken kurum olarak ilk sırada yer almakta olup, bu kurumun özellikle turizm yönetimi, sürdürülebilirlik, hizmet kalitesi ve tüketici davranışları alanındaki güçlü araştırma altyapısıyla sağlık turizmi literatürüne önemli katkılar sunduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırada yer alan State University System of Florida (n = 15) Amerika Birleşik Devletleri merkezli olup özellikle sağlık turizmi pazarlaması, tıbbi turizm politikaları ve sağlık hizmeti kalitesi üzerine yapılan çalışmalarda etkin bir konumdadır.

Islamic Azad University (n = 14) ve Sun Yat-sen University (n = 14), Asya bölgesinde alanın gelişimine katkı sağlayan öncü kurumlar arasında yer almakta, bu üniversitelerden çıkan çalışmaların büyük bölümü tıbbi turizm, sağlık hizmetleri yönetimi ve hasta memnuniyeti konularına odaklanmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, sağlık turizmi alanındaki akademik üretimin Asya merkezli bir yoğunlaşmaya sahip olduğu, ancak Avrupa ve Amerika kurumlarının da alana güçlü katkılar sunduğu görülmektedir.

Tablo 4.11. Scopus veri tabanında en çok yayın yapan kuruma göre dağılım (ilk 10 kurum)

Kurum Adı	Scopus Makale
The Hong Kong Polytechnic University	15
Sun Yat-Sen University	13
Universidad de Granada	13
Universidade de Vigo	12
Sejong University	12
University of Tehran	11
Iran University of Medical Sciences	10
Macau University of Science and Technology	10
Silesian University of Technology	9
AGH University of Krakow	9

Tablo incelendiğinde toplamda 274 yayın yapan kurum içerisinde sağlık turizmi alanında en fazla yayın yapan kurumların Asya ve Avrupa merkezli üniversiteler olduğu görülmektedir. The Hong Kong Polytechnic University (n = 15), hem Scopus hem de WoS verilerinde ilk sırada yer alarak, sağlık turizmi literatüründe uluslararası lider bir araştırma merkezi konumunda olduğunu göstermektedir. Bu kurum, özellikle turizm

4.1.7. Sağlık turizmi çalışmalarının anahtar kelimelere göre haritalanması (co-occurrence of author keywords)

53

Şekil incelendiğinde, Toplamda 2133 anahtar kelime içerisinde yazarların anahtar kelimelerine göre sağlık turizmi literatüründe en sık kullanılan anahtar kelimelerin “health tourism”, “wellness tourism” ve “tourism” olduğu görülmektedir. Bu durum, araştırmaların büyük bir bölümünün genel olarak sağlık turizmi kavramı ile refah/iyilik hâli turizmi (wellness tourism) arasındaki ilişkiye odaklandığını göstermektedir. Kelime bulutunda yer alan “medical tourism”, “spa tourism”, “sustainability”, “satisfaction” ve “covid-19” gibi kavramlar, sağlık turizminin alt türleri ve güncel temaları hakkında bilgi vermektedir. Özellikle “medical tourism” (tıbbi turizm) kavramının öne çıkması, araştırmalarda sağlık hizmetlerinin uluslararası düzeydeki hareketliliğine; “spa tourism” ve “well-being” kelimelerinin öne çıkması ise fiziksel ve ruhsal iyilik hâline yönelik turizm faaliyetlerine vurgu yapıldığını göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, anahtar kelime bulutu sağlık turizmi araştırmalarının çok boyutlu ve disiplinler arası bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.12. WoS yazarların kullandığı anahtar kelimeler

Kelime	Frekans
Health tourism	142
Wellness tourism	115
Tourism	77
Wellness	43
Medical tourism	38
Spa tourism	31
Health	30
Health and wellness tourism	19
Spa	19
Satisfaction	16

Tablo incelendiğinde, sağlık turizmi alanındaki araştırmalarda en sık kullanılan anahtar kelimenin “health tourism” (n = 142) olduğu görülmektedir. Bu sonuç, araştırma konularının doğrudan sağlık turizmi kavramı etrafında şekillendiğini göstermektedir.

İkinci sırada yer alan “wellness tourism” (n = 115) kavramı, son yıllarda sağlık turizminin önemli bir alt kategorisi olarak öne çıkmıştır. Bu durum, bireylerin sadece tedavi amaçlı değil, aynı zamanda bedensel, ruhsal ve zihinsel iyilik hâlini artırma hedefiyle turizm faaliyetlerine yöneldiğini göstermektedir. Üçüncü sıradaki “tourism” (n = 77) kelimesi, araştırmaların genel turizm kavramıyla olan bağlantısını vurgulamakta; bu da sağlık turizminin geniş turizm literatürüyle yakın bir etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. “Medical tourism” (n = 38) ve “spa tourism” (n = 31) gibi terimlerin

göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, anahtar kelime bulutu sağlık turizmi araştırmalarının disiplinler arası bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 4.13. Scopus yazarların kullandığı anahtar kelimeler

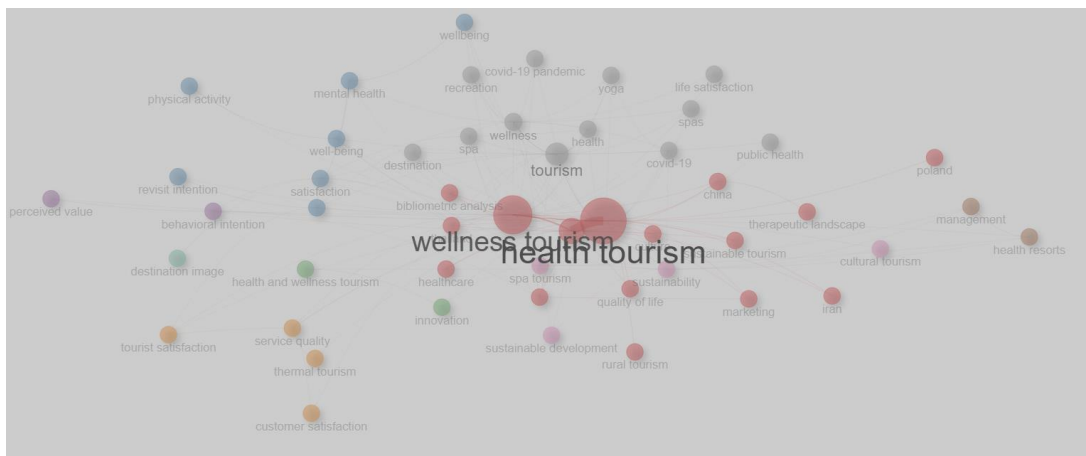
Kelime	Frekans
Health tourism	142
Wellness tourism	115
Medical tourism	77
Tourism	43
Wellness	38
Spa tourism	31
Spa	30
Health	19
Sustainability	19
Satisfaction	16

Tablo incelendiğinde, sağlık turizmi alanında en yüksek frekansa sahip anahtar kelimenin “health tourism” (n = 142) olduğu görülmektedir. Bu sonuç, araştırmaların merkezinde doğrudan sağlık turizmi kavramının bulunduğunu göstermekte ve alanın genel eğilimini tanımlamaktadır. İkinci sırada yer alan “wellness tourism” (n = 115) kavramı, sağlık turizmi literatüründe giderek daha fazla ilgi gören bir alt alanı temsil etmektedir. Bu durum, son yıllarda bireylerin yalnızca tedaviye değil, aynı zamanda bedensel, ruhsal ve zihinsel iyilik hâlini geliştirmeye yönelik turizm deneyimlerine yöneldiğini göstermektedir. “Medical tourism” (n = 77) ifadesi, sağlık turizminin tedavi odaklı alt boyutunu yansıtmaktadır. Bu kavramın yüksek kullanım sıklığı, literatürde tıbbi hizmetler, hasta hareketliliği, sağlık sistemleri ve uluslararası sağlık hizmeti politikaları üzerine yapılan çalışmaların yoğun olduğunu göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, anahtar kelime frekansları sağlık turizmi araştırmalarının çok boyutlu, disiplinler arası ve giderek iyilik hâli (well-being) temelli bir anlayışa evrildiğini ortaya koymaktır.

Şekillerde; Bibliyometrix programında gerçekleştirilen yazar anahtar kelimeleri analizinin ağ görselleştirmesi yer almaktadır.

Şekil, sağlık turizmi ve wellness turizmi alanındaki literatürdeki anahtar kavramlar arasındaki ilişkiyi görselleştirmektedir. Düğümler, literatürde öne çıkan temaları temsil ederken, boyutları kavramın çalışmalarda ne sıklıkla ele alındığını göstermektedir. Renkler ise farklı kavramsal kümeleri ayırt etmek için kullanılmıştır: mavi düğümler “health tourism” ile ilişkili temaları, kırmızı düğümler “wellness tourism” ile ilişkili temaları ve yeşil düğümler sürdürülebilirlik ve yönetim gibi destekleyici temaları göstermektedir. Ağdaki bağlantılar, kavramlar arasındaki literatürel ilişkilerin yoğunluğunu ifade etmektedir. Örneğin, “health tourism” ile “tourism” ve “wellness” kavramları arasında güçlü bağlantılar görülmektedir. Bu görselleştirme, sağlık ve wellness turizminin literatürdeki odak noktalarını ve kavramsal yoğunluklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Şekil 4.4. Scopus yazar kelime ağ haritası

Scopus bibliyometrik ağ haritası, sağlık turizmi ve wellness turizmi alanındaki akademik literatürün temel kavramsal yapısını görselleştirmektedir. Düğümlerin boyutu, ilgili temaların çalışmalarda ele alınma sıklığına bağlı olan kavramsal merkeziliği gösterirken, renkler literatürdeki farklı kavramsal kümeleri ayırt etmektedir: Mavi düğümlerin "health tourism" ile ilişkili temaları, kırmızı düğümlerin "wellness tourism" ile ilişkili temaları ve yeşil düğümlerin sürdürülebilirlik ve yönetim gibi destekleyici temaları temsil ettiği bu ağ yapısı, kavramsal yoğunlukları belirginleştirmektedir. Bu görselleştirme, genel olarak sağlık ve wellness turizminin literatürdeki ana odak noktalarını ve kavramsal yoğunluklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır,

4.1.8. Sağlık turizmi çalışmalarında atıf alan yazarlar

Bu bibliyometrik analizde, Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen toplam 1786 makalenin akademik literatürdeki etkisini ve otoritesini belirlemek amacıyla, çalışmalarına en fazla atıf yapılan en çok atıf alan yazarların dağılımı detaylı olarak aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.14. WoS veri tabanında atıf alan yazarlar (ilk 10 yazar)

Yazar	WoS Alıntılar
Lee, Tj	72
Andrzejewski, C	64
Dillette, Ak	64
Douglas, Ac	64
Han, H	59
Kiatkawsin, K	55
Lı, Y	36
Kim, E	35
Lanlung, C	35
Luo, Y	35

Lee (n.d.) en yüksek atıf sayısına sahip olan araştırmacıdır (72 atıf). Bu, Lee'nin çalışmasının alanında oldukça etkili olduğunu ve akademik topluluk tarafından sıkça referans gösterildiğini göstermektedir. Andrzejewski, Dillette ve Douglas (n.d.) her biri 64 atıf alarak, alanlarında dikkate değer bir etki yaratmışlardır. Bu yazarlar genellikle teorik veya metodolojik katkılar sağlamış ve çalışmalarını akademik literatürde yaygın olarak referans aldırılmış olabilirler. Han (n.d.) ve Kiatkawsin (n.d.), sırasıyla 59 ve 55 atıf ile güçlü bir akademik etki sergilemektedir. Bu yazarlar, spesifik konularda odaklanmış çalışmalarının topluluk tarafından önemli bulunduğunu göstermektedir. Lı, Kim, Lanlung ve Luo (n.d.) ise 35–36 atıf aralığında yer almakta olup, akademik görünürlükleri orta düzeydedir.

Tablo 4.15. Scopus veri tabanında atıf alan yazarlar (ilk 10 yazar)

Yazar	Scopus Alıntılar
Lee, Timothy j.	340
He, mang	295
Li, yaoqi	295
Hah, heesup	281
Xu, honggang	224
Drylglas, diana	207
Szronernek, adam r	207
Smith, melanie kay	166
Pinos-navarette, aida	99
Rean, lianping	65

He ve Li (n.d.) her biri 295 atıf alarak, Lee'yi takip eden güçlü bir etki sergilemektedir. Bu yazarlar, alanlarında dikkat çeken çalışmalara imza atmış ve akademik topluluk tarafından yaygın şekilde referans alınmıştır. Hah (n.d.) 281 atıf ile benzer şekilde yüksek bir akademik görünürlük sergilemektedir. Xu (n.d.) 224 atıf ile önemli bir etki yaratmıştır; bu yazarın çalışmaları, belirli konularda topluluk tarafından sıkça başvuru kaynakları arasında yer almaktadır. Drylglas ve Szronernek (n.d.) her biri 207 atıf ile orta-yüksek düzeyde akademik etkiye sahiptir. Bu yazarlar, metodolojik veya teorik katkılar sunarak çalışmalarının literatürde önemli bir yer edinmesini sağlamış olabilirler. Smith (n.d.) 166 atıf ile dikkate değer bir görünürlüğe sahiptir, ancak önceki grup kadar yüksek etkiye sahip değildir. Pinos-Navarette (n.d.) 99 atıf ile daha orta düzeyde bir etki sergilemektedir; muhtemelen niş bir konunun uzmanı veya daha yeni yayımlanan çalışmaları olan bir araştırmacıdır. Rean (n.d.) 65 atıf ile listedeki diğer araştırmacılara göre daha düşük bir görünürlüğe sahiptir.

4.1.9. Sağlık turizmi çalışmalarında iş birliği yapan yazarlar (co-authorship)

Bibliyometrik analizde, Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen toplam 1786 makalenin akademik literatürdeki ortak üretim ve ağ yoğunluğunu belirlemek amacıyla, en yüksek ortak yazarlık oranına sahip olan en çok iş birliği yapan yazarların dağılımı detaylı olarak sunulmuştur.

4.1.10. Sağlık turizmi çalışmalarında atıfların ülke bazlı dağılımları

Bibliyometrik analizde, Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen toplam 1786 makalenin akademik literatürdeki küresel etkiyi ve otoriteyi belirlemek amacıyla, çalışmaları en fazla atıf alan en çok atıf alan ülkelerin dağılımı detaylı olarak aşağıdaki tablolarda sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Tablo 4.16. WoS veri tabanında atıfların ülke bazlı dağılımları (ilk 10 ülke)

Ülke	WoS Alıntılar
Çin	1463
Macaristan	520
Amerika	470
Kore	401
İspanya	326
Hindistan	205
Finlandiya	182
Türkiye	171
Polonya	166
Tayland	145

Çin 1463 atıf ile sağlık turizmi alanında lider konumdadır. Bu yüksek atıf sayısı, Çin'in sağlık turizmi araştırmalarında hem üretim hem de görünürlük açısından öncü olduğunu göstermektedir. Macaristan 520 atıfla ve Amerika 470 atıfla ikinci ve üçüncü sıradadır ve bu ülkeler, uluslararası literatürde sağlık turizmi çalışmalarının sıkça referans alındığı önemli merkezler olarak öne çıkmaktadır. Kore 401 atıfla ve İspanya 326 atıfla orta-yüksek akademik etki grubuna dahildir. Bu ülkelerde sağlık turizmi ile ilgili araştırmalar belirli merkezlerde yoğunlaşmış ve bölgesel etkisi yüksek olmuştur. Hindistan 205 atıfla, Finlandiya 182 atıfla, Türkiye 171 atıfla ve Polonya 66 atıfla orta düzeyde atıf almış olup, sağlık turizmi alanında giderek büyüyen akademik katkılara işaret etmektedir. Tayland 145 atıfla, listedeki en düşük atıf sayısına sahip olmasına rağmen, özellikle bölgesel sağlık turizmi uygulamaları ve vaka çalışmaları ile literatürde görünürlüğünü artırma potansiyeline sahiptir.

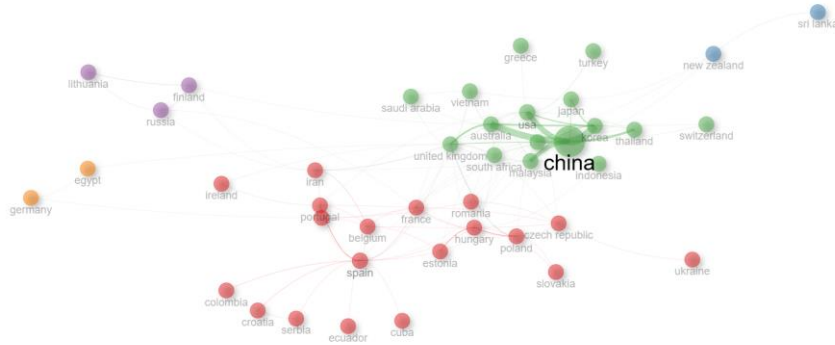
Tablo 4.17. Scopus veri tabanında atıfların ülke bazlı dağılımları (ilk 10 ülke)

Ülke	Scopus Alıntılar
Çin	2003
Amerika	1846
Malezya	1468
Türkiye	1216
İngiltere	982
Kuzey Kore	862
İspanya	811
Hindistan	799
Tayvan	649
Polonya	634

Çin 2003 atıf, sağlık turizmi alanında açık ara lider konumundadır. Bu yüksek atıf sayısı, Çin'in sağlık turizmi araştırmalarında hem üretim hem de uluslararası görünürlük açısından öncü olduğunu göstermektedir. Amerika 1846 atıf ise ikinci sırada yer almakta olup, sağlık turizmi literatüründe önemli bir referans kaynağı oluşturmaktadır. Malezya 1468 atıf ve Türkiye 1216 atıf, özellikle bölgesel sağlık turizmi uygulamaları ve klinik çalışmalarıyla dikkat çekmektedir. Bu ülkeler, sağlık turizmi araştırmalarında yükselen akademik etkiye sahiptir. İngiltere 982 atıf, Kuzey Kore 862 atıf ve İspanya 811 atıf orta-yüksek düzeyde etki göstermektedir. Bu ülkelerde yapılan çalışmalar, hem politika geliştirme hem de uygulamalı sağlık turizmi araştırmaları açısından literatüre katkıda bulunmaktadır. Hindistan 799 atıf, Tayvan 649 atıf ve Polonya 634 atıf ise orta düzeyde akademik görünürlüğe sahiptir. Bu ülkeler, sağlık turizmi alanında belirli niş konularda çalışmalar üretmekte ve literatürde etkili referanslar sağlamaktadır.

4.1.11. Sağlık turizmi çalışmalarında ülkelerin iş birliği ağları (collaboration network)

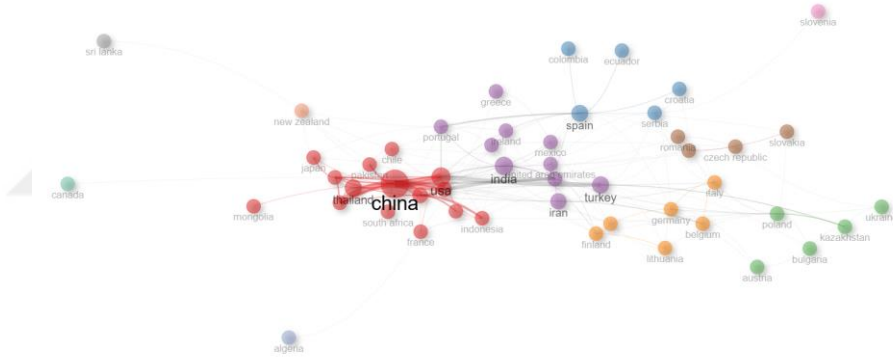
Bu çalışmanın uluslararası iş birliği analizi kapsamında, Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen toplam 1786 makalenin küresel akademik etkileşimini ve ortak üretim ağlarını belirlemek amacıyla, ülkeler arasındaki ortak yazarlık ilişkilerini gösteren İş Birliği Ağ Haritaları oluşturulmuş ve sonuçları detaylı olarak aşağıdaki tablolarda/şekillerde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Şekil 4.7. WoS veri tabanında ülkelerin iş birliği ile çalışmaları dağılımları

Bu bibliyometrik ağ haritası, sağlık ve wellness turizmi alanındaki bilimsel yayınlarda yer alan ülkelerin ortak yazarlık (iş birliği) ilişkilerini görselleştirmektedir. Analiz, China (Çin) düğümünün en büyük boyuta sahip olması ve haritanın merkezi konumunda yer almasıyla, bu ülkenin küresel akademik üretimde ve uluslararası iş birliği ağının kurulmasında en etkili ve merkezi aktör olduğunu göstermektedir. Harita, üç ana

iş birliği kümesine ayrılmaktadır: i) Asya-Pasifik/Anglofon İş Birliği Kümesi (Yeşil), Çin'in başını çektiği bu küme, *USA (ABD)*, *Japan (Japonya)*, *Korea (Kore)*, *Australia (Avustralya)* ve *Thailand (Tayland)* gibi ülkelerle güçlü bağlar kurarak, özellikle Asya-Pasifik bölgesinde yoğunlaşan ve İngilizce konuşulan akademik çevrelerle etkileşim içinde olan bir araştırma odağını temsil etmektedir. ii) Avrupa-Akdeniz İş Birliği Kümesi (Kırmızı/Turuncu), *Spain (İspanya)*, *Portugal (Portekiz)*, *Belgium (Belçika)* ve *Romania (Romanya)* gibi ülkelerden oluşmakta olup, daha çok Avrupa kıtası içinde yerel ve bölgesel yayın odaklı iş birliklerini göstermektedir. iii) Kuzey Avrupa ve Niş Kümesi (Mor/Gri), *Russia (Rusya)*, *Finland (Finlandiya)* ve *Lithuania (Litvanya)* gibi ülkeleri içererek, görece daha izole veya spesifik temalara odaklanan bir iş birliği yapısını yansıtmaktadır. Bu yapı, genel olarak sağlık ve wellness turizmi literatürünün küresel olarak yüksek derecede merkezileştiğini, ancak bölgesel coğrafi ve kültürel yakınlıkların akademik iş birliğini teşvik eden temel faktörler olarak kaldığını açıkça göstermektedir.

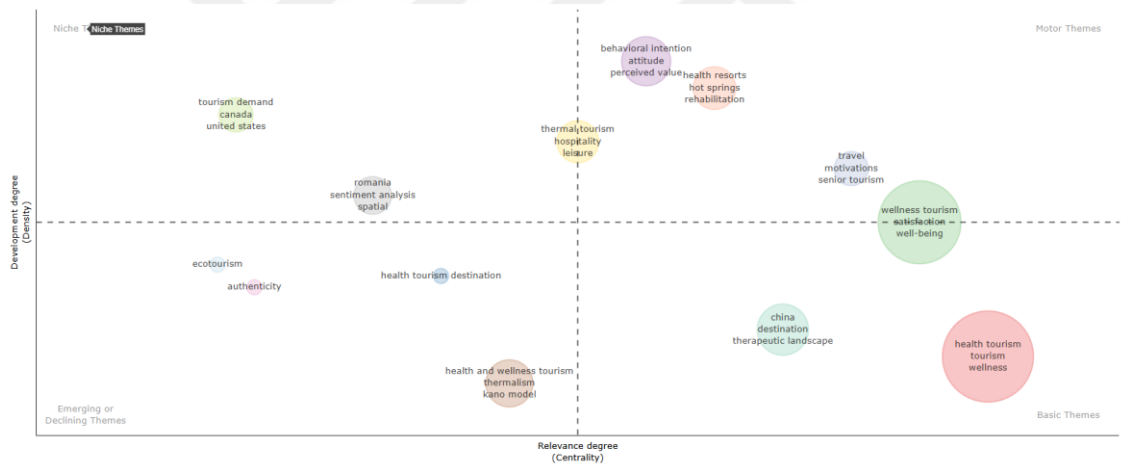
Şekil 4.8. Scopus veri tabanında ülkelerin iş birliği ile çalışmaları dağılımları

Bu bibliyometrik ağ haritası, sağlık ve wellness turizmi alanındaki bilimsel yayınlarda yer alan ülkeler arasındaki ortak yazarlık (iş birliği) ilişkilerini analiz etmektedir. Harita, en büyük düğüm boyutuna sahip olan ve ağın en kritik merkezi konumunda yer alan China (Çin)'in, akademik üretimde ve uluslararası iş birliği ağının kurulmasında en etkili küresel aktör olduğunu netleştirmektedir. Çin'in güçlü bağlantıları, özellikle USA (ABD), India (Hindistan) ve Thailand (Tayland) gibi ülkelerle kurduğu yüksek iş birliği yoğunluğunu göstermektedir. Analiz sonucunda üç ana coğrafi ve ilişkisel küme belirlenmiştir: i) Asya-Pasifik/Gelişmekte Olan Pazarlar İş Birliği Kümesi (Kırmızı/Mor); Çin, Hindistan, Tayland ve ABD'nin başını çektiği, küresel düzeyde en yoğun akademik üretimin ve iş birliğinin gerçekleştiği ana eksenini temsil etmektedir. ii)

Avrupa Akdeniz/Latin Kümesi (Mavi/Mor); İspanya, Portekiz, Sırbistan ve Hırvatistan gibi ülkelerin kendi içlerinde güçlü bağlar kurduğu bölgesel bir akademik etkileşimi yansıtmaktadır. iii) Orta ve Doğu Avrupa/Niş Kümesi (Turuncu/Yeşil); Türkiye, Almanya, Polonya ve Ukrayna gibi ülkeleri içererek, görece daha izole veya bölgesel konulara odaklanan ikincil bir araştırma ağını göstermektedir. Bu yapı, genel olarak sağlık turizmi araştırmalarının Asya-Pasifik ve İngilizce konuşulan büyük ekonomilerin merkeziliği etrafında küresel bir ağ ördüğünü, ancak bölgesel yayın ve araştırma çıkarlarının da kümelenmeler yarattığını ortaya koymaktadır.

4.1.12. Yazarların anahtar kelimelerine göre tematik haritalar

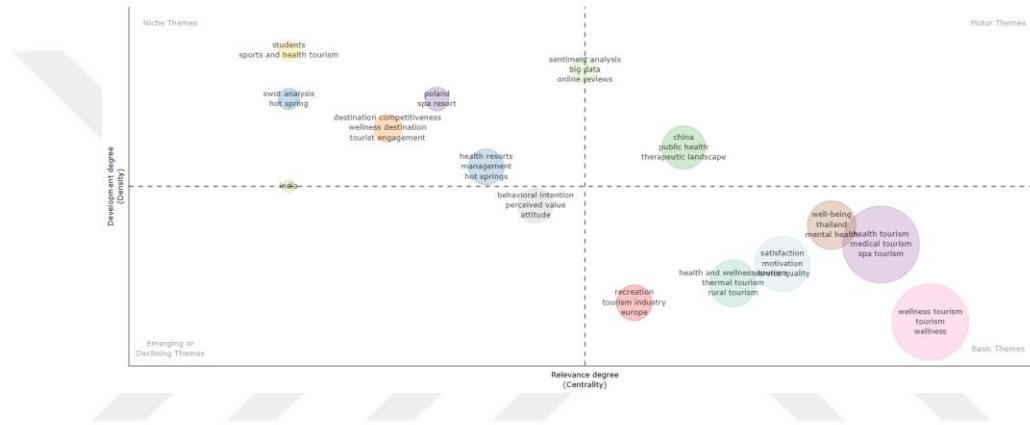
Bu çalışmanın tematik analizi kapsamında, Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen toplam 1786 makalenin kavramsal gelişimini ve odak noktalarını belirlemek amacıyla, yazarların anahtar kelimelerinin merkezilik ve gelişim derecelerini gösteren Tematik Haritalar oluşturulmuş ve sonuçları detaylı olarak

Şekil 4.9. WoS veri tabanına göre yazarların kullandığı anahtar kelimelere göre tematik harita

Tematik harita (stratejik diyagram), sağlık ve wellness turizmi literatüründeki araştırma temalarını iki boyut ekseninde konumlandırmaktadır: Merkezilik Derecesi (Relevance Degree/Yatay Eksen) ve Gelişim Derecesi (Development Degree/Dikey Eksen). Analiz, en yüksek merkeziliğe sahip ve alanın temel bilgi birikimini oluşturan Temel Temalar (Basic Themes) olarak, büyük düğüm boyutlarıyla temsil edilen Health Tourism ve Wellness kavramlarının öne çıktığını göstermektedir. Bu kavramlar, araştırmanın temelini oluştururken, *senior tourism* ve *travel motivations* gibi kavramlar ise yüksek merkezilik ve gelişim derecesi ile Motor Temalar (Motor Themes) olarak konumlanmıştır; bu da onların alanın mevcut gelişimini yönlendiren kilit konular

olduğunu ifade eder. Haritanın sol üst çeyreğinde yer alan düşük merkeziliğe ancak yüksek gelişim derecesine sahip Niş Temalar (Niche Themes) ise, *tourism demand*, *Canada* ve *United States* gibi coğrafi/talep odaklı konuların spesifik ancak ivme kazanan yeni araştırma alanları olduğunu göstermektedir. Son olarak, sol alt çeyrekte yer alan *scotourism* ve *authenticity* gibi düşük merkezilik ve gelişim derecesine sahip Yükselen veya Gerileyen Temalar (Emerging or Declining Themes), mevcut literatürde sınırlı bir öneme sahipken, *health and wellness tourism* ve *thermalism* gibi bazı kavramların da alanın gelişiminin alt noktasında konumlanması, bu temaların ya yeni ortaya çıktığını ya da akademik ilginin azaldığını işaret etmektedir.

Şekil 4.10. Scopus veri tabanına göre yazarların kullandığı anahtar kelimelere göre tematik harita

Bu tematik harita (stratejik diyagram), sağlık ve wellness turizmi literatüründeki araştırma konularını merkezilik (relevance) ve gelişim derecesi (development) eksenlerinde konumlandırarak alanın mevcut dinamiklerini akademik bir perspektifle yorumlamaktadır. Analiz, en yüksek merkeziliğe sahip ve alanın temel bilgi birikimini oluşturan Temel Temalar (Basic Themes) olarak, büyük düğüm boyutlarıyla temsil edilen Health Tourism ve Wellness kavramlarının alanın omurgasını temsil ettiğini göstermektedir. Bu temel üzerinde yükselen, hem yüksek merkezilik hem de yüksek gelişim derecesine sahip olan Motor Temalar (Motor Themes); *travel motivations* (seyahat motivasyonları) ve *senior tourism* (yaşlı turizmi) gibi konuların, mevcut araştırma gündemini aktif olarak yönlendiren kilit itici güçler olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca *health resorts* (sağlık tesisleri), *rehabilitation* (rehabilitasyon) ve *hot springs* (kaplıcalar) gibi uygulamaya dönük kavramlar da Motor Tema alanına yakın bir konumlanma sergilemektedir. Düşük merkeziliğe ancak yüksek gelişim ivmesine sahip Niş Temalar (Niche Themes) kategorisinde yer alan *tourism demand* (turizm talebi) ile

Canada ve *United States* gibi coğrafi odaklı konular ise, spesifik pazar ve bölgeler üzerine yoğunlaşan, hızla büyüyen ancak henüz tüm literatürü kapsayacak kadar merkezi olmayan özel araştırma nişlerini oluşturmaktadır. Son olarak, haritanın sol alt çeyreğinde, düşük merkezilik ve gelişim derecesine sahip olan *scotourism* ve *authenticity* (özgünlük) gibi Yükselen veya Gerileyen Temalar (Emerging or Declining Themes), mevcut literatürde sınırlı bir etkiye sahip konuları temsil etmektedir. Tüm bu dağılım, alanın güçlü bir temel üzerine inşa edildiğini ve özellikle turist motivasyonları ile hizmet uygulamaları ekseninde aktif bir gelişim kaydettiğini göstermektedir.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Bu araştırmada, 2015–2025 yılları arasında sağlık turizmi alanında yayımlanan akademik çalışmalar WoS ve Scopus veri tabanları üzerinden incelenmiş ve toplam 1786 makaleden oluşan geniş ölçekli bir veri seti bibliyometrik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bulgular, sağlık turizmi literatürünün bu dönemde dikkate değer bir ivme kazandığını göstermektedir. Bu artış, hem küresel sağlık sistemlerinde yaşanan dönüşümlerin hem de pandemi sonrası dönemde insanların sağlık, iyilik hali ve koruyucu sağlık davranışlarına yönelik artan ilgisinin bir yansımasıdır.

2015–2019 yılları arasında yayımlanan çalışmaların nispeten az ve istikrarlı bir seyir izlemesi, bu dönemde sağlık turizmi araştırmalarının ağırlıklı olarak medikal turizm çerçevesinde ve belirli akademik alt başlıklarda toplandığını göstermektedir. Buna karşılık, 2020 sonrasında yayın sayılarındaki belirgin artış; pandeminin ortaya çıkardığı yeni sağlık davranışları, değişen seyahat tercihleri, dijital sağlık uygulamalarının yaygınlaşması ve well-being kavramının küresel ölçekte daha fazla önem kazanmasıyla ilişkilendirilebilir. Nitekim literatürde COVID-19’un sağlık turizmine yönelik ilgiyi hem riskler hem de fırsatlar açısından artırdığına dair çeşitli bulgular mevcuttur; analiz sonuçları da bu genel eğilimi destekler niteliktedir.

Anahtar kelime analizleri, wellness, spa, termal ve well-being temalı çalışmaların özellikle 2020 sonrasında belirgin biçimde öne çıktığını göstermektedir. Bu durum, sağlık turizmi tartışmalarının yalnızca tedavi odaklı bir bakıştan uzaklaşarak yaşam kalitesi, önleyici sağlık, ruhsal iyilik ve bütüncül sağlık anlayışına yöneldiğini ortaya koymaktadır. Nitekim wellness turizmi; stresle başa çıkma, sağlıklı yaşam arayışı, psikolojik iyilik hali ve sürdürülebilir turizm uygulamalarıyla birlikte literatürde giderek daha geniş bir yer edinmiştir.

Türkiye’ye ilişkin bulgular değerlendirildiğinde ise ülkenin güçlü sağlık altyapısı, uluslararası akreditasyona sahip kurumları, uygun maliyetleri ve zengin termal kaynaklarıyla literatürde sıkça atıf yapılan destinasyonlardan biri olduğu görülmektedir. Medikal turizm, diş sağlığı hizmetleri, göz ve estetik cerrahisi ile termal turizm alanlarında Türkiye’nin bölgesel bir çekim merkezi haline geldiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası çalışmalarda Türkiye’nin wellness ve termal turizm potansiyelinin yeterince derinlemesine ele alınmadığı da dikkat çekmektedir. Bu durum,

ülkenin söz konusu alanlardaki güçlü yönlerinin küresel ölçekte daha görünür kılınması gerektiğini düşündürmektedir.

Sağlık turizmine yönelik araştırmaların önemli bir bölümünün motivasyon unsurları, destinasyon pazarlaması, kalite algısı, memnuniyet ve yeniden tercih etme niyeti gibi pazarlama temelli konular etrafında toplandığı görülmektedir. Buna karşılık, dijital pazarlama, sosyal medya etkileri, çevrimiçi itibar yönetimi ve yapay zekâ uygulamalarını ele alan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Oysa pandemi sonrası dönemde sağlık turistlerinin karar süreçlerinin büyük ölçüde dijital platformlara kaydığı bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında literatürdeki bu eksiklik, yeni araştırmalar için önemli bir fırsat alanı sunmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, tartışma bölümünde ortaya çıkan eğilimler sağlık turizminin hem akademik hem de uygulama açısından giderek büyüyen ve çeşitlenen bir alan olduğunu göstermektedir. Özellikle teknoloji, dijitalleşme ve iyilik hali odaklı yaklaşımların önümüzdeki yıllarda literatürün yönünü belirleyen temel unsurlar arasında yer alacağı öngörülmektedir.

5.2. Sonuç

Bu araştırmada sağlık turizmi literatürü on yıllık bir dönem boyunca sistematik biçimde incelenmiş ve alanın nasıl bir gelişim gösterdiği ayrıntılı olarak ortaya konmuştur. Elde edilen bulgular, 2015–2025 yılları arasında sağlık turizmi çalışmalarında dikkate değer bir artış yaşandığını göstermektedir. Yayın sayılarındaki düzenli yükselişin özellikle 2020 sonrasında hız kazandığı; wellness, termal turizm, spa ve well-being gibi alt alanlarda belirgin bir çeşitlenme ortaya çıktığı görülmüştür.

Pandemi, literatürde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. COVID-19 sonrasında sağlık güvenliği, dijital sağlık uygulamaları, değişen seyahat davranışları ve iyilik hali temalarının daha görünür hale geldiği anlaşılmaktadır. Medikal turizm çalışmalarının hala ağırlığını koruduğu görülmekle birlikte, wellness ve termal turizm konularının hızla yükselen eğilimler arasında yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu eğilim, sağlık turizminin yalnızca tedavi amaçlı bir hareketlilikten çıkarak yaşam kalitesine odaklanan daha geniş bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir.

Türkiye'nin uluslararası literatürde öne çıkan ülkeler arasında olması da dikkat çekicidir. Maliyet avantajı, hizmet kalitesi, termal kaynak zenginliği ve akreditasyonlu sağlık kuruluşları sayesinde Türkiye'nin çeşitli alt disiplinlerde bölgesel bir merkez olarak konumlandığı görülmektedir.

Bibliyometrik analizler, dijital pazarlama, sosyal medya ve yapay zekâ gibi konuların literatürde henüz yeterince işlenmediğini de ortaya koymuştur. Oysa bu temaların sağlık turistlerinin karar süreçlerinde giderek daha kritik bir rol oynadığı bilinmektedir. Bu boşluk, gelecekte yapılacak araştırmalar için önemli bir potansiyel sunmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, sağlık turizmi literatürünün hem kapsam hem de içerik bakımından zenginleştiği, yeni kavramsal yaklaşımların ve alt alanların araştırmacılar tarafından giderek daha fazla ele alındığı görülmektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, akademik gelişimin sektörün dönüşümüyle uyumlu bir biçimde ilerlediğini göstermektedir.

5.3. Öneriler

Araştırma bulguları ışığında hem akademisyenlere hem de politika yapıcı kurumlara yönelik öneriler aşağıda sunulmuştur.

5.3.1. Akademik araştırmalar için öneriler

Dijital pazarlama ve sosyal medya kullanımına yönelik çalışmalar artırılmalıdır.

Sağlık turistlerinin bilgi arama ve karar süreçlerinin büyük kısmının dijital ortamda gerçekleştiği göz önüne alındığında, bu alan literatürde daha fazla desteklenmelidir.

Yapay zekâ, sanal gerçeklik, tele-tıp ve dijital sağlık platformlarının etkisi detaylı biçimde incelenmelidir. Özellikle destinasyon seçimi, risk algısı ve hizmet kalitesi algısına etkisi önemli bir araştırma konusudur.

Türkiye’de wellness ve termal turizmin uluslararası görünürlüğüne yönelik çalışmalar geliştirilmelidir. Türkiye’nin güçlü yönleri literatürde hâlâ yeterince temsil edilmemektedir. Karşılaştırmalı ülke analizleri yapılmalıdır. Türkiye’nin Hindistan, Tayland, Macaristan, Güney Kore gibi ülkelerle rekabetçi konumu akademik olarak derinleştirilebilir.

Sağlık turistlerinin psikolojik motivasyonlarına yönelik nitel araştırmalar artırılmalıdır. Özellikle pandeminin yarattığı sağlık güvenliği kaygısı yeni bir araştırma alanı sunmaktadır.

5.3.2. Sektörel ve politik öneriler

Türkiye’de sağlık turizmi stratejileri dijital pazarlama merkezli güncellenmelidir.

Uluslararası hastaların karar süreçleri Instagram, YouTube, Google Reviews, TikTok gibi platformlarda şekillenmektedir.

Sağlık Turizmi Yetki Belgesi bulunan kurumlarda hizmet standartları düzenli olarak güncellenmeli ve uluslararası pazarlara uygun hale getirilmelidir.

Wellness ve termal destinasyonlar için küresel düzeyde marka stratejileri oluşturulmalıdır.

Türkiye’nin termal su kaynakları dünyada üst sıralarda olmasına rağmen marka değeri yeterince tanınmamaktadır. Bölgesel sağlık turizmi merkezleri geliştirilmelidir.

Afyonkarahisar, Yalova, Bursa, Antalya ve Denizli gibi iller ulusal strateji kapsamında bütünleşik wellness merkezlerine dönüştürülebilir.

Uluslararası hastalar için bütüncül hizmet paketleri oluşturulmalıdır.

Tedavi-konaklama-rehabilitasyon-turistik faaliyet bütünleşik biçimde organize edilmelidir.

5.3.3. Uygulayıcılara (hastaneler, aracı kuruluşlar) yönelik öneriler

Hasta deneyimi dijital olarak izlenmeli, geri bildirimler hizmet tasarımına entegre edilmelidir. Çok dilli içerik üretimi ve dijital itibar yönetimi stratejik bir gereklilik haline gelmelidir. Hastaların sosyal medya deneyimleri (paylaşımlar, değerlendirmeler, videolar) aktif olarak yönetilmelidir.

Klinikler ve wellness tesisleri kişiselleştirilmiş programlar geliştirmelidir.

(ör. yaş grubu odaklı paketler, kronik hastalık yönetimi, postpartum wellness programları vb.)

KAYNAKÇA

- Akış Roney, S. (2002). Fordizmden post fordizme geçiş sürecinin turizme yansımaları: kitle turizmi ve alternatif turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 9-14.
- Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi (ALKÜ). (2024). *Sağlık turizmi kapsamında Japonya'nın tıbbi ve wellness uygulamaları üzerine değerlendirme raporu*. Alanya: ALKÜ Yayınları.
- Albu, R., Calina, D., & Mărginean, I. (2016). Senior tourism: Characteristics and trends in the context of an ageing population. *Journal of Tourism Research*, 12(2), 45–60.
- Aral, S. (2020). *Egzersiz katılımcılarının özyeterlik, umut ve iyilik halinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Ardell, D. B. (1977). *High level wellness: An alternative to doctors, drugs and disease*. Rodale Press.
- Ardell, D. B. (2005). What is wellness? *Wellness Today*, 14(2), 1–6.
- Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). *Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis*. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959–975.
- Armağan, M., Kayahan, B., & Yıldız Özer, A. (2023). Türkiye’de wellness (iyilik hali) kavramına ilişkin lisansüstü araştırmaların bibliyometrik analizi. *TOGÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 281–294. <https://doi.org/10.52369/togusagbilderg.1251347>
- Avcıkurt, C. (2009). *Turizm pazarlaması ve turist davranışları*. Detay Yayıncılık.
- Barca, M., Akdeve, E., & Balay, G. İ. (2013). Türkiye sağlık turizm sektörünün analizi ve strateji önerileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 64–92.
- Bauer, I. (2015). More than just spa tourism: Switzerland’s role in global wellness travel. *Journal of Wellness Studies*, 12(3), 45–58.
- Bauman, Z. (2007). *Consuming life*. Cambridge: Polity Press.
- Bayın, A. (2015). *Sağlık turizmi ve pazarlama stratejileri*. Beta Yayınları.
- Bender, A. (2019). Therapeutic effects of spa and wellness treatments: A review. *Journal of Health Tourism*, 12(3), 45–60.
- Bratman, G. N., Anderson, C. B., Berman, M. G., Cochran, B., de Vries, S., Flanders, J., Folke, C., Frumkin, H., Gross, J. J., Hartig, T., Kahn, P. H., Jr, Kuo, M., Lawler, J. J., Levin, P. S., Lindahl, T., Meyer-Lindenberg, A., Mitchell, R., Ouyang, Z., Roe, J., Scarlett, L., ... Daily, G. C. (2019). Nature and mental health: An ecosystem service perspective. *Science advances*, 5(7), eaax0903. <https://doi.org/10.1126/sciadv.aax0903>
- Budiawan, M., Smith, J., & Hartono, R. (2020). Global trends in medical tourism and healthcare services. *Journal of Health Tourism*, 12(3), 45–60.
- Bülbül, F. (2015). *Sağlık turizminin Türkiye’deki gelişimi* (Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arşivi.

- Büyükşalvarcı, A., Şapcılar, M. C., & Bayrakcı, S. (2016). Kalkınma planları kapsamında turizm endüstrisinin değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (11), 186–201.
- Cevahir, E. (2013). *Türkiye’de sağlık sisteminin dönüşümü: Toplumsal yansıma örnekleri*. Marmara Üniversitesi.
- Chen, K. H., Chang, F. H., & Wu Kenny, C. (2013). Investigating the wellness tourism factors in hot spring hotel customer service. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 25(7), 1092–1114. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-06-2012-0086>
- Clinique La Prairie. (2024). A Look Into The Future of Health and Wellness. <https://www.cliniquelaprairie.com/wp-content/uploads/2024/06/CLP-Future-Gazing-Report.pdf>
- Cooks, A., Brown, R., & Lee, S. (2012). Healthcare accessibility and the rise of medical tourism. *International Journal of Healthcare Management*, 5(2), 89–102.
- Costa Rica Tourism Board. (2023). *Medical tourism in Costa Rica: Market overview*. ICT Publications.
- Çakır, M., & Çetinsöz, B. C. (2019). Turizmin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(2), 125–138.
- Çalışkan, Z. (2009). *Sağlık hizmetlerinde önceliklerin belirlenmesinde ekonomik değerlendirme yöntemi olarak maliyet-etkililik analizi*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 311–332.
- Çeliköz, N., & Çeliköz, B. (2009). Termal suların sağlık turizmi açısından önemi. *Journal of Tourism and Health Studies*, 2(1), 33–48.
- Çılgınoğlu, H. (2018). Sağlık turizminin temel özellikleri, eğilimleri ve pazarın küreselleşmesi üzerine bir değerlendirme. *Electronic Turkish Studies*, 13(22).
- Çimen, B. (2024). Türkiye’de termal spa ve wellness turizminin gelişimi. *SMA Tourism Journal*.
- Deniz, M. E. (2017). Üniversite öğrencilerinde sosyal destek ve iyilik hali ilişkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(4), 1479–1494.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276–302.
- Dini, F., & Pencarelli, T. (2021). The evolution of wellness and spa culture. In *Handbook of Wellness Tourism*. Springer.
- Dodge, R., Daly, A. P., Huyton, J., & Sanders, L. D. (2012). The challenge of defining wellbeing. *International Journal of Wellbeing*, 2(3), 222–235.
- Doğan, T. (2006). İyilik hali ve psikolojik danışmanlık ilişkisi. *AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(2), 151–164.
- Donatelle, R. J., Snow, G. J., & Wilcox, A. R. (1999). *Health: The basics*. Allyn & Bacon.
- Dreikurs, R. (1951). *Fundamentals of Adlerian psychology*. Alfred Adler Institute.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). *How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines*. Journal of Business Research, 133, 285–296.

- Dreikurs, R. (1951). *Fundamentals of Adlerian psychology*. (Akt. Haymana, 2019).
- Dunn, H. (1959). High-level wellness for man and society. *American Journal of Public Health*, 49(6), 786–792.
- Dunn, H. L. (1959). High-level wellness for man and society. *American Journal of Public Health*, 49(6), 786–792. <https://doi.org/10.2105/AJPH.49.6.786>
- Dunn, H. L. (1961). *High level wellness*. R. W. Beaty.
- Egici, M. T. (2024). Ülkemizde koruyucu sağlık hizmetlerine bakış. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, (65), 66–71.
- Emekli, G. (2015). Dağlar, dağcılık ve turizm. *Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar*, 205–217.
- Ersoy, A., & Aydın, D. (2018). Sağlık hizmetlerinde koruyucu yaklaşımlar. Nobel Yayıncılık.
- Eryılmaz, B., & Şengül, S. (2020). Sağlık turizminin gelişimi. *Sağlık Yönetimi Dergisi*, 4(1), 45–60.
- Esposito, M., Ricci, P., & Stefani, G. (2021). Wellness, thermal tourism and regional development in Italy. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 19(6), 745–762.
- European Spa Association. (2022). *European Thermal Spa & Wellness Report*.
- Federal Ministry of Health. (2023). *The German healthcare system: Structure and services*. <https://www.bundesgesundheitsministerium.de>
- Frankl, V. E. (2013). *İnsanın anlam arayışı* (S. Budak, Çev.). Okuyan Us Yayınları. (Orijinal eser 1946)
- Frumkin, H., Bratman, G. N., Breslow, S. J., Cochran, B., Kahn, P. H., Jr, Lawler, J. J., Levin, P. S., Tandon, P. S., Varanasi, U., Wolf, K. L., & Wood, S. A. (2017). Nature Contact and Human Health: A Research Agenda. *Environmental health perspectives*, 125(7), 075001. <https://doi.org/10.1289/EHP1663>
- German National Tourist Board. (2022). *Health and wellness tourism in Germany*. <https://www.germany.travel>
- German National Tourist Board. (2023). *Health & Wellness Tourism in Germany: Market insights*.
- Global Health and Travel. (2022). Latin America medical tourism outlook: Costa Rica country profile.
- Global Wellness Institute. (2021). *Global wellness economy monitor*. <https://globalwellnessinstitute.org>
- Global Wellness Institute. (2023). *Global wellness economy report 2023*.
- Global Wellness Institute. (2024). *Global wellness economy outlook 2024*.
- Gracia Hernández, M. (2016). El turismo de salud en Hidalgo. *Región y Sociedad*, 28(65), 157–193.
- Greenberg, J. S. (1985). Health and wellness: A conceptual differentiation. *Journal of School Health*, 55(10), 403–406. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.1985.tb04123.x>
- Gündüz, H. (2015). *Sağlık turizmi: Küresel eğilimler*. Beta Yayınları.
- Haberal, M. (2018). *Turizm endüstrisinin gelişimi*. Detay Yayıncılık.

- Hacıoğlu, N., & Avcıkurt, C. (2008). *Turistik ürün çeşitlendirmesi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Han, H., Xu, H., & Chen, H. (2018). Chinese health tourism development. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23(2), 95–108.
- Hartig, T., Mitchell, R., de Vries, S., & Frumkin, H. (2014). Nature and health. *Annual review of public health*, 35, 207–228. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-032013-182443>
- Hartwell, H., Fyall, A., Willis, C., Page, S., Ladkin, A., & Hemingway, A. (2016). Progress in tourism and destination wellbeing research. *Current Issues in Tourism*, 21(16), 1830–1892. <https://doi.org/10.1080/13683500.2016.1223609>
- Hatfield, T., & Hatfield, S. (1992). *Foundations for wellness*. Times Mirror/Mosby College Publishing.
- Haymana, H. (2019). *Psikolojik iyi oluş ile toplumsal cinsiyet rolleri ilişkisi*. Hacettepe Üniversitesi.
- Heath, Joseph. (2015). Book Review: Social Acceleration: A New Theory of Modernity, by Hartmut Rosa, translated by Jonathan Trejo-Mathys. *Political Theory*. 44. 10.1177/0090591715619337.
- Hettler, B. (1980). Wellness promotion on a university campus. *Family & Community Health*, 3(1), 77–95.
- Hippocrates. (2001). *On airs, waters, and places* (J. Chadwick & W. N. Mann, Trans.). Penguin Classics. <https://archive.org/details/hippocrates-airs-waters-places-l-147/page/n7/mode/2up>
- Holden, A. (2004). *Tourism, health and development*. Routledge.
- Honey, M. (2008). *Ecotourism and sustainable development*. Island Press.
- <https://www.detayyayin.com.tr/urun/genel-turizm-ilkeler-ve-kavramlar>
- Iceland Tourism Board. (2023). *Geothermal wellness tourism in Iceland*. <https://www.visiticeland.com/article/geothermal-wellness/>
- IMARC Group. (2024). Mexico Medical Tourism Market Size, Share, Trends and Forecast by Type, Treatment Type, and Region, 2025-2033 <https://www.imarcgroup.com/mexico-medical-tourism-marketReport> ID: SR112026A38295
- Imison, M., & Schweinsberg, S. (2013). Australian news media framing of medical tourism in low- and middle-income countries: A content review. *BMC Public Health*, 13, 109. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-109>
- Iran Tourism Organization. (2023). *Thermal Springs & Wellness Tourism in Iran*. <https://www.ichto.ir/>
- Italian Ministry of Health. (2023). *Health and wellness tourism in Italy*. <https://www.salute.gov.it>
- İldiz, F. (2019). Wellness ve SPA turizmi. *Turizm Akademik Dergisi*, 7(3), 102–118.
- İstek, S. U. (2016). Türkiye'de sağlık hizmetlerinde yeniden yapılanma (2000-2015). (*Yüksek lisans tezi*). Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muş.

- Jackson, P. (2015). *Wellbeing and health: A cultural perspective*. Routledge. https://www.routledge.com/rsc/downloads/Health_Wellness_Tourism_FB_final.pdf
- Kabat-Zinn, J. (2018). *Wherever you go, there you are: Mindfulness meditation in everyday life*. Hachette Books.
- Karataş, A., & Doğan, M. (2020). Türkiye’de sağlık sisteminin dönüşümü. *Sağlık ve Sosyal Politika Dergisi*, 5(2), 87–102.
- Kelley, B., & Weiss, A. (2020). Luxury wellness tourism. *International Journal of Spa & Wellness*, 5(2), 101–118.
- Kelley, E., & Weiss, A. J. (2020). *Health systems and medical tourism*. OECD Publishing.
- Kılıç, B. (2021). Sağlık turizminin rekabet gücü. *JOTAGS*, 9(3), 2350–2367.
- Kılınç, M. (2017). *Türkiye’de sağlık turizmi gelişimi*. STM Yayınları.
- Kol, E. (2019). İyilik hali kavramı ve ruh sağlığı ile ilişkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(3), 301–315.
- Kol, E. (2019). *İyilik hali ve yaşam doyumu*. İstanbul Üniversitesi.
- Korea Health Industry Development Institute. (t.y.). *Medical Korea overview*.
- Korkut Owen, F., Demirbaş-Çelik, N., & Doğan, T. (2018). Yaş, cinsiyet ve yaşam doyumlarına göre ortaöğretim öğrencilerinde iyilik hali. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 379–397.
- Korkut, F., & Owen, D. W. (2016). İyilik hâli yıldızı modeli, uygulanması ve değerlendirilmesi. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 2012(9), 24–33.
- Korkut-Owen, F. ve Owen, D. W. (2012). İyilik Hali Yıldızı Modeli, Uygulanması ve Değerlendirilmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9): 24-33.
- Korkut-Owen, F., & Owen, D. W. (2012). İyilik Hali Yıldızı Modeli. *TPDR Dergisi*, 4(38), 30–47.
- Kozak, M. (2021). *Genel turizm ilkeleri*. Detay Yayıncılık.
- Kozak, M.A., Evren, S., ve Çakır, O. (2013). Tarihsel süreç içinde turizm paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Kozak, M.A., Evren, S., ve Çakır, O.(2013). Tarihsel süreç içinde turizm paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Kozak, N. (2021). *Turizm teorileri ve kavramlar*. Detay Yayıncılık.
- Kördeve, E. (2016). *Global trends in health tourism*. Springer.
- Lad, V. (1984). *Ayurveda: The science of self-healing*. Lotus Press.
- Lad, V. (2002). *Ayurveda: The science of self-healing*. Lotus Press.
- Lanz-Kaufmann, A. (2002). Wellness tourism in Europe. *European Tourism Review*, 34(2), 45–58.
- Lee, H., vd. (2012). Health awareness among university students. *Journal of Health Education Research*, 27(3), 345-357.

- Lee, R. (2012). Wellness tourism and health travel. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 36(3), 234–250.
- Lei, J. (2022). Wellness Tourism: Trends and Economic Impacts. *International Journal of Business Management and Visuals*, ISSN: 3006-2705, 5(1), 8-14. <https://ijbmv.com/index.php/home/article/view/23>
- Lew, A. A. (2020). The global consciousness path to sustainable tourism: A perspective paper. *Tourism Review*, 75(1), 69–75.
- Littrell, M. A., Paige, R. C., & Song, K. (2004). Senior travelers: Tourism activities and shopping behaviors. *Journal of Vacation Marketing*, 10(4), 348–362.
- Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Green, S., Horsfall, D., & Mannion, R. (2011). *Medical tourism*. OECD.
- Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Stephen, T., Horsfall, D., & Mannion, R. (2011). *Medical tourism: Treatments, markets and health system implications: Scoping review*. Directorate for Employment, Labour and Social Affairs.
- Malelak, M. I., & Pryscillia, N. (2020). Malaysia as a medical tourism destination. *Journal of Tourism*, 5(19), 1–11.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.
- McSherry, W., & Draper, P. (1998). The debates emerging in the literature surrounding the concept of spirituality as applied to nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 27(4), 683–691.
- Medical Tourism Association. (2023). *Costa Rica medical tourism analysis*.
- Mesci, M., & Dönmez, G. (2016). Turizmin bölgesel kalkınma ve yerel halk üzerindeki etkisi: Mudurnu örneği. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 21–50.
- Muller, H., & Lanz Kauffman, E. (2001). Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*, 7(1), 5–17.
- Myers, J. E., & Sweeney, T. J. (2004). The indivisible self: An evidence-based model of wellness. *Journal of Individual Psychology*, 60(3), 234–245.
- Myers, J. E., & Williard, K. (2003). Wellness of counseling students. *Counselor Education & Supervision*, 43(1), 82–94.
- Myers, J. E., Sweeney, T. J., & Witmer, J. M. (2000). The wheel of wellness. *Journal of Counseling & Development*, 78(3), 251–266.
- Myers, J. E., Sweeney, T. J., & Witmer, J. M. (2000). The wheel of wellness counseling for wellness: A holistic model. *Journal of Counseling & Development*, 78(3), 251–266. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.2000.tb01906.x>
- Myers, J. E., Sweeney, T. J., & Witmer, J. M. (2005). *Counseling for wellness: Theory, research, and practice*. American Counseling Association.
- National Geographic. (2025). *This Mexican health spa helped shape modern wellness travel*.

- Nefiodow, L. A. (2006). The Sixth Kondratieff: The New Long Business Cycle of the World Economy.
- Newman, B. Y. (2011). O.D. 1529-1839/06/2006. *American Optometric Association*. <https://doi.org/10.1016/j.optm.XXXX>
- Newman, D. (2006). Medical tourism globalization. *Journal of Alternative Medicine*, 12(6), 563–570.
- Nungesser, S., Benhacine, D., & Hanslbauer, M. (2009). German health and wellness vacationers: Market analysis and recommendations. *Selective Tourism*, 1(3), 32–52.
- Oduncuoğlu, F. (2021). Engelli turizm. A. Bostan, A. Arslan & E. Coşkun (Ed.), *Turizmde yeni umut: Sağlık turizmi* (Cilt 1, ss. 57-80). Detay Yayıncılık, Ankara.
- OECD. (2023). *Health at a glance: Europe 2023*.
- Ohrt, J. H., Prosek, E. A., Ener, E., & Watkins, C. E. (2018). Integrating wellness. *Journal of Counseling & Development*, 96(2), 139–149.
- Özgül, M. (2014). Uluslararası hastalar için medikal turizm. *Journal of Tourism Studies*, 6(2), 33–50.
- Özşahin, E., & Kaymaz, Ç. K. (2013). Türkiye'nin termal su kaynaklarının coğrafi açıdan değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 25–38.
- Panelli, R., & Tipa, G. (2007). *Placing well-being: A Māori case study of cultural and environmental specificity*. *EcoHealth*, 4(4), 445–460. <https://doi.org/10.1007/s10393-007-0133-1>
- Patients Beyond Borders. (t.y.). *United States medical tourism guide*. <https://patientsbeyondborders.com>
- Pforr, C., & Locher, C. (2012). German spa and health resorts. *Tourism Review*, 67(1), 4–16.
- Pforr, C., & Locher, C. (2012). The German spa and health resort industry in the light of health care system reforms. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 29, 298–312. <https://doi.org/10.1080/10548408.2012.666175>
- Porter, R. (1997). The greatest benefit to mankind: a medical history of humanity from antiquity to the present, (review). *Medical history*. 43. 396-97.
- Postacı, E., & Atay, K. (2021). SPA ve wellness turizmi. *Turizm Akademik Dergisi*, 8(2), 78–92.
- Pritchard, A. (1969). *Statistical bibliography or bibliometrics?* *Journal of Documentation*, 25(4), 348–349.
- Rodríguez-Blanco, L., & Alvarado-Sizzo, I. (2023). Medical tourism in Mexico. *Journal of Tourism and Cultural Change*.
- Romanova, T., Kudryavtseva, O., & Ivanov, S. (2015). Third age tourism. *IJMAS*, 1(6), 28–33.
- Roscoe, L. (2009). Wellness theory. *Journal of Counseling & Development*, 87(2), 216–226.

- Roscoe, L. J. (2009). Wellness: A review of theory and measurement for counselors. *Journal of Counseling & Development*, 87(2), 216–226. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2009.tb00570.x>
- Roscoe, L. J. (2009). Wellness: A review of theory and measurement. *American Journal of Health Promotion*, 23(6), 216–222.
- Russian Spa Association. (2023). *Medical wellness & thermal tourism trends*. <https://www.russiaspas.ru/>
- Ryff, C. D. (1989). Happiness and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069–1081.
- Sağlık Bakanlığı. (2013). Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı.
- Satalkar, P., & Elger, B. (2024). Health & wellness tourism in Germany. *Journal of Tourism Studies*.
- Scharnhorst, R. (2006). Spa tourism. *Tourism Management Perspectives*, 12(4), 125–134.
- Scullard, M. (1981). *From the gracchi to nero*. Routledge.
- Sharpley, R., & Roberts, L. (2004). Rural tourism—10 years on. *International Journal of Tourism Research*, 6(3), 119–124. <https://doi.org/10.1002/jtr.478>
- Siner, G., & Torun, N. (2020). Sağlık turizminde termal turizm ve spa-wellness turizminin yeri ve önemi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 517–533.
- Smith, A., vd. (2016). The impact of education on health literacy. *Education and Health*, 34(2), 223–231.
- Smith, M. K. (2016). *Ageing and tourism*. Routledge.
- Smith, M. K. (2024) New Trends in Wellness Tourism: Restoration and Regeneration, in Morrison, A. M. and Buhalis, D. (eds) *Routledge Handbook of Trends and Issues in Global Tourism Supply and Demand*, London: Routledge, pp.480-496.
- Smith, M. K., & Puczko, L. (2022). Health Tourism. *Encyclopedia of Tourism Management and Marketing*, pp.505-508. 10.4337/9781800377486.health.tourism.
- Smith, M. ve Puczko, L. (2009). *Health and Wellness Tourism*. Oxford, Butterworth-Heinemann.
- Smith, M., & Puczko, L. (2009). *Health and Wellness Tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Smith, M., & Puczko, L. (2010). Taking your life into your own hands? new trends in european health tourism. *Tourism Recreation Research*, 35(2), 161-172.
- Smith, M., & Puczko, L. (2014). *Health, tourism and hospitality*. Routledge.
- Smith, M., & Puczko, L. (2014). *Health, Tourism and Hospitality: Spas, Wellness and Medical Travel (2nd ed.)*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203083772>
- Smith, Melanie & Richards, Greg. (2013). *The Routledge Handbook of Cultural Tourism*. 10.4324/9780203120958.
- Snyder, C. R. (2009). Positive psychology: *The scientific and practical explorations of human strengths*. Sage Publications.

- Sweeney, T. J. (2009). *Adlerian counseling* (5th ed.). Taylor & Francis.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). *Türkiye’de yaşlı turizmi raporu*.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). *Sağlık turizmi raporu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024). *Türkiye sağlık turizmi istatistikleri*.
- Tengilimoğlu, D. (2005). *Sağlık turizmi ve termal turizm*.
- Tengilimoğlu, D. (2013). *Sağlık işletmeleri yönetimi*. Nobel Yayıncılık.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O., & Akbolat, M. (2018). *Sağlık işletmeleri yönetimi (9. basım)*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: teorik bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57–73.
- Timothy, D. J., & Olsen, D. H. (2006). *Tourism, religion and spiritual journeys*. Routledge.
- Torlakcık, H. (2021). Wellness turizmi. *Journal of Tourism Studies*, 13(1), 15–30.
- Tourism Australia. (2023). *Holistic wellness trends*.
- Treatment Abroad. (t.y.). *Hungary medical tourism guide*.
- UNWTO. (2022). *Tourism in Europe: Health & wellness*.
- UNWTO. (2023). *Understanding tourism: Basic glossary*.
- Ural, G., Yılmaz, B., & Aksoy, D. (2020). Sağlık turizmi tarihçesi. *Turizm ve Sağlık Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 45–63.
- Visit Britain. (2023). *Wellness and mindfulness travel in the UK*. <https://www.visitbritain.org>
- Visit Finland. (2022). *Nordic Well-Being & Sauna Culture*. <https://www.visitfinland.com>
- Voigt, C., & Pforr, C. (Eds.). (2013). *Wellness Tourism: A Destination Perspective*. Routledge.
- Voigt, C., Brown, G., & Howat, G. (2011). Wellness tourists: In search of transformation. *Tourism Review*, 66(1), 16–30.
- Wang, K., Xu, H., & Huang, L. (2020). Wellness tourism and spatial stigma: A case study of Bama, China. *Tourism Management*, 78.
- Wang, L., Liu, S., & Li, X. (2012). Wellness tourism resources in China. *Journal of Travel Research*, 51(4), 500–513. <https://doi.org/10.1002/jtr.1880>
- Wen, J., Kozak, M., Yang, S., & Liu, F. (2020). COVID-19: Potential effects on Chinese citizens’ lifestyle and travel. *Tourism Review*.
- World Health Organization. (1948). *Preamble to the Constitution of WHO*. <https://www.who.int/about/governance/constitution>
- World Health Organization. (2024). *Germany: Health system review*. <https://www.zuehlke.com/en/insights/world-health-summit-2025>
- World Tourism Organization. (2022). *Wellness and Sustainable Tourism Trends*. <https://www.unwto.org/publications>

- Xie, L., Guan, X., He, Y., & Huan, T. C. (2021). Wellness tourism: Customer-perceived value on customer engagement. *Tourism Review*. <https://doi.org/10.1108/TR-06-2020-0281>
- Yalçın, S. (2018). Modern yaşamda wellness turizmi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29(2), 67–81.
- Yalkın, E. M. Y. (2020). Sağlık turizmi etiği: “Sağlık turizmi global etik ilkeler bildirgesi”. In T. Avcı (Ed.), *Doğu’dan Batı’ya sağlık turizmi ve etik anlayış* (ss. 9–30). Demavend Yayınları.
- Yazan, S. (2011). *International medical travel*. Routledge. <https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/absaglikreformu.pdf>
- Zengingönül, O., Emeç, H., İyilikçi, D. E., & Bingöl, P. (2012). *Sağlık turizmi: İstanbul’a yönelik bir değerlendirme*. Ekonomistler Platformu Derneği.
- Zhong, L., Deng, B., Morrison, A. M., Coca-Stefaniak, J. A. ve Yang, L. (2021). Medical, Health and Wellness Tourism Research—A Review of the Literature (1970–2020) and Research Agenda. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 10875. <https://doi.org/10.3390/ijerph182010875>.
- Zhong, L., Sun, S., Law, R., & Qi, X. (2024). Tourists' perception of health tourism before and after COVID-19. *International Journal of Tourism Research*, 26(1), e2620. <https://doi.org/10.1002/jtr.2620>

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı: Burcu ÖZBAY

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

İzmir University of Economics Department of Psychology (2008-2013)

Yabancı Dil Bilgisi:

İngilizce

İspanyolca

